

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos katedra

Algimanta Vaikšnytė

Sociologijos ir kriminologijos studijų programa

Magistro darbas

Nuteistųjų resocializacija Lietuvos įkalinimo įstaigose

Darbo vadovė: dr. Jolanta Aleknevičienė

Vilnius 2008

Baigiamąjį darbą

.....,
patvirtintą Filosofijos fakulteto dekanı įsakymu Nr., parengiau savarankiškai, galutinai
suredagavau ir įteikiau vadovui.

.....
(Data)

.....
(Absolvento parašas)

Baigiamasis darbas atitinka (neatitinka) BA (MA)
darbams keliamus reikalavimus ir gali būti ginamas

.....
(Data)

.....
(Vadovo parašas)

Baigiamąjį darbą su vadovo tarpininkavimu katedra gavo

.....
(Data)

.....
(Katedros reikalų tvarkytojos parašas)

TURINYS

Santrauka	5
Summary	6
ĮVADAS	7
1. LIETUVOS IR UŽSIENIO ŠALIŲ LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS SAMPRATA IR JOS TAIKYMAS	13
1.1. Skandinavijos šalių ir Lietuvos įkalinimo bausmės samprata	12
1.2. Neteisinis požiūris į laisvės atėmimo bausmę	16
1.3. Probacijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos penitencinėje sistemoje	17
2. RESOCIALIZACIJA LIETUVOS PENITENCINĖJE SISTEMOJE	21
2.1. Resocializacijos idėja Lietuvos įstatymuose	21
2.2. Resocializacijos taikymas Lietuvos įkalinimo įstaigose	22
2.3. Resocializacijos sunkumai Lietuvos penitencinėje sistemoje	24
2.4. Įkalinimo bausmės kritika ir alternatyvos	26
3. RESOCIALIZACIJA LIETUVOS ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE	29
3.1. Bendras tyrimo apibūdinimas	29
3.1.1. Tyrimo metodologija	29
3.1.2. Anketinė apklausa	30
Atrankos principai	30
Respondentų charakteristika	31
Anketinė sociologinė apklausa	33
Apklaustos eiga	33
3.1.3. Ekspertų giluminiai interviu	35
3.2. Tyrimo rezultatai	36
3.2.1. Laisvės atėmimo bausmės samprata ir paskirtis	36
Penitencinės sistemos ekspertų nuomonė	37
Nuteistųjų nuomonė	38
3.2.2. Resocializacijos programų taikymas įkalinimo institucijose	41
Penitencinės sistemos ekspertų nuomonė	42
Nuteistųjų nuomonė	43
3.2.3. Nuteistųjų hierarchija įkalinimo įstaigose ir išlaikytinio pozicija	47
3.2.4. Bausmių sistemos ir įkalinimo bausmės vertinimas po įstojimo į ES	49
Penitencinės sistemos ekspertų nuomonė	49

Nuteistųjų nuomonė _____	50
3.2.5. Penitencinės sistemos ekspertų nuomonė ir nuteistųjų nuomonė apie probaciją ir jos taikymo galimybes _____	51
IŠVADOS _____	55
LITERATŪROS SĄRAŠAS _____	57
PRIEDAI _____	60

„Nuteistųjų resocializacija Lietuvos įkalinimo įstaigose“

Santrauka

Kritinės kriminologijos teorijoje daugiausia kritikos iš šiandieninių bausmių rūšių sulaukia laisvės atėmimo bausmė, tiksliau – įkalinimas. M. Foucault teigia, kad bausmė, tai pasekmių numatymo menas (Foucault, 1998, p. 113), o norint išvengti skaudžių pasekmių būtina efektyvi nuteistųjų resocializacija.

Darbe siekiama išsiaiškinti resocializacijos vietą Lietuvos penitencinėje sistemoje ir kokios yra nuteistiesiems taikomų resocializacijos priemonių galimybės Lietuvos įkalinimo įstaigose.

Šio tikslo įgyvendinimui atliekamas sociologinis tyrimas šešiose Lietuvos įkalinimo įstaigose, vykdant interviu su ekspertais, dirbančiais Lietuvos penitencinėje sistemoje bei atliekant teisinių dokumentų analizę.

Anketinė apklausa įkalinimo įstaigose pasirinkta siekiant atskleisti daugumos nuteistųjų nuomonę apie resocializaciją ir jos taikymą Lietuvos penitencinėje sistemoje bei nuomonę apie įkalinimo bausmę (apklausos paklaida – 5 procentai; respondentų imtis – 440).

Kokybiniai giluminiai interviu atliekami su ekspertais, dirbančiais Lietuvos penitencinėje sistemoje, apklausiami: LR Kalėjimų departamento darbuotojas, įkalinimo ir pataisos namų įstaigų pavaduotojas, psichologai, skyrių viršininkai – iš viso 8 respondentai).

Išsiaiškinta, kad Lietuvos teisiniuose dokumentuose iškeliami resocializacijos idėja, nuteistųjų pataisymas, tačiau įstatymuose numatytas ypač ilgas laisvės atėmimo bausmės terminas – tai kliudo įgyvendinti resocializaciją; laisvės atėmimo bausmė labiausiai atlieka nubaudimo funkciją, laisvės atėmimo bausmė Lietuvos įkalinimo įstaigose nuteistiesiems neturi resocializacinio poveikio.

Re-socialisation of Convicts in Imprisonment Institutions of Lithuania

Summary

Theory of critical criminology indicates that a major part of criticism falls upon custodial penalty, or rather, imprisonment. M. Foucault states that a penalty is the art of anticipation of consequences (Foucault, 1998, p. 113), and in order to escape painful consequences effective re-socialisation of convicts is necessary.

The present paper aims at exploring re-socialisation status in Lithuanian penitentiary system and possibilities of application of re-socialisation measures for convicts in Lithuanian imprisonment institutions.

For the purpose of the present paper, a social study in six Lithuanian imprisonment institutions is carried out by interviewing experts currently working in Lithuanian penitentiary system and by performing the analysis of legal documentation.

The author decided to use questionnaires in imprisonment institutions in order to explore convicts' opinion on re-socialisation and its application in Lithuanian penitentiary system and their opinion on a penalty of imprisonment (questionnaire error – 5 percent, number of respondents – 440).

Qualitative exhaustive interviews are performed with experts working in Lithuanian penitentiary system: employees of the Prison Department of the Republic of Lithuania, Imprisonment and correction institutions deputy, psychologists, and heads of departments (total – 8 respondents).

The findings of the study suggest that the idea of re-socialisation and convicts' correction is mentioned in Lithuanian legal documentation, however, the law provides a very long term of imprisonment that obstructs implementation of re-socialisation; imprisonment performs a punitive function and does not have any re-socialisation effect on convicts in Lithuanian imprisonment institutions.

IVADAS

Pasaulyje nėra tokios visuomenės, kurioje nebūtų nusikaltimų. Kiekvienoje šalyje veikia skirtinga teisinė sistema, kurioje apibrėžta kas laikoma nusikaltimu, nusižengimu, o kas ne. Už įvykdytas nusikalstamas veikas gresia atsakomybė. Asmuo, nusižengęs įstatymams, padaręs nusikalstamą veiką ir teismo pripažintas kaltu privalo atsakyti, neretai jis tampa nuteistuoju, kuriam paskiriama bausmė. Šiuolaikinėje teisingumo vykdymo sistemoje veikia įvairiausios bausmių formos, viena iš jų – įkalinimas.

M. Foucault teigia, kad įkalinimu niekas nebaudžiamas, juo visuomenė tarsi apsidraudžia (Foucault, 1998, p. 113). Nuo ko visuomenei reikia draustis? Juk neretai sakoma, kad kalėjimas tai „sutirštinta visuomenės ląstelė“, tuomet brukama mintis, kad visuomenė pati kalta dėl visų nelaimių, negandų, nusikaltimų. O gal nusižengę įstatymams asmenys yra kažkuo „ypatingi“ besiskiriantys iš visų likusių asmenų – nedarančių nusikaltimų? O kodėl dauguma visuomenės narių nedaro nusikaltimų? O gal įkalinimas paprasčiausiai yra naudingas, kaip N. Christie teigia „kontrolės pramonei“, o kaliniai tampa savotiška „žaliava“ tai besivystančiai pramonei? Kaliniai – pigi darbo jėga, nešanti pelną? O galbūt XXI amžiaus kalėjimai niekuo nesiskiria nuo konclagerių stovyklos - įkalinimas kaip bausmė tarsi aprenpta humaniška skraiste– turinys tas pats tik įpakavimas gražesnis?

Nusikaltėlis, tai įstatymo pažeidėjas, o įstatymo sulaužimas neatsiejamas nuo bausmių. Baudžiamosios teisės teorija nurodo keletą bausmių funkcijų: retribucinę (atpildas), deterancinę (įbauginimas), korekcinę (pataisymas), izoliacinę (sulaikymas). Pagal baudžiamosios teisės teoriją galime laikyti, kad tik viena iš funkcijų pažymi resocializacijos idėją, tai korekcinė (pataisymo) funkcija.

Teisės teorijoje taip pat yra išskiriamos ir bausmės teorijos: pirmoji ir seniausia – *atpildo teorija*, interpretuojanti bausmę, kaip atpildą už padarytą nusikaltimą, šios teorijos esmė – „dantis už dantį“, arba, kaip Pašukinis teigė „bausmė tai mainų aktas“ (Švedas, 2003, p. 70).

Atpildo teorijos reikšmingos baudžiamajai teisei tuo, kad suformulavo keletą esminių principų, pvz., *negalima skirti bausmės, jei nebuvo padarytas nusikaltimas; už kiekvieną nusikaltimą turi būti paskirta bausmė*, taip pat iškėlė labai svarbų bausmės atlikimo padarytam nusikaltimui klausimą.

Sekanti – *įbauginimo teorija*, kurios atstovas J. Bentamas. Jis teigė, kad bausme reikia įbauginti asmenį, kad jis daugiau nenusikaltų (Bentamas, 1987, p. 167). Šia teorija pirmą kartą išskirta bendroji ir individualioji prevencija. J. Bentamas akcentuoja bendrąją

prevenciją, nes bauginant įstatymu ir realiu jo taikymu kiekvieno žmogaus sąmonėje įjungiamas vertinimo mechanizmas, kuris ir sulaiko nuo nusikaltimo padarymo. Išskiriamos ir individualiosios prevencijos funkcijos: galimybės padaryti nusikaltimą atėmimas, nusikaltėlio teisinis pataisymas ir potencialių nusikaltėlių įbauginimas. Iki šių dienų baudžiamosios teisės teorijoje išliko šios teorijos įvesta bendroji ir individualioji prevencijos funkcijos.

Pati naujausia bausmių teorija yra *reabilitacijos teorija*. „Nusikaltėlio pataisymo“ terminą pirmasis pavartojo V. Štelceris XIX a. pab. (Švedas, 2003, p. 73). Šios teorijos esmę sudaro nuostata, kad asmenį, padariusį nusikaltimą, galima ir reikia paveikti, kad jis daugiau nebe nusikalstų. Ši teorija, skirtingai nuo kitų pripažįsta tik pozityvų poveikį: psichologinę terapiją, švietimą bei profesinį parengimą, nuteistųjų auklėjimą ir darbą. Be to, poveikio priemonės stengiamasi individualizuoti atsižvelgiant į nusikaltėlio asmenines ypatybes, o jų taikymas grindžiamas progresyvaus bausmės atlikimo principu.

Viena iš šios krypties teorijų yra „naujos socialinės gynos“ teorija, kurios atstovas – M. Alselis. Šis mokslininkas daugiausia dėmesio skyrė resocializacijai. „Naujos socialinės gynos“ teorijos atstovai bausmei suteikia resocializacinę funkciją, kuri turi įtikinti nusikaltėlį, kad nusikalstamas elgesys yra nepriimtinas ir jam pačiam, ir visuomenei. Kartu bausmė per resocializaciją turi apsaugoti nusikaltėlį nuo kitų nusikaltimų padarymo, taip pat nuo tų negatyvių pasekmių, kurias sukelia bausmė. *Resocializacija suprantama kaip žmogaus prisitaikymo prie socialinio gyvenimo įgūdžių atstatymas* (Švedas, 2003, p. 74). Jos metu žmogaus sąmonėje stengiamasi įtvirtinti tas vertybes ir elgesio taisykles, kurios leidžia derinti individo poreikius ir socialinės tvarkos reikalavimus.

Resocializacijos idėja susilaukė įvairių vertinimų ir kritikos, vieni kriminologai teigė, kad ji veikia (it works), kiti, kad neveikia (nothing works), XX a. pab. iškeltas klausimas „kas veikia?“ (what works?). Liberalai kritikavo resocializaciją dėl to, kad ši sistema gauna „didžiausią paramą ir lėšas“, W. Buitelaar ir R. Sieksima 1972 m. įrodė, kad įkalinimas kaip bausmė resocializaciją padaro neįmanoma, kritinės kriminologijos šalininkai pasisakė, kad resocializacija padeda patenkinti valdančiųjų interesus, kadangi ji vykdo socialinės kontrolės funkcijas (Piliponytė, 1999, p. 20), tačiau po ilgų debatų ir diskusijų paaiškėjo, kad resocializacija veikia.

Kokią vietą resocializacija užima Lietuvos baudžiamojoje politikoje? Nuteistųjų resocializacijos galimybės Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį skirtas nemažas dėmesys¹. Nuo

¹ Dermontas J., Nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimo bausme reabilitacija. ACTA PAEDAGOGICA VILNENSIA, 2005; Dobryninas A., Gaidys V. Ar saugi Lietuvos visuomenė? Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą. Vilnius, 2004; Dziegoraitis A. Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos. Vilnius, 2002; Justickis V., Kriminologija I dalis.

2000 metų šioje sferoje dirbo ir tyrimus atliko: G. Švedas, A. Dobryninas, J. Piliponytė, V. Gaidys, A. Dziegoraitis, V. Justickis, I. Michailovič, J. Dermontas, A. Kiškis, G. Sakalauskas.

Pagal dabartinį LR baudžiamąjį kodeksą, kuris yra suderintas su ES teisės aktais, bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui (LR baudžiamasis kodeksas 41 str., 1 dalis).

Bausmės paskirtis apibrėžiama taip:

1. sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo;
2. nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį;
3. atimti ir apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas;
4. paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų;
5. užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą (LR baudžiamasis kodeksas 41 str., 2 dalis).

Kaip pastebime, tik vienas straipsnio punktas pažymi nuteistojo pataisymą, resocializaciją kaip ir seniau galiojusiam LR baudžiamajame kodekse (toliau – BK): „paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų“. Remiantis G. Švedo atlikta BK specialiosios dalies straipsnių sankcijų, taip pat bausmių taikymo teismų praktikoje analize (Švedas, 2003, p. 31-35; 42-55) *Lietuvos baudžiamoji politika orientuota į įbauginimo ir galimybės padaryti nusikaltimą atėmimo teorijas*. Laisvės atėmimo bausmei keliamas tik vienas tikslas – siekimas laisvės atėmimu įbauginti asmenį, kad jis daugiau nebedarytų, tačiau abejonių kelia kitų asmenų bauginimo, kad jie nepadarytų nusikaltimų, tikslas. Jau K. Marksas kėlė klausimą „kokią teisę turite mane bausti tam, kad įbaugintumėte ar pataisytumėte kitus“.

M. Foucault teigia, kad bausmė, tai pasekmių numatymo menas (Foucault, 1998, p. 113). O norint išvengti skaudžių pasekmių būtina efektyvi nuteistųjų resocializacija. T. Mathiesen yra teigęs, kad esminiai resocializacijos elementai buvo ir išlieka darbas, mokymas, moralinė įtaka ir disciplina - šie elementai visuomet išlieka vienais iš svarbiausių. Įkalinimo įstaigose nuteistieji įkalinami, jie ten gyvena ir dažnu atveju turi labai daug laisvo laiko, leidžiamo be jokio tikslo ir prasmės, žymiai dažniau pasiduoda neigiamai įtakai ir įsijungia į nusikalstamą veiklą. Neveikimas tampa kliūtimi nuteistam asmeniui resocializuotis ir išėjus į laisvę adaptuotis visuomenėje.

Vilnius, 2001; Kiškis A., Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2006 3 (81); 32-39; Michailovič I., Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas. Vilniaus universiteto leidykla, 2001; Piliponytė J., Lietuvos penitencinės sistemos resocializacijos galimybės. Vilnius, 1999; Sakalauskas G., Laisvės atėmimo bausmės vykdymas Lietuvoje. Baudžiamieji politiniai aspektai, teisinės nuostatos, reformos, praktika ir perspektyvos, 2006; Švedas A., Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Vilnius, 2003.

DARBO TIKSLAS:

Išsiaiškinti resocializacijos vietą Lietuvos penitencinėje sistemoje ir kokios yra nuteistiesiems taikomų resocializacijos priemonių galimybės Lietuvos įkalinimo įstaigose.

Šio tikslo įgyvendinimui savarankiškai atliekamas sociologinis tyrimas šešiose Lietuvos įkalinimo įstaigose apklausiant įkalinčius asmenis nepriklausomai nuo to ar pirmą, ar antrą ir t.t. kartą atlieka bausmę, vykdant interviu su ekspertais, dirbančiais Lietuvos penitencinėje sistemoje bei atliekant teisinių dokumentų analizę.

DARBO TIKSLAI:

1. išanalizuoti ir apžvelgti teorinę literatūrą, susijusią su įkalinimo bausme, resocializacija, jos samprata ir taikymu;
2. išsiaiškinti resocializacijos vietą Lietuvos teisiniuose dokumentuose ir tarptautinių šalių dokumentuose;
3. išsiaiškinti ir ištirti resocializacijos galimybes Lietuvos įkalinimo įstaigose;
4. išskirti svarbiausius veiksnius lemiančius pagrindinius resocializacijos sunkumus.

DARBO UŽDAVINIAI:

1. nagrinėti ir palyginti užsienio šalių ir Lietuvos patirtį resocializacijoje, analizuojant svarbiausius teisinius dokumentus;
2. analizuoti kritinės kriminologijos atstovų idėjas, susijusias su įkalinimo bausme ir resocializacija įkalinimo įstaigose;
3. atliekant kiekybinį ir kokybinį tyrimus išsiaiškinti pagrindines problemas kliudančias nuteistiesiems tinkamai adaptuotis ir resocializuotis šiandieninėje visuomenėje;
4. ištirti nuteistųjų nuomonę apie veiksnius, įtakojančius nepakankamą jų resocializaciją Lietuvos įkalinimo įstaigose.

HIPOTEZĖS:

1. Lietuvai įstojus į Europos sąjungą, LR baudžiamasis kodeksas perrašytas remiantis užsienio šalių teisine praktika, dabar galiojančiame BK mirties nuosprendis panaikinamas, bausmės švelnesnės nei sovietlaikiu galiojusiame BK - lieka įkalinimas iki gyvos galvos. Teisiniuose dokumentuose iškeliama resocializacijos idėja, nuteistųjų pataisymas ir jų adaptacija visuomenėje;

2. teisiniai aktai, apibrėžiantys nuteistųjų teises ir pareigas, įkalinimo įstaigų darbuotojų darbinės funkcijas įkalinimo įstaigose, praktiškai sunkiai įgyvendinamos: didelis įkalinėtų asmenų skaičius, socialinių darbuotojų ir psichologų trūkumas įkalinimo įstaigose, nekvalifikuotas pareigūnų darbas – tai problemos sunkinančios nuteistųjų resocializaciją;
3. neturiningas laisvalaikis, nepakankamas santykių palaikymas su šeima, žemas išsimokslinimas, ilgas laisvės atėmimo bausmės terminas - trukdžiai nuteistajam tinkamai resocializuotis;
4. įkalinimo bausmė nepaveikia bausmę atliekančio asmens, nesulaiko nuo nusikaltimų darymo, neatima ir neapriboja galimybės daryti nusikaltimus, neužtikrina teisingumo principo įgyvendinimo, o tik nubaudžia nusikalstamą veiką padariusį asmenį;
5. laisvės atėmimo bausmė neturi jokio resocializacinio poveikio, taigi siekiant resocializacinio tikslo (nuteistųjų pataisymo) Lietuvos įkalinimo įstaigos turi būti reformuojamos.

DARBO METODAI:

1. dokumentų analizė: LR teisinių aktų, LR Vyriausybės programos, nutarimų bei kitų teisinių aktų analizė;
2. sociologinis kiekybinis metodas: nuteistųjų anketavimas (iš viso apklausta 440 respondentų). Nuteistųjų anketavimas atliktas: Pravieniškių 2-uosiuose pataisos namuose-atviroje kolonijoje, Alytaus pataisos namuose, Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, Marijampolės pataisos namuose, Pravieniškių 1-uosiuose pataisos namuose, Šiaulių tardymo izoliatoriuje. Kiekybinis tyrimas buvo atliekamas 2007 m. liepos-2008 m. kovo mėnesiais
3. sociologinis kokybinis metodas: interviu (ekspertų apklausa, apklausti 8 respondentai, dirbantys penitencinėje sistemoje).

Kiekybinių duomenų analizė atlikta taikant kompiuterinę programą SPSS for Windows.

MAGISTRINĮ DARBĄ SUDARO TRYS PAGRINDINĖS DALYS:

Pirmoje dalyje nagrinėjamos užsienio šalių ir Lietuvos bausmės funkcijos, paskirtis ir taikymas, remiantis teisiniais dokumentais ir kritinės kriminologijos teorijomis. Pateikiama probacijos samprata, jos pagrindinės idėjos ir taikymas Skandinavijos šalyse ir Lietuvoje.

Antroje dalyje aptariamos kokios resocializacijos programos ir idėjos yra Lietuvos penitencinėje sistemoje. Analizuojamas resocializacijos programų taikymas ir esminiai

pokyčiai lėmę šiandieninę Lietuvos bausmių sistemą po įstojimo į Europos sąjungą. Aprašytos resocializacijos idėjos, praktinis resocializacijos programų taikymas ir nagrinėjama įkalinimo bausmės kritika bei šios bausmės alternatyvos.

Trečioje dalyje pateikiamas kokybinio ir kiekybinio sociologinio tyrimo pristatymas, apibūdinami atrankos principai, metodologija, nuteistųjų Lietuvos įkalinimo įstaigose anketinės apklausos ir jų analizė. Nagrinėjami penitencinės sistemos ekspertų kokybinių giluminių interviu duomenys.

Išvados aptariamos darbo pradžioje iškeltos hipotezės, atskleidžiami pagrindiniai trukdžiai nuteistiesiems tinkamai resocializuotis ir adaptuotis visuomenėje.

Teorinėje dalyje nagrinėjant bausmės sampratą ir resocializacijos idėjas remiamasi: Hulsman L., 1991.; Sutherland E., 1992; Christie N., 1999; Foucault M., 1998; Duff R.A., 2003; taip pat Lietuvių mokslininkų darbais: Dobryninas A., Gaidys V.. 2004; Dziegoraitis A. 2002, Stalioraitis P., 1999.

Nagrinėjant resocializacijos vietą Lietuvos penitencinėje sistemoje remiamasi oficialiais dokumentais ir tekstais: Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu, 2006; Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksu, 2005; Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėmis, 2003 m. liepos 2 d., Nr/ 194; LR Vyriausybės nutarimu dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimu, 2007 m. vasario 21d. Nr. 220; Kalėjimų departamento prie LR Teisingumo ministerijos įsakymu dėl tarpinstitucinės koordinacinės probacijos tarybos prie Kalėjimų departamento direktoriaus nuostatais, 2007 m. lapkričio 15 d. Nr. V-332; Nutarimu dėl įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004-2009 metų programos patvirtinimo.

Taip pat naudojama LR Statistikos departamento surinkti statistiniai demografiniai duomenys apie nuteistuosius: skaičiaus, kalinimo trukmės pokyčiai 2000-2006 metais, Kalėjimo departamento prie LR Teisingumo ministerijos įskaitos skyriaus suvestinės 2006-01-01 apskaitos duomenys, įkalinimo įstaigų skyrių ir tarnybų veiklos ataskaitos už 2007 m.

1. LIETUVOS IR UŽSIENIO ŠALIŲ LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS SAMPRATA IR JOS TAIKYMAS

Lietuvos penitencinės sistemos ekspertų nuomone (1 apklausa) šiandieninė Lietuvos penitencinė sistema orientuojasi į Skandinavijos šalių penitencinių sistemų modelius. Palyginsime Danijos, Švedijos ir Lietuvos laisvės atėmimo bausmės vykdymo sistemas, taip išryškindami panašumus ir skirtumus. Lyginant Skandinavijos šalių ir Lietuvos laisvės atėmimo bausmės specifiką remsimės teisiniais dokumentais.

1.1. Skandinavijos šalių ir Lietuvos įkalinimo bausmės samprata

Naujausias LR bausmių vykdymo kodeksas, numato šiuos bausmių vykdymo principus:

1. teisėtumo principas,
2. nuteistųjų lygybės taikant bausmių vykdymo įstatymus principas,
3. humanizmo principas,
4. bausmių vykdymo individualizavimo ir visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principas,
5. teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo principas (Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas [oficialių dokumentų tekstai su pakeitimais ir papildymais iki 2005 m. sausio 25 d.]).

Būtina pažymėti, jeigu LR tarptautinė sutartis nustato kitokias taisykles negu LR bausmių kodekse išdėstytosios, taikomos tarptautinės sutarties taisyklės.

BK 21 straipsnis bausmės sąvoką apibūdina kaip „tai valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu asmeniui, padariusiam nusikaltimą, ir apribojanti nuteistojo teises bei laisves visuomenės interesais“ (Švedas, 2003, p.60)

Laisvės atėmimo bausmę galima apibrėžti kaip nusikaltimą padariusio asmens izoliaciją pagal įsiteisėjusį apkaltinamąjį teismo nuosprendį, patalpinant jį tam tikram laikotarpiui į specialią valstybinę įstaigą, siekiant jo pataisymo tikslo (Švedas, 2003, p. 66).

Dž. Haganas yra pažymėjęs, kad šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje ir teisės literatūroje dažniausiai minimi septyni bausmės tikslai: nubaudimas; bendroji prevencija; specialioji prevencija; pataisymas, restitucija (arba kompensacija); galimybės padaryti nusikaltimą atėmimas ir simbolizmas (Švedas, 2003, p. 67)

Nubaudimas reiškia, kad bausmė skiriama siekiant nusikaltimą padariusio asmens nubaudimo tikslo, vadinasi, kaip teigia G. Švedas, šiuo požiūriu iš bendros sistemos iškrenta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, nes joje vyrauja atpildo pradai. Pripažinę tolygiais bausmės tikslais ir nubaudimą, ir pataisymą, atsiduriama konfliktinėje situacijoje, nes toks derinys yra eklektiškas, net prieštaringas (Švedas, 2003, p. 68).

Bausmei, kaip bendrinei sąvokai gali būti keliami tik tokie tikslai, kurie galėtų tapti visų bausmių paskirtimi, o pataisymo tikslą gali pasiekti tik tam tikrą laiką trunkančios bausmės, pvz., laisvės atėmimas ar pataisos darbai be laisvės atėmimo. Lietuvos baudžiamajame įstatyme bausmės skyrimui skirtas tik vienas straipsnis, nustatantis bendruosius bausmės skyrimo pradmenis. Palyginimui galima paminėti, kad pvz., Švedijos BK numato net atskirą skyrių iš 26 straipsnių, reglamentuojančių tik vienos laisvės atėmimo bausmės skyrimo taisykles (The Swedish Penal Code, 1999, p. 85-91).

Kitos Skandinavijos šalies - Danijos kriminalinių bausmių sistemą sudaro:

1. bauda;
2. dienos bauda;
3. visuomeninė prievolė;
4. įprastas laisvės atėmimas;
5. švelnus (negrįžtas) laisvės atėmimas (Blaževičius, Dermontas, Stalioraitis, Usik, 2004, p. 461).

BK nurodytos aštuonios bausmių rūšys (LR baudžiamasis kodeksas 42 str., 1 dalis) kaip pastebime lygiai pusė bausmių rūšių susijusios su asmens laisvės suvaržymu ir atėmimu, tai: laisvės apribojimas; areštas; terminuotas laisvės atėmimas; laisvės atėmimas iki gyvos galvos, tuo tarpu tik dvi iš penkių Danijos bausmių rūšių yra susijusios su laisvės apribojimais.

Trumpai aptarsime švelnų (negrįžtą) laisvės atėmimą ir įprastą laisvės atėmimą, kadangi, mūsų darbo tema susijusi būtent su įkalinimo bausme.

Švelnus laisvės atėmimas Danijoje skiriamas nuo 7 dienų iki 6 mėnesių, tačiau retai kada viršija 60 dienų. Įprastas laisvės atėmimas skiriamas nuo 30 dienų iki 16 metų arba iki gyvos galvos. Vidutinis faktiškai atlikto laisvės atėmimo iki gyvos galvos laikas, po kurio nuteistieji šia bausme paleidžiami iš penitencinių įstaigų, sudaro 12-13 metų (Blaževičius, Dermontas, Stalioraitis, Usik, 2004, p. 460).

Lietuvos baudžiamajame kodekse nurodyta, kad terminuotas laisvės atėmimas gali būti skiriamas nuo trijų mėnesių iki 20 metų, taip pat jeigu baudžiamasis įstatymas numato galimybę švelninti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, sušvelnintos laisvės atėmimo bausmės terminas negali būti trumpesnis negu 25 metai (LR baudžiamasis kodeksas, 50-51

str.), taigi vidutiniškai 10 metų ilgesnis įkalinimas Lietuvoje iki gyvos galvos negu Danijos penitencinėje sistemoje.

Danijoje nuteistieji atlikę du trečdalius paskirtos bausmės paleidžiami iš įkalinimo įstaigų pasitikint jų garbės žodžiu, atvirojo tipo penitencinėse įstaigose nuteistieji turi savo nuosavus telefonus, taip pat kas trečią savaitę garantuojamas poilsis leidžiant išvykti už įkalinimo įstaigų ribų, jeigu nuteistasis yra atlikęs ketvirtadalį bausmės ir jeigu nedidelė rizika kad tu piktnaudžiaus. Nuteistieji privalo dirbti, nuteistieji, kurie mokosi arba dalyvauja užimtumo (pataisos) programose gauna tokį pat valandinį atlyginimą kaip ir dirbantys nuteistieji. Jeigu nuteistieji pažeidžia penitencinėse įstaigose nustatytą vidaus tvarką arba pabėga, jiems skiriamos drausminės nuobaudos: piniginė bauda arba uždarymas į kamerą vienutę. Drausminės nuobaudos taip pat gali būti skiriamos ir tiems nuteistiesiems, kurie atsisako dirbti (Blaževičius, Dermontas, Stalioraitis, Usik, 2004, p. 462-468).

Lietuvoje nuteistiesiems, laikomiems pataisos įstaigose lengvosios ir paprastosios grupių sąlygomis ir atlikusiems nemažiau kaip pusę teismo paskirtos bausmės, gali būti leista vieną kartą per tris mėnesius trims paroms parvykti į namus, taip pat darbas yra privalomas, jeigu administracija pasiūlo (LR bausmių vykdymo kodeksas, 104 ir 125 str.), kaip pastebime įtraukiama papildoma sąlyga „jeigu administracija pasiūlo“, vadinasi būtent pataisos įstaigos pareigūnai apsprendžia ar nuteistasis dirbs atlikdamas bausmę ar ne. Skirtingai negu Danijos pataisos namuose, Lietuvoje tik dirbantys (bet nedalyvaujantys įvairiose užimtumo programose) įkalinimo įstaigose gauna mėnesinį atlyginimą.

Nagrinęjant Lietuvos Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisykles už prekes įsigytas parduotuvėje nuteistasis apsimoka iš savo sąskaitos (Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės, 2003 m. liepos 2 d., Nr. 194, 79) skirtingai negu Danijoje, kadangi atviro ir uždaro tipo penitencinėse įstaigose nuteistiesiems diegiamos savivaldos, kurios esmė – pasirūpinti savimi, įgūdžiai. Danijoje nuteistiesiems duodama grynujų pinigų suma, kuri numatyta jų maitinimui per dieną. Už šiuos pinigus nuteistieji perka maisto penitencinės įstaigos parduotuvėje, patys gamina maistą. Administracija šiuo klausimu nuteistuosius konsultuoja ir apmoko. Tuo tarpu Lietuvos įkalinimo įstaigose maistas yra nemokamas nuteistiesiems, taip tarsi sustiprinama nuteistojo-išlaikytinio pozicija (Blaževičius, Dermontas, Stalioraitis, Usik, 2004, p. 468).

Penitencinės įstaigos Švedijoje saugomos nenaudojant šaunamųjų ginklų (Lietuvoje, pvz. Alytaus pataisos namuose ant kiekvienos mūrinės sienos užrašas „zona draudžiama, bus panaudotas šaunamasis ginklas“, tokių žodžių, kaip „gali būti“ nėra, tiesiog, „bus panaudotas šaunamasis ginklas“ aut. past.), o tik telemechanines ir inžinerines priemones, vienas pareigūnas yra atsakingas už 2-3 kalinius (palyginimui Lietuvoje vienam pareigūnui tenka

48 nuteistieji), drausmės pažeidėjams nėra jokių nuobaudų rūšių sistemos, pažeidėjas tiesiog gražinamas į kamerą, neleidžiant vaikščioti koridoriais ir bendrauti su kitais kaliniais, palyginimui Lietuvoje įkalintieji tokiais atvejais uždaromi į kamerą vienuotę.

Skandinavijos šalys skiriasi nuo Lietuvos, tiek ekonomine, tiek politine, tiek teisine prasmėmis. Nepaslaptis, kad šios šalys labiau išsivystę ir tvirčiau stovi ant ekonominio pagrindo. Kaip aptarėme įkalinimo sąlygos šalyse yra skirtingos: Lietuvoje ilgesnis įkalinimo bausmės terminas, nuteistajam mažiau galimybių išeiti į laisvę bent kelioms dienoms. Skandinavijos šalyse nuteistiesiems diegiamas savarankiškumas, tuo tarpu Lietuvos įkalinimo įstaigose stiprinama išlaikytinio pozicija.

Toliau darbe nagrinėsime visuomenės nuomonę apie bausmes, labiau išryškindami įkalinimo bausmę, taip pat aptarsime visuomenės požiūrį bausmių švelninimo ir griežtinimo galimybes.

1.2. Griežtas neteisinis požiūris į laisvės atėmimo bausmę

Visuomenės nuomonė apie laisvės atėmimo bausmę yra labai svarbi, netgi LR baudžiamajame kodekse minimas vienas iš principų (teisingumo), kuris siejamas su visuomenės interesu. Neteisinis požiūris leidžia teismui pažiūrėti į bausmę ne vien per kaltininko ir nusikalstamos veikos prizmę, bet ir atsižvelgiant į visuomenės nuomonę.

Neteisinis požiūris į bausmes, kur sankcijos siejamos su kultūra, socialinėmis institucijomis, politine ideologija ir pan. Prof. A. Dobrynino ir V. Gaidžio atliktas sociologinis tyrimas, leidžia pažvelgti į baudžiamosios justicijos tikslus paprasto piliečio akimis.

Įdomu pastebėti, kad net apie 80 procentų apklaustųjų nurodė, kad laisvės atėmimas ir areštas yra efektyvios bausmės priemonės, taip pat net *36 procentai palankiai vertino mirties bausmę* (už mirties bausmę daugiausia pasisakė pensininkai ir žemesnio išsilavinimo žmonės) (Dobryninas, Gaidys, 2004 p. 41). Fizinės bausmės buvo vertinamos neigiamai, švelnesnėms bausmėms labiau pritaria jaunimas. (Dobryninas, Gaidys, 2004, p. 44).

Asmenys patyrę skriaudą – aukos gana pasyviai vertina bausmių griežtinimą ar švelninimą, jie nelinkę pasitikėti teisėsauga - nesulaukia tinkamos psichologinės pagalbos padaryta skriauda ir žala nekompensuojama tinkamai (Dobryninas, Gaidys, 2004, p. 89). Tačiau visuomenės požiūrį į bausmes reikia vertinti itin atsargiai, o ypač tos visuomenės dalies, kuri yra nukentėjusi nuo nusikalstamų veikų: nedramatizuoti situacijos ir nenaudoti aukų situacijos kaip preteksto griežtinti baudžiamąją politiką.

Sekančiame skyriuje analizuosime probacijos sampratą, jos pagrindines idėjas, tarptautinius dokumentus susijusius su probacija, pateiksime argumentus kodėl Lietuvos penitencinei sistemai būtina probacija kaip priemonė padedanti resocializuoti nuteistuosius.

1.3. Probacijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos penitencinėje sistemoje

Probacija yra neatsiejama nuo nuteistųjų resocializacijos, kadangi ji susijusi su lygtiniu atleidimu nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtiniu paleidimu iš pataisos įstaigų, taip pat probacija, kaip laisvės atėmimo bausmės alternatyvi priemonė numatyta ir rekomenduojama įvairiuose tarptautiniuose dokumentuose.

Tipinės minimalios elgesio su kaliniais taisyklės buvo priimtos pirmajame JTO kongrese „Dėl nusikaltimų prevencijos ir elgesio su teisės pažeidėjais“, įvykusiame 1955 Ženevoje ir patvirtinto Ekonominės ir socialinės tarybos 1957 ir 1977 m. rezoliucijomis. Taisyklės susideda iš dviejų dalių: visuotinai taikomos taisyklės ir ypatingų kategorijų kaliniams taikomos taisyklės (Stalioraitis, 1999, p. 9).

1984 m. JTO patvirtino Minimalių elgesio su nuteistaisiais taisyklių taikymo procedūras.

Minimalių taisyklių nuostatos buvo toliau plėtojamos po 40 metų iškilo būtinybė priderinti Taisykles prie naujų šiuolaikinių sąlygų ir reikalavimų. Buvo praplėstos taisyklės, bet iš esmės jos nepakito. 1987 m. Europos Tarybos Ministrų komitetas priėmė dėl Europos kalinimo įstaigų taisykles (EKIT) ir jų aiškinamąjį memorandumą. 64-70 taisyklėse numatyta, kad kalinimo įstaigos turi:

1. užtikrinti žmogiškas gyvenimo sąlygas, atitinkančias priimtinius visuomenės gyvenimo standartus;
2. kiek įmanoma labiau sumažinti žalingą kalinimo poveikį;
3. suteikti kaliniams galimybę ugdyti sugebėjimus bei gabumus, kurie padėtų jiems lengviau adaptuotis išėjus į laisvę (Stalioraitis, 1999, p. 14).

EKIT nėra kategoriško reikalavimo visiems kaliniams privalomai dirbti, leidžiama pasirinkti individualią darbinę veiklą, taip pat rekomenduojama sukurti laipsniško grįžimo į visuomenę sistemą, nustatyti išankstinio paleidimo tvarką toje pačioje įstaigoje ar kitoje atitinkamoje įstaigoje arba paleidimą nustatant tam tikrą kontrolę, taikant efektyvią socialinę pagalbą.

Lietuvos Respublikos Seimas 1995 m. šiuos dokumentus ratifikavo.

Dokumentai susiję su probacija tai Minimalios standartinės taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės), patvirtintos Jungtinių Tautų Generalinės

Asamblėjos 1990 m. gruodžio 14 d. rezoliucija Nr. 45/110, čia įtvirtinama bendra valstybių Jungtinių Tautų Organizacijos narių nuostata taikyti priemonės, nesusijusias su laisvės atėmimu, siekiant riboti įkalinimo taikymą. Taikyti su laisvės atėmimu nesusijusias priemones skatina ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1992 m. spalio 19 d. rekomendacija Nr. R (92) 16 „Dėl Europos visuomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių“ bei Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2000 m. lapkričio 29 d. rekomendacija Rec (2000) 22 valstybėms narėms „Dėl Europos visuomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo“, kuriose pripažystama, kad plėsti tokių priemonių taikymą reikalauja pagrindiniai kiekvienos teisinės sistemos principai. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. rugsėjo 30 d. rekomendacijoje Nr. R (99) 22 „Dėl kalėjimų perpildymo bei kalinių skaičiaus augimo“ valstybės narės tiesiogiai skatinamos įtvirtinti ir plėsti su laisvės atėmimu nesusijusių sankcijų ir priemonių taikymo praktiką, nacionalinėse baudžiamosios justicijos sistemose taikyti laisvės atėmimą kaip kraštutinę priemonę.

Bausmės vykdymo atidėjimas ir lygtinis paleidimas iš laisvės atėmimo įstaigų padėtų asmenims adaptuotis visuomenėje, lengviau vyktų jų resocializacija. Nagrinėjant statistinius duomenis paaiškėjo, kad *bausmės vykdymo atidėjimas Lietuvoje mažėja*: 1998 m. - 54,1%, 1999 m. – 53,4%, 2000 m. 33,7%, 2001 m. – 38,4%, 2002 m. – 35,9%, 2003 m. –30,8%, 2004 m. - 30%, tik 2005 m. – 16 % (Statistikos departamentas, Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla, 2005), kita problema – *ilgas bausmės terminas*, remiantis statistiniais duomenimis, nuo 2003 m. iki 2006 m. vidutinė bausmės trukmė įkalinimo įstaigose pagal nuosprendį 2006 m. pasiekė beveik 5 metus. Ilgas bausmės terminas, bausmės vykdymo ir lygtinio paleidimo atidėjimas suponuoja dar vieną problemą – įkalinimo įstaigų perpildymą. Kalėjimo departamento prie LR Teisingumo ministerijos įskaitos skyriaus suvestinės 2006-01-01 apskaitos duomenimis Šiaulių tardymo izoliatoriuje – 68% perpildymas, Kauno tardymo izoliatoriuje - 6% perpildymas, Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime - 22% perpildymas

Lietuvos įkalinimo įstaigose įkalinėtų asmenų skaičius yra aukštas (žr. 1 lentelė), lyginant su Europos sąjungos valstybėmis (senbuvėmis) 100000-čių gyventojų įkalinėtų asmenų skaičius tenka nuo 75 (Suomijoje) iki 145 (Ispanijoje).

Nuteistųjų laisvės atėmimo bausme ir vidutinė bausmės trukmė įkalinimo įstaigose pagal nuosprendį 2000-2006 m.

Metai	Nuteistieji laisvės atėmimo bausme	100 000 gyventojų tenka įkalinimų asmenų	Vidutinė bausmės trukmė įkalinimo įstaigose pagal nuosprendį
2000	12205	410	4 m. 4 mėn.
2001	7601	273	4 m. 8 mėn.
2002	9755	333	4 m. 2 mėn.
2003	9414	320	4 m. 4 mėn.
2004	6701	234	4 m. 10 mėn.
2005	6841	237	4 m. 10 mėn.
2006	-	-	4 m. 11 mėn.

Įkalinimų asmenų skaičius Lietuvoje dar palygintini aukštas, lygtinai paleistų nuteistųjų skaičius mažėja, laisvės atidėjimas mažėja, o tai trukdo nuteistiesiems resocializuotis.

Lietuvoje probacijos – baudžiamosios atsakomybės realizavimo (bausmės vykdymo atidėjimo, lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų) forma pritarta tik 2007 m. vasario 21 dieną. Vyriausybė pritarė nutarimo „Dėl Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“.

Šios Koncepcijos įgyvendinimo uždaviniai:

- tobulinti probacijos teisinį reguliavimą;
- suformuoti tinkamas metodologines probacijos priežiūros sąlygas;
- sukurti vientisą institucijų, vykdančių probaciją, tinklą;
- užtikrinti socialinių paslaugų prieinamumą nuteistiesiems, kuriems paskirta probacija;
- skatinti visuomenę dalyvauti probacijos procese (Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcija, 2007 m. vasario 21 d. nutarimu Nr. 220, p. 9).

Probacija plačiuoju požiūriu – tai laisvės atėmimo bausmės alternatyva – nuteistasis bausmę atlieka ne izoliuotas nuo savo šeimos, o bendruomenėje (tai panašu į namų areštą).

Probacijos metu atliekama nuteistojo asmens priežiūra, taikomos socialinės ir pedagoginės priemonės, nustatomi tam tikri įpareigojimai arba teisių suvaržymai (Dermontas, 2005, p. 225-226). Lietuvos Probacijos sistemos koncepcijoje teigiama, kad probacija susideda iš dviejų dalių:

1. tai yra baudžiamosios atsakomybės priemonė, kurios turinį sudaro įpareigojimai ir draudimai, vis labiau suvaržantys nuteistojo asmens teises;
2. probacija siekiama padėti nuteistajam asmeniui, - jos priežiūros turinį sudaro socialinės, psichologinės paslaugos, kurių metu siekiama išsiaiškinti pagrindines nuteistojo problemas ir padėti jam jas išspręsti (Lygtinai išleistų asmenų priežiūros organizacija [žiūrėta 2008 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www.liapo.lt/reikia_zinoti1.htm#)

Švedijos probacijos tarnyba buvo įsteigta jau 1942 m. ir šiuo metu veikia per 60 probacijos tarnybų. Probacija kaip bausmė yra įtvirtinta Švedijos baudžiamajame kodekse. Baudžiamajame kodekse numatytos sąlygos skirti probaciją:

1. nuteistajam probacija reikės atlikti 40-240 valandų viešųjų darbų;
2. teisiamajam gali būti taikytos priemonės pagal teismo iš anksto patvirtintą planą, sudarytą probacijos tarnybos pareigūnų (The Swedish Penal Code, 1999, p. 129).

Švedijoje probacijos pareigūnas privalo pasirūpinti, kad nuteistajam būtų surastas tinkamas darbas ir užtikrinti, kad nuteistasis atvyktų į darbovietę. Jeigu nuteistajam laisvės atėmimu lygtinai buvo paskirti tiksliai viešieji darbai, tai nuteistajam atidirbus paskirtą viešųjų darbų valandų skaičių, jo daugiau su probacija nebesieja jokie kiti ryšiai. Nuteistiesiems, kuriems nustatyta intensyvi priežiūra, yra privaloma dalyvauti kokioje nors keitimosi programoje (Blaževičius, Dermontas, Stalioraitis, Usik, 2004, p. 471-478).

Lietuvoje probacija vykdoma institucija yra pataisos inspekcija. Šiuo metu yra 5 regionų pataisos inspekcijos, kurias sudaro 48 teritoriniai padaliniai. 2006 m. spalio 1 d. duomenimis, vienas pataisos inspekcijos pareigūnas prižiūri vidutiniškai 48 nuteistuosius (tuo tarpu Švedijoje vienam pareigūnui tenka 2-3 nuteistieji).

Probacijos nauda akivaizdi - H. Bondesonas, remdamasis tyrimų rezultatais, kurie parodė didžiausią recidyvą po laisvės atėmimo bausmės atlikimo, lyginant su lygtiniu nuteisimu ir probacija, teigia, kad laisvės atėmimo atlikimas būtent ir sąlygoja recidyvą. Analogiškos pozicijos laikosi ir N. Valteris. Šie autoriai tokias išvadas padarė atlikus tyrimus Anglijoje, kur ypač ryškiai išreikštas įbauginimo tikslas laisvės atėmimu (Švedas, 2003, p. 74). Lietuvoje jau turime dokumentais patvirtintą probacijos sistemą, be abejonės iškart teigiamų rezultatų (įkalintų asmenų skaičiaus sumažėjimo) nereikėtų tikėtis, tačiau tai

vienas žingsnis į priekį siekiant, kad nuteistųjų resocializacijos idėja būtų įgyvendinta ir praktiškai Lietuvos įkalinimo įstaigose.

Sekančiame skyriuje aptarsime resocializacijos idėją Lietuvos teisiniuose dokumentuose, resocializacijos taikymą Lietuvos įkalinimo įstaigose ir išskirsime priežastis lemiančias pagrindinius resocializacijos trukdžius.

2. RESOCIALIZACIJA LIETUVOS PENITENCINĖJE SISTEMOJE

2.1. Resocializacijos idėja Lietuvos įstatymuose

Resocializacijos idėja Lietuvos teisiniuose dokumentuose išsiaiškinti būtina, tai padės įgyvendinti darbo pradžioje iškeltus tikslus ir uždavinius, taip pat atskleis resocializacijos taikymo trukdžius.

Trumpai pakomentuosime LR baudžiamojo kodekso 41 str., 2 dalies, 4 ir 5 skirsnius, kadangi juos galime interpretuoti kaip atspindinčius resocializacijos idėją.

LR baudžiamasis kodeksas 4 skirsnyje numato paveikti asmenis, paskirti auklėjamojo poveikio priemones – resocializuoti. Šiuo skirsniu valstybė išipareigoja nuteistam asmeniui taikyti pozityvias poveikio priemones, tokias kaip: bausmės atlikimo režimas, nuteistųjų darbas, profesinis ir bendrasis lavinimas, nuteistųjų socialinė rehabilitacija (LR baudžiamojo kodekso komentaras, 2004, p. 265).

Eksperimentai 30-yje JAV įstaigų parodė, kad įmanomas teigiamas poveikis nuteistiesiems „privilegijomis“, t.y. keliant laisvės atėmimui pataisymo kelią (Švedas, 2003, p. 74), lavinimo ir auklėjimo priemonės yra numatytos LR teisiniuose aktuose.

LR baudžiamojo kodekso 41 str. 2 dalies 5 skirsnyje numatytas teisingumo principo įgyvendinimas, tai nauja bausmės paskirtis, nes senajame BK ji nebuvo minima. Teisingumo principas reiškia tinkamai individualizuotos bausmės paskyrimą, kuris geriausiai atitiktų įstatyme nustatytos bausmės paskirtį (LR baudžiamojo kodekso komentaras, 2004, p. 265). Teisingumo principo įgyvendinimas kartu reikalauja visapusiškos baudžiamaisiais įstatymais ginamų gėrių (žmogaus gyvybės, sveikatos, nuosavybės, laisvės ir t.t.) (LR baudžiamojo kodekso komentaras, 2004, p. 267). Visos kitos bausmės paskirtys (kurių iš viso yra penkios) yra įbauginimo ir nubaudimo pobūdžio, tai: sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; atimti ir apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas (LR baudžiamasis kodeksas 41 str., 2 dalis).

Lietuvos teisiniuose dokumentuose užfiksuota nuteistųjų resocializacija, tačiau pagrindinis dėmesys skiriamas sulaikymui, įbauginimui, nubaudimui.

Kaip teigia Bluvšteinas, griežčiausios kriminalinės bausmės paprastai gerai „sugyvena“ su didžiausiu nusikaltimų lygiu ir, atvirkščiai, ten, kur taikomos palyginti švelnios bausmės, paprastai stebimas žemas nusikaltimų lygis. Peršasi išvada, kad bausti „mane“, siekiant įbauginti „kitus“, yra ne tik amoralu, bet ir beprasmiška, nes „kitiems“ visai nerūpi tos kančios, kurias bausmė sukėlė „man“ (Bluvšteinas, 1995, p. 122).

Sekančioje darbo dalyje magrinėsime kokios resocializacijos programos taikomos Lietuvos įkalinimo įstaigose.

2.2. Resocializacijos taikymas Lietuvos įkalinimo įstaigose

Tipinės minimalios elgesio elgesio su kaliniais taisyklės nustato, kad „būtina skatinti visuomeninių organizacijų bendradarbiavimą su įkalinimo įstaigų personalu siekiant sugrąžinti nuteistuosius į normalų gyvenimą visuomenėje“, LR Bausmių vykdymo kodekso 8 str. taip pat numato visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principą.

Nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos projektų (programų) konkursui 2005 m. buvo pateiktas projektas „Pataisos namų ir gyvūnėlių partnerystės programa *Antrasis šansas*“. Šio projekto rengėjai Lygtinai išleistų asmenų priežiūros organizacija. Projekto tikslas pasiekti, kad teistumas kuo mažiau socialiai neigiamai paženklintų asmenį, o bausmės atlikimas nebūtų tas veiksnys, kuris ribotų nuteistajam galimybę pasirinkti socialiai priimtina gyvenimo būdą. Projekto viena iš priemonių tai programos, kurios grindžiamos kalinių ir šunų ryšiu taikymu. Ši programa plačiai žinoma: taikoma ir vystoma JAV, Švedijoje, Italijoje, Australijoje. Projektas vykdytas II –uosiuose Vilniaus pataisos namuose ir yra tęstinis.

„Vilniaus Arkivyskupijos Caritas“ (nakvynė namai), kartu su Lietuvos kalinių globos draugija – asociacija 2004-2006 m. vykdė Bendrojo programavimo dokumento II prioriteto „Žmogiškųjų išteklių plėtra“ 2.3. priemonė „Socialinės atskirties prevencija ir socialinė integracija“ projektą, kuris skirtas nuteistiesiems ir asmenims, paleistiems iš laisvės atėmimo vietų. Projekto tikslas – prisidėti prie paramos išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenų integracijos į visuomenę ir darbo rinką sistemos kūrimo. Projekto metu nuteistieji buvo apmokomi specialybių: staliaus, statybininko, siuvėjo/os, tvarkytojo/os, organizuojami susitikimai su artimaisiais, darbo terapija, įvairūs mokymo kursai.

Remiantis Teisės instituto projektų efektyvumo sudarymo lentele ir priemonės veiksmingumo patikrinimui įvertinti L. W Sherman skalės tyrimų apklausos lentele (Justickis, 2004, p. 73-75) Lietuvoje tokio pobūdžio projektams nebūdingas prevencinių priemonių veiksmingumo rodiklių/kriterijų nustatymas, pvz. viename projekte lyginama kiek

nusikaltimų padaro prieš projektą ir kiek po vykdyto projekto, tačiau rengiant projektus dar vis vengiama sudaryti kontrolines ir ekspertines grupes.

Rezultatų (efekto) numatymas pasižymi abstraktumu. Abstrakčiai teigiama, kad „sumažės nusikaltimų“, nenurodoma konkrečiais skaičiais ir kaip sumažės nepaaiškinama.

Nenagrinėjama šalutiniai poveikiai problemai, neišaiškinami kiti faktoriai įtakoiantys problemos mastą. Projekto realiose rezultatuose dažniausiai pateikiamos ataskaitos, pvz. tiek ir tiek nuteistųjų lankė tokį ir tokį būrelį, pan.

Remiantis Pravieniškų 2-ųjų pataisos namų-atvirosios kolonijos aiškinamojo rašto rankraščiu prie Socialinės rehabilitacijos skyriaus veiklos ataskaitos už 2007 m. 1-ąjį ketvirtį vienas iš nuteistųjų socialinės rehabilitacijos uždavinių – darbinių įgūdžių išsaugojimas. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 125 straipsnyje nustatyta, kad kiekvienas laisvės atėmimo bausmę atliekantis nuteistasis privalo dirbti, jeigu jam darbą siūlo pataisos įstaigos administracija. Tačiau iškilo problemos: pirma nebuvo įmanoma įdarbinti visų norinčiųjų dirbti nuteistųjų, antra - dažnas nuteistasis, būdamas laisvėje niekur nedirbo, neturi reikiamos kvalifikacijos siūlomam darbui. Pagal įskaitos skyriaus duomenis pastebėjome, kad šioje kalinimo įstaigoje padaugėjo nuteistų asmenų, jeigu 2006 m. čia buvo įkalinti 1196, tai 2007 I ketvirtyje jau 1246 – 4 procentais daugiau.

2007 m. 1-ame ketvirtyje buvo vykdoma 12 Socialinės rehabilitacijos programų (nuteistųjų socialinės adaptacijos, nuteistųjų pataisos, nuteistųjų integracijos į visuomenę, nuteistųjų rengimo paleidimui iš pataisos įstaigos, alternatyvios rehabilitacijos, nuteistųjų laisvalaikio užimtumo programos, programa darbui su nuteistaisiais, kurie pataisos namuose drausmine tvarka bausti už apsvaigimą, socialinio ugdymo centro programa, sporto klubo „Padėk sau“, skaitytojų klubo, dvasinio ugdymo programos) kuriuose dalyvavo 882 nuteistieji. Ataskaitoje teigiama, kad padidėjo nuteistųjų, užsiimančių individualia darbine, kūrybine veikla nuo 156 (2006 m.) iki 169 (2007 m. 1-ame ketvirtyje). Tačiau, nors kalinių skaičius išaugo paskatinimų atvejų (skatinimai: padėka, trumpalaikis pasimatymas su artimaisiais, ilgalaikis papildomas pasimatymas, drausminės nuobaudos panaikinimas, papildoma teisė paskambinti telefonu, perkėlimas iš paprastosios grupės į lengvąją) sumažėjo lyginant su 2006 m. (2006 m. – 407, 2007 m. 1-ame ketvirtyje – 346).

Pati populiariausia skatinimo forma šioje institucijoje *padėka* – iš viso 2007 m. 1 ketvirtyje 346 nuteistiesiems paskirti skatinimai, 169 asmenims buvo pareikštos padėkos, kaip skatinimo formos.

Vykdomos dvasinio ugdymo programos ir kitos praktinės pagalbos bendradarbiaujant su kunigais, kapelionais, Lietuvos „Caritas“ Kauno vyskupijos atstovais, viešosios įstaigos

„Gyvybės versmė“ atstovais, Kauno regiono AA (anoniminių alkoholikų) bendrijos atstovais.

Pagal patvirtintą Kalėjimų departamento prie LR teisingumo ministerijos direktoriaus grafiką į socialinio ir teisinio švietimo nuteistųjų užsiėmimus vieną kartą per ketvirtį reguliariai atvyksta Jonavos darbo biržos, Panevėžio regiono, Utenos rajono inspekcijos atstovai, kurie skaito paskaitas nuteistiesiems apie pataisos inspekcijų tikslus, uždavinius, funkcijas. Tik vienas susitikimas ketvirtyje įvyko su Kauno miesto „Šeimos centro“ darbuotojais.

Lankantis Lietuvos įkalinimo įstaigose, pvz. Alytaus pataisos namuose, sekcijose gyvena apie 20 asmenų, geriausiu atveju po šešis vienoje sekcijoje. Asmenys infekuoti ŽIV virusu ir turintys psichinę negalią gyvena su sveikais asmenimis. Valstybės vyrai tepaskyrė tokį ganėtinai „keistą“ įsakymą, kad įkalinimo įstaigoje vienam psichologui turėtų atitekti apie 500 nuteistųjų. Kyla klausimas, ar psichologas pajėgus tinkamai aptarnauti ir teikti savo paslaugas 500 nuteistųjų asmenų skaičiui, toks krūvis sąlygoja tai, kad ir kaip stengiantis nerealų kokybiškai įvertinti kiekvieno nuteistojo psichinę būklę.

Aplamai vertinant praktinį resocializacijos diegimą Lietuvos įkalinimo įstaigose išryškėja keletas požymių: tiek nevyriausybinų organizacijų rengiamiems projektams, tiek įkalinimo įstaigose teikiamoms socialinės rehabilitacijos priemonių ataskaitoms būdingas abstraktumas ir neaišku kiek tiksliai projektas/programa buvo ar yra naudinga nuteistajam. Būtinai papildomi tyrimai norint nustatyti vykdomų resocializacijos programų naudą įkalinimo įstaigose.

2.3. Resocializacijos sunkumai Lietuvos penitencinėje sistemoje

Resocializacijos metu žmogus atsisako vieno gyvenimo būdo vardan kito, kuris labai skiriasi nuo buvusiojo. Asmuo tarsi „perdirbamas“ nutraukiant ryšius su praeitimi. Kaip teigia P. L. Berger resocializacija vyksta intensyviau ir sėkmingiau, jeigu ji visiškai įtraukia savo subjektus į totalinę instituciją (Berger, 1995, 68-154). Kaip totalinės institucijos pavyzdį galime laikyti kalėjimą.

Kalėjimas atplėšia žmogų nuo kasdienio pasaulio ir nuo įprastų žmogiškų santykių, ši totalinė institucija tampa vieninteliu reikšmės ir tvarkos šaltiniu, kuri reikalauja kraštutinės socializacijos dalykų: griežto režimo, paklusimo, tvarkos.

Nuteistieji asmenys ilgą laiką yra kalinami, taip jie praranda atitinkamo bendravimo, buitinius ir darbinius įgūdžius. Tai įtakoja keletas veiksnių:

1. viena iš problemų trukdančių nuteistiesiems tinkamai resocializuotis tai nepakankamas užimtumas įkalinimo įstaigose. Valstybės įmonės prie pataisos namų, nesugebėdamos aprūpinti darbu pakankamą nuteistųjų skaičių, silpnina jų motyvaciją ir neabejotinai sustiprina kalinių darbinį pasyvumą (Pravieniškų 2-osios pataisos namų-atvirosios kolonijos, socialinės reabilitacijos skyriaus aiškinamasis raštas dėl 2007 m. I ketvirčio veiklos ataskaitos);
2. nuteistojo kaip išlaikytinio pozicija ir subkultūros įtaka. Turėdami galimybę dirbti pataisos namuose, nuteistieji mieliau renkasi laisvalaikį: sportuoja, skaito, piešia arba miega. Taip sustiprinama išlaikytinio pozicija, asmens nerūpestingumas, atsakomybės vengimas. Dauguma „aukščiausios kastos“ atstovų paprastai nejaučia pinigų trūkumo, o darbas įkalinimo įstaigose „menkina“ jų įvaizdį (Gelažauskaitė I. „Kryžkelė“, p. 18);
3. neigiamas šeimos modelis. Dauguma nuteistųjų užaugę probleminėse šeimose, internatuose ar vaikų globos namuose, kur neturėjo galimybių išsiugdyti socialiai reikšmingų įgūdžių. Globos namuose vaikas įpranta, kai juo rūpinasi: buitimi, maisto gaminiu ir pan. Toks auklėtinis neįgyja paprasčiausių tvarkos ir priežiūros įgūdžių. Pradėjus savarankiškai gyventi, jam paprasčiau nusikalsti ir gauti pajamų greitesniu būdu, nei ieškotis darbo (Gelažauskaitė, „Kryžkelė“, p. 18).

Taip pat būtina paminėti, kad nuteistieji susiduria su dar viena problema – daugumai jų būdingas žemas išsilavinimo lygis. Prieš atliekant ekspertų apklausas lankytasi Vilniaus Kofoedo mokykloje, šios mokyklos reabilitacijos centro (dienos centras) psichologės teigimu „hierarchija kalėjime, nuteistųjų užimta padėtis kastose sunkų, fizinių darbų dirbti „neleidžia“, jiems tai žeminantis darbas“. Taigi pasireiškia nuteistųjų pasyvumas, tingumas bei asmens tapatybės problemos. Kiti veiksniai trukdantys tinkamai resocializuotis tai nemotyvacija, priklausomybės ir visuomenės požiūris – etikečių klįjavimas.

Įkalintas asmuo ilgesnį laiko tarpą už padarytą nusikalstamą veiką sąveikaudamas su kitais nuteistaisiais išmoksta naujų nusikalstamų veikų. Nusikalstamas elgesys yra išmokstamas, t. y. asmuo išmoksta veikti nusikalstamai – daryti nusikaltimus. E. Sutherland „diferencijuotų asociacijų teorija“ atkleidžia, kaip individai išmoksta elgtis nusikalstamai:

- nusikalstamas elgesys yra išmokstamas interakcijoje su kitais, komunikacijos pagalba;
- nusikalstamo elgesio išmokstama veikiant/esant glaudžiame ryšyje su tam tikra grupuote/grupe;
- nusikalstamo elgesio mokymasis susideda iš: a. nusikaltimo padarymo įrankių parinkimo, technikos pasirinkimo; b. diegiami tam tikri motyvai, požiūriai ir pan.

- motyvai ir požiūriai formuojami apibrėžiant tai, kas yra palanku/malonu/priimtina ir tai kas nepriimtina;
- nusikalstamo elgesio išmokymo procesas asociacijoje su nusikaltimo ir nenusikaltimo (*anticriminal*) modeliu įtraukia visus mechanizmus kaip ir bet kokiame mokymosi procese (Sutherland, Cressey, Luckenbill, 1992, p. 88-90) ir t.t.

Dalis nuteistųjų įkalinimo įstaigose atlieka bausmę už netyčinius – neatsargius nusikaltimus, jeigu asmuo padarė netyčinį, bet sunkų nusikaltimą, pvz. neatsargus gyvybės atėmimas, jam bus paskirta bausmė iki 8 metų (LR baudžiamasis kodeksas, 132 str.), per šį laikotarpį nuteistajam gresia, vartojant E. Sutherland terminiją – išmokti naujų nusikaltimų. Įkalinimo įstaigoje, kurioje gyvenama sekcijoje po 20 asmenų neįmanoma išvengti sąveikos su kitais įkalintais asmenimis – kiekviena dieną bendraujama – vyksta abipusiai ryšiai, vis labiau prarandamas ryšys su šeima, įgyjama tam tikra pozicija nuteistųjų hierarchijoje, prarandami darbo įgūdžiai įkalinimas kaip bausmė nuteistuosius veikia neigiamai, vietoj to, kad juos resocializuoti ir adaptuoti visuomenėje, įkalinimo bausmė tampa nusikaltusių asmenų naujų nusikaltimų darymo mechanizmų mokykla.

2.4. Įkalinimo bausmės kritika ir alternatyvos

Įkalinimo bausmė labiausiai kritikuojama lyginant su kitomis bausmių rūšimis. Nagrinėjant mokslinę literatūrą niekur nepavyko surasti informacijos, kad būtų kritikuojama bauda, viešieji darbai ar viešųjų teisių atėmimas ir pan. Kritikos apie bausmes nesusijusias su laisvės atėmimu nepavyko rasti, bet kai bausmė numatoma individo laisvės atėmimu ar apribojimu, tuomet kritikos sulaukiama iš įvairių mokslo sričių. Dažniausiai kritika susijusi su institucija, kurioje vykdoma laisvės atėmimo bausmė – tai kalėjimas arba pataisos namai.

Kalėjimas – tai pataisos įstaiga, kurioje nustatytas griežtesnis režimas, sustiprinta nuteistųjų apsauga bei priežiūra, maksimali izoliacija, nuteistieji laikomi bendrose kamerose arba kamerose vienietėse (Švedas, 2003, p. 123).

Lietuvos pataisos namai – tai pagrindinė pataisos įstaigų rūšis, nes jose laisvės atėmimo bausmę atlieka dauguma nuteistųjų (Švedas, 2003, p.124). Atvirosios kolonijos – tai pataisos įstaigos rūšis, kurioje laisvės atėmimo bausmę atlieka už neatsargius bei nesunkius tyčinius nusikaltimus nuteisti asmenys (Švedas, 2003, p. 132).

M. Foucault teigia, kad pats kalinimas, kaip bausmės forma pažeidžia bausmės individualumo principą, kadangi asmuo uždarytas į tam tikrą apibrėžtą ir uždara erdvę yra atskirtas nuo artimųjų, šeimos (Foucault, 1998, p.147). Taigi baudžiamas ne tik nusikalstamą

veiką padaręs asmuo, bet baudžiamos ir ištisos šeimos. Kodėl dėl vieno individo padarytos nusikalstamos veikos turi kentėti artimieji?

Kritinė kriminologija kritikuoja kalinimą, kaip vieną iš bausmių formų. Ypač didelės kritikos įkalinimas sulaukė iš kritinės kriminologijos pusės kurių atstovai H. Pepinsky ir R. Quinney, abolicionistai L. Hulsman, N. Christie.

H. Pepinsky ir R. Quinney idėjos susilaukė kritikos iš kitos kritinės kriminologijos pusės – marksistų. D. H. Russell (2002) teigė, kad taikos kūrimo kriminologija yra naivi ir utopinė ypač kai kalbama apie susitaikymo, visuotinės gerovės ir harmonijos idėjas (Jones, 2006, p. 258).

Abolicionistai teigia, kad bausmė turi būti keičiama, kaip kad keičiamas bausmės ir baudžiamojo proceso supratimas. Nusikalstama veika, kurią apibrėžia įstatymai tėra institucionalizuotos normos, būtina atsižvelgti į kitus aspektus: į konfliktus ir sunkumus tarp aukų ir skriaudėjų. Būtent šie sunkumai ir konfliktai turi būt spęstini (Duff, 2003, p. 33).

R. A. Duff siūlo neišskirti asmens, kuris padarė nusikalstamą veiką iš visuomenės, o atvirkščiai – įtraukti jį - resocializuoti. Tikslinga ir sąmoninga komunikacija tarp nusikaltusio asmens ir aukos – pagrindinė R. A. Duff siūloma idėja keičiant kalinimo bausmę. Jis išskiria dvi bausmės alternatyvas, tai moralės edukacija ir mediacijos institutas (Duff, 2003, p. 92).

Moralės edukacija susideda iš nusikalstamos veikos pateikimo, kuris turi būti traktuojamas ne kaip pataloginis defektas, o kaip moralės defektas (Duff, 2003 p. 92). Moralės defektą galima suprasti kaip problemas tarp nusikaltėlio ir visuomenės ir pačio nusikaltusio asmens savęs atpažinimo, supratimo - identiteto. Čia nusikaltėlis resocializuojamas, mokomas – jis veikiamas pozityviai, taip padedant jam reabilituotis ir adaptuotis visuomenėje.

Mediacijos institutas tai tinkamas bausmės būdas, pasak R. A. Duff. Mediacija susideda iš civilinės ir baudžiamosios mediacijos. Pagrindinė mediacijos idėja tai aukos ir nusikaltusio asmens dialogas – „pasiaiškinimų apsikeitimas“ (exchange of explanation) (Duff, 2003, p. 93).

Pagal N. Christie kalinimo duomenys yra nepatikimas nusikalstamumo rodiklis (Christie, 1999, psl. 34). N. Christie tvirtina, kad nusikaltimai yra kuriami: pirmiausia yra veiksmai, paskui vyksta ilgas šių veiksmų įprasminimo procesas. Čia pastebime, kad autoriaus sampratą nagrinėjant nusikaltimą galime sieti su kitų mokslininkų idėjomis, tai R. Quinney (The Social Reality of Crime, 2001) ir S. Cohen. (Folk Devils and Moral Panics, 1987).

„Nauja situacija su neribotais ištekliais veiksmy, kurie gali būti paskelbti nusikalstamais, kartu sukuria neribotas galimybes pradėti karą su pačiais įvairiausiais nepageidaujamais veiksmais“ (Christie, 1999, p. 25). Moderniais laikais, pasak N. Christie, atsirado naujų veiksmy, kurie laikomi nusikalstamais, nusikaltimų kontrolės industrija duoda pelno ir darbo ir kartu leidžia kontroliuoti tuos, kurie šiaip jau keltų grėsmę socialiniam stabilumui (Christie, 1999, p. 15).

N. Christie įrodo, kad kalėjimai ir jų mastas išsprendžia kai kurias pramoninių visuomenių problemas: „Susilpninamas disonansas tarp idėjos, jog bedarbiais turi būti rūpinamasi, ir įsitikinimo, kad vartojimo gėrybės turi būti užsidirbtos. Dalį neužimtų gyventojų jis padaro tiesioginės kontrolės objektu ir sukuria naujų užduočių kontrolės industrijai bei jos valdytojams <...> Kaliniai įgyja naują svarbią funkciją. Jie tampa žaliava kontrolės industrijai“ (Christie, 1999, p.111). Nusikaltimai yra konstruojami, vadinasi ir bausmė yra konstruojama.

J. Gilligan teigia, kad patys kalėjimai iš esmės galėtų padėti užkirsti kelią tolimesnėms nusikalstamoms veikoms, užuot tai skatinę, reikėtų pirmiausia atlaisvinti juos, sugriauti pastatus ir jų vietoje pastatyti naujo ir priešingo tipo įstaigas – uždarus, saugius gyvenamuosius koledžus, kurių tikslas ir funkcijos būtų pedagoginio ir gydomojo, bet ne baudžiamojo pobūdžio. Tikslinga būtų įkurti tokias įstaigas gydomosios bendruomenės pavidalu bei visomis kitomis medicinėmis ir psichologinėmis paslaugomis, būtinomis, kad padėti asmeniui „pasveikti“ (Gilligan, 2002 p. 118-119).

Kalėjimai visada buvo mokyklos, tik jose išmokstama naujų nusikalstamų veiky, smurto ir pažeminimo, degradavimo. J. Gilligan pasiūlo vieno tipo mokyklas pakeisti kitokio tipo ir tai jis vadina „antikalėjimais“ (Gilligan, 2002, p. 118-120).

Įkalinimas neapsaugo nuo nusikaltimų. Žiaurumas paprastai sukelia atsakomąjį nuteistųjų įniršį, netgi skatina recidyvinį nusikalstamumą. Kalėjimai visada buvo ir kol kas tebelieka „apsikeitimo patirtimi“ mokyklomis, neišvengiamo žmogaus degradavimo vietomis (Dziegoraitis, 2002, p. 52).

3. RESOCIALIZACIJOS LIETUVOS ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE

3.1. Bendras tyrimo apibūdinimas

Darbo empirinėje dalyje išsiaiškinsime kokie yra resocializacijos ypatumai Lietuvos penitencinėje sistemoje, kokios pagrindinės resocializacijos kliūtys, kokios nuteistųjų resocializacijos perspektyvos.

Siekiant įgyvendinti užsibrėžtus tikslus ir uždavinius taikomi kiekybiniai ir kokybiniai sociologiniai tyrimai.

Tyrimo uždaviniai:

- išsiaiškinti Lietuvos penitencinės sistemos darbuotojų nuomonę apie vykdomas resocializacijos programas Lietuvos įkalinimo įstaigose 2007 m. liepos-2008 m. kovo mėnesiais;
- atliekant kiekybinį ir kokybinį tyrimus išsiaiškinti pagrindines problemas kliudančias nuteistiesiems tinkamai adaptuotis ir resocializuotis šiandieninėje visuomenėje.

Tyrimo objektas:

- nuteistieji asmenys, atliekantys bausmę įkalinimo įstaigose: Pravieniškių 2-uosiuose pataisos namuose-atviroje kolonijoje, Alytaus pataisos namuose, Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, Marijampolės pataisos namuose, Pravieniškių 1-uosiuose pataisos namuose, Šiaulių tardymo izoliatoriuje;
- ekspertai, dirbantys Lietuvos penitencinėje sistemoje.

Tyrimo dalykas:

- resocializacijos priemonės Lietuvos įkalinimo įstaigose;
- resocializacijos esminiai trukdžiai Lietuvos penitencinėje sistemoje.

3.1.1. Tyrimo metodologija

Anketinė apklausa įkalinimo įstaigose pasirinkta siekiant atskleisti daugumos nuteistųjų asmenų nuomonę apie resocializaciją ir jos taikymą Lietuvos penitencinėje sistemoje, taip pat siekiama išsiaiškinti nuteistųjų nuomonę apie įkalinimo bausmę.

Apklausos paklaida 5 procentai, respondentų imtis – 440.

Kokybiniai *giluminiai interviu* atliekami su ekspertais, dirbančiais Lietuvos penitencinėje sistemoje (apklausiami: LR Kalėjimo departamento darbuotojai, įkalinimo ir pataisos namų įstaigų psichologai, socialiniai darbuotojai, skyrių viršininkai). Giluminiai interviu leidžia užfiksuoti pagrindines Lietuvos penitencinės sistemos problemas ir jų atsiradimą įtakojančius veiksnius, taip pat leidžia papildyti ir paaiškinti anketinės apklausos duomenis.

Respondentai išsako savo nuomonę remdamiesi savo darbo patirtimi penitencinėje sistemoje, jie siūlo alternatyvias galimybes gerinant ne tik bausmių sistemą, bet apskritai visą penitencinę sistemą. Ekspertai, tai asmenys esantys arčiausiai nuteistojo, taigi nuo jų darbo efektyvumo priklauso resocializacijos efektyvumas.

3.1.2. Anketinė apklausa

Atrankos principai

Anketinė apklausa buvo atlikta 2008 m. vasario-kovo mėnesiais, prieš tai atliekamas pilotažinis tyrimas vienoje įkalinimo įstaigoje (Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime).

Respondentais pasirenkami atsitiktiniai asmenys atskirose įkalinimo įstaigose nepriklausomai nuo to ar pirmą kartą atlieka bausmę, tokiu būdu galėsime palyginti asmenų pirmą kartą patekusių į įkalinimo įstaigą ir pakartotinai nuteistų asmenų nuomones apie bausmių sistemą, resocializacijos galimybes Lietuvos penitencinėje sistemoje.

Tyrimas vykdytas šešiose Lietuvos įkalinimo įstaigose: *Pravieniškių 2-uosiuose pataisos namuose-atviroje kolonijoje, Alytaus pataisos namuose, Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, Marijampolės pataisos namuose, Pravieniškių 1-uosiuose pataisos namuose, Šiaulių tardymo izoliatoriuje.*

Įkalinimo įstaigos pasirinktos neatsitiktinai: 1. pasirinktos tos įkalinimo įstaigos, kuriuose daugiausia nuteistųjų laisvės atėmimo bausmė; 2. ši atranka taip pat atspindi ir teritorinį-demografinį aspektą.

Bendrą respondentų pasiskirstymą šešiose laisvės atėmimo įstaigose pagal įkalinimų asmenų skaičių galima vavaizduoti taip (žr. 2 lentelė).

Įkalinimo įstaiga	Nuteistųjų skaičius laisvės atėmimo bausme	Apklaustų respondentų skaičius
Pravieniškių 2-ieji PN-AK	1326	105
Alytaus PN	1105	88
Lukiškių TI-K	960	76
Marijampolės PN	920	73
Pravieniškių 1-ieji PN	700	56
Šiaulių TI	526	42
Iš viso:	5537*	440

Iš viso apklausti 490 nuteistųjų laisvės atėmimo bausme, o analizei panaudoti 440 respondentų užpildytų anketų.

Respondentų charakteristika

Lytis: apklausiami respondentai vyrai.

Tautybė: 82,95% visų apklaustųjų sudaro lietuviai, 9,7% - rusai, 4,31% - lenkai, 3,04% - kitų tautybių (baltarusių, romų, ukrainiečių, vokiečių, žydų) asmenys.

Pilietybė: 2% visų apklaustųjų neturi Lietuvos Respublikos pilietybės, likusieji 98% nuteistųjų laisvės atėmimo bausme nuo gimimo gyvena Lietuvoje arba turintys nuolatinę teisę gyventi Lietuvoje – įgyję LR pilietybę.

Pasiskirstymas pagal amžių: tyrimas labiausiai atspindi 18-39 metų asmenų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę. Šie asmenys sudaro 88,41% visų apklaustųjų (iki 21 metų – 10,45%, 21-29 metų – 49,1%, 30-39 metų – 28,86%). 40-49 metų apklaustųjų tyrimo metu buvo 7,05% ir 4,54% - daugiau kaip 50 metų. Būtina pastebėti, kad 1999 metais J. Piliponytės atliktame tyrime, nuteistųjų laisvės atėmimo bausme iki 21 metų buvo 4,3% (Piliponytė, 1999, psl. 35).

Išsimokslinimas: su pradiniu ir žemesniu išsimokslinimu – 13,72% respondentų, 33,86% apklaustų respondentų yra nebaigę vidurinės mokyklos. 37,04% respondentų turi

* Kintantis skaičius. Šiuos duomenis pateikė LR Kalėjimo departamento įskaitos skyrius (tai paskutiniai duomenys, kuriuos pavyko gauti iš įskaitos skyriaus 2007-07-01).

vidurinį išsilavinimą ir 9,77% - spec. vidurinį. 5,61% apklaustų nuteistųjų laisvės atėmimo bausme turi aukštąjį išsilavinimą arba nebaigtą aukštąjį išsimokslinimą.

Šeiminė padėtis: tik 17,95% apklaustų nuteistųjų yra sukūrę šeimą, net 68,18% nėra vedę, 10,22% respondentų išsiskyrę ir 3,65% našliai.

Pirminė socializacija: 50,45% visų apklaustųjų augino ir auklėjo abu tėvai, beveik 50% respondentų augo nepilnose šeimose (30,22% augino tik motina, 3,18% - tik tėvas, 6,36% - seneliai, 5,68% užaugę vaikų namuose, beveik 4,11% respondentų nurodė kitas priežastis (dalis respondentų buvo įvaikinti, kitus augino motina ir patėvis arba abu tėvai augino tik iki paauglystės ir pan.).

Užimtumas laisvėje: 32,5% visų apklaustųjų būdami laisvėje nedirbo, mokėsi vidurinėje mokykloje arba aukštojoje mokykloje 5,45% nuteistųjų laisvės atėmimo bausme, 36,81% apklaustųjų buvo darbininkais, 16,36% - kvalifikuotais darbininkais, 2,5% save priskyrė verslininkams, 3,28% specialistai (kompiuterinės grafika, leidyba, renginių organizavimas) ir 3,1% atsakė – „apie darbą negalvoju“, „išnaudoja ir tiek“, „vagiai ir vogsiu“ ir pan.

Religija: daugiausia apklaustųjų (58,81%) save laiko Romos katalikais, 29,31% respondentų savęs nepriskiria jokiai religinei bendruomenei. 9,31% priklauso stačiatikiams (provoslavams), kitų religinių bendruomenių atstovai sudaro 2,57% (protestantų, Jehovos liudytojų, islamo).

Kalėjimo „patirtis“: lygiai 45% apklaustųjų įkalinimo įstaigose lankosi pirmą kartą, 55% nuteistųjų „patirtis“ pasiskirsčiusi taip: 16,82% įkalinimo bausme nubausti antrą kartą, 13,41% - trečią kartą, 6,59% - ketvirtą, 4,54% - penktą kartą, 4,54% - šeštą kartą, 1,59% - septintą kartą, 2,04% - aštuntą kartą, 2,04% - devintą kartą, 1,59% - dešimtą ir 1,84% daugiau kaip dešimtą kartą nutesiti laisvės atėmimo bausme.

Įvykdyti nusikaltimai: nusikaltimai nuosavybei yra vyraujantys tarp respondentų: vagystės (LR BK, 178 str), plėšimai (LR BK, 180 str.), turto sunaikinimas ir sugadinimas (LR BK, 187 str.) turto prievartavimas (LR BK, 181 str.) sudaro 58,86% visų apklaustųjų padarytų nusikalstamų veikų. Būtina paminėti, kad net 36,36% respondentų įvykdytų nusikalstamų veikų yra asmens gyvybei ir sveikatai: nužudymas (LR BK, 129 str.), sunkus sveikatos sutrikdymas (LR BK 135 str.), fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (LR BK, 140 str.), išžagininimas (LR BK, 149 str.), nesunkus sveikatos sutrikdymas (LR BK, 138 str.).

Bausmės terminas: tyrimo metu atliekamos bausmės terminas buvo toks: nuo 5 m. iki 10 m. – 27,05% respondentų buvo paskirta kalėti; nuo 3 m. iki 5 m. – 25,69%; nuo 1 m. iki 3 m. – 21,37%; nuo 10 m. iki 15 m. – 10,68%; iki gyvos galvos – 5,45%; nuo 6 mėn. iki 1 m.

– 4,32%; nuo 15 m. iki 20 m. – 3,4%; nuo 3 mėn. iki 6 mėn. – 1,14%; nuo 20 m. iki 25 m. – 0,9%.

Anketinė sociologinė apklausa

Anketinė apklausa, kuri buvo atlikta savarankiškai, tai pagrindinis šio tyrimo metodas. 2008 m. vasario mėnesį buvo atlikta kontrolinė apklausa Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. Iš viso apklausta 44 asmenys nepriklausomai nuo to ar pirmą, antrą ir t.t. kartą atlieka bausmę laisvės atėmimo vietoje. Šios apklausos tikslas buvo išsiaiškinti, ar anketoje suformuluoti klausimai padės atsakyti į iškeltus klausimus ir įgyvendinti tyrimo uždavinius, patvirtinti ar atmesti hipotezes bei, ar klausimų formulavimas yra suprantamas ir priimtinas respondentams.

Atlikus kontrolinę apklausą ir remiantis pareigūnų rekomendacijomis Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, anketa buvo kiek papildyta.

Anketą sudaro 38 klausimai, kuriais siekta išsiaiškinti nuteistųjų laisvės atėmimo bausmės nuomos apie:

1. bausmės apskritai,
2. bausmių skirtumus prieš įstojant į ES ir dabar,
3. užimtumą ir gyvenimą įkalinimo įstaigoje,
4. resocializaciją ir adaptaciją visuomenėje,
5. resocializacijos esminius trukdžius,
6. veiksnius, įtakojusius nusikaltimo įvykdymą,
7. pakartotinių nusikaltimų priežastis.

Taip pat anketoje yra respondentų socialiniai demografiniai duomenys, informacija apie pakartotiną „sėdėjimą“ laisvės atėmimo vietoje, įvykdytus nusikaltimus, bausmės terminus.

Apklauskos eiga

Apklausa Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime

Apklausa buvo atlikta vasario mėnesį, keliais etapais. Iš viso apklausti 80 asmenų. 60 nuteistųjų apklausa buvo atlikta prižiūrint pareigūnams (asmenys po viena ir po du sėdėjo kameroje, buvo apklausti nuteistieji už ypač sunkius nusikaltimus ir įkalinti iki gyvos galvos, anketos buvo paduotos per grotas ir kiekvienam individualiai paaiškintas tyrimo tikslas).

Antrasis apklausos etapas vyko su dirbančiais nuteistaisiais, apklausta 20 nuteistųjų (kurie priklauso „ūkiniam“ sektoriui).

Apklausa Marijampolės pataisos namuose

Apklausa atlikta 2008 m. vasario mėnesį. Anketuota 80 nuteistųjų laisvės atėmimo bausmė. Respondentai prižiūrimi pareigūnų buvo anketuoti vienu metu aktų salėje.

Apklausos trukmė 30-50 min.

Apklausa Pravieniškių 1-uosiuose PN ir Pravieniškių 2-uosiuose PN-AT

Apklausa atlikta 2008 m. kovo mėnesį. Per vieną dieną lankytasi dvejose įkalinimo įstaigose. Pravieniškių 1-uosiuose PN nuteistieji gyvena sekcijose, kamerose po 6-14 nuteistųjų. Buvo lankytasi kamerose ir anketas vienu metu pildė atitinkamai 6-14 asmenų. Tuo metu, kai buvo pildomos anketos, pareigūnams prižiūrint nuteistiesiems išdalintos anketos į kitas sekcijas. Iš viso Pravieniškių 1-uosiuose PN apklausta 65 respondentai.

Tokios apklausos trukmė 40-60 min.

Pravieniškių 2-uosiuose PN-AK apklausta 120 nuteistųjų. Naujai išremontuotoje salėje nuteistieji buvo sušaukti iš būrių ir prižiūrimi Socialinės reabilitacijos skyriaus viršininko ir pareigūnų, anketuoti vienu metu.

Tokios apklausos trukmė apie 1 val.

Šiaulių tardymo izoliatorius

Apklausa vyko 2008 m. kovo mėnesį. Anketuota 50 nuteistųjų laisvės atėmimo bausmė. Vienu metu sekcijose/kamerose pildė 4-14 nuteistųjų.

Alytaus pataisos namai

Apklausa vyko 2008 m. kovo mėnesio pabaigoje. Iš viso anketuoti 95 nuteistieji laisvės atėmimo bausmė. Vienu metu sekcijose/kamerose anketas pildė 2-14 nuteistųjų.

Daugumoje apklausos vyko nuteistųjų gyvenamose patalpose, tik Pravieniškių 2-uosiuose pataisos namuose – atviroje kolonijoje ir Marijampolės pataisos namuose nuteistieji buvo anketuojami iš karto visi vienu metu aktų salėje. Visos apklausos vyko asmeniškai dalyvaujant, nuteistieji turėjo galimybę pasitikslinti nesuprantamus klausimus. Dauguma nuteistųjų minėjo, kad čia studentai pasaruoją metu gana dažnokai lankosi ir klausė „kas man iš to?“, „ar nuo to kas pasikeis?“ Administracijos pareigūnai buvo susidomėję atliekamu tyrimu, klausė kokios pobūdžio tyrimas (administracija patarė prieš

dalinant anketas nuteistuosius perspėti, kad tai nėra psichologinio pobūdžio tyrimas, esą nutesitieji vengia pildyti psichologinio pobūdžio anketas) ir prašė atsiųsti tyrimo išvadas.

Patys nuteistieji noriai dalyvavo tyrime, tačiau dalį nuteistųjų (ypač, gyvenančių sekcijose) reikėjo skatinti, kad dalyvautų tyrime, kaip paskatinimo forma buvo padovanotos rašymo priemonės.

Kiekvienam nuteistajam buvo garantuojamas anonimiškumas, siekiant aukštesnio duomenų patikimumo laipsnio.

3.1.3. Ekspertų giluminiai interviu

Ekspertų giluminiai interviu padėjo tinkamiau interpretuoti tyrimo informaciją, formuluoti hipotezes. Apklausti 8 asmenys, dirbantys Lietuvos penitencinėje sistemoje ir dirbantys su nuteistaisias resocializacijos srityje.

Apklausti šie asmenys, dirbantys penitencinėje sistemoje:

1. pataisos namų apsaugos ir priežiūros skyriaus viršininkas
2. tardymo izoliatoriaus direktoriaus pavaduotojas
3. 2 pataisos namų socialinės reabilitacijos skyriaus viršininkai
4. tardymo izoliatoriaus socialinės reabilitacijos skyriaus viršininko pavaduotojas
5. pataisos namų psichologas
6. pataisos inspekcijos psichologas
7. LR Kalėjimo departamento darbuotojas

Interviu trukmė 15-50 min.

Giluminių interviu metu siekiama sužinoti respondentų nuomonę apie Lietuvos bausmių sistemą, penitencinę sistemą, požiūrį į resocializaciją, jos trūkumus ir galimybes užtikrinti jos efektyvumą, kontrolės formas ir jų sunkumus įkalinimo įstaigose.

Apklausų metu penitencinės sistemos ekspertams buvo pateikiami tokio pobūdžio klausimai:

1. Kokia Jūsų nuomonė apie bausmių sistemą Lietuvoje?
2. Kas pasikeitė Lietuvos penitencinėje sistemoje po įstojimo į ES?
3. Ar bausmės asmenims padariusiems nusikalstamas veikas tapo švelnesnės?
4. Kodėl kai kurios įkalinimo įstaigos Lietuvoje yra perpildytos?
5. Kaip manote, kodėl vis jaunesni asmenys patenka į įkalinimo įstaigas?
6. Kokios resocializacijos programos yra vykdomos įkalinimo įstaigose?
7. Kokie veiksniai lėmė tai, kad Lietuvos įkalinimo įstaigose sumažėjo recidyvų skaičius?

8. Ar recidyvų skaičiaus mažėjimą skatina vykdomos resocializacijos programos? Ar yra kokių realių faktų įrodančių, kad resocializacija veikia?
9. Kokią užimtumo formą įkalinimo įstaigoje nuteistieji pasirenka dažniausiai?
10. Ar noriai nuteistieji dirba įkalinimo įstaigose? Ar visiems, norintiems dirbti įkalinimo įstaigoje pakanka darbo vietų?
11. Kokia paskatinimo forma dažniausiai yra taikoma įkalinimo įstaigoje?
12. Kokius esminius trukdžius išskirtumėte resocializuojant nuteistuosius? Su kokiomis problemomis susiduriate savo praktikoje?
13. Po įstojimo į ES prasiplėtė nuteistųjų įkalinimo bausmės teisės, kokius privalumus, o gal trūkumus išvelgiate.
14. Ar vis dar egzistuoja kalinių hierarchija įkalinimo įstaigose? Ar kastų vaidmuo kalėjimuose toks pat, koks buvo prieš įstojant į ES? ar hierarchija trukdo Jums efektyviai dirbti su nuteistaisiais?
15. Ar veikia kalinių stigma/etikečių klijavimas? ir t.t.

3.2. Tyrimo rezultatai

3.2.1. Laisvės atėmimo bausmės samprata ir paskirtis

Po įstojimo į Europos sąjungą neišvengiami pokyčiai palietė ir Lietuvos teisingumo sistemą. Įsigaliojo nauji baudžiamojo ir bausmių vykdymo kodeksai, 2003 m. patvirtintos Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės, kuriose prasiplėtė nuteistųjų laisvės ir teisės lyginant su prieš tai buvusiais teisės aktais: BK panaikintas mirties nuosprendis, nuteistieji įgyjo teisę įkalinimo įstaigose turėti asmeninių daiktų, dėvėti nuosavus drabužiais.

Šiandieninės baudžiamosios politikos tikslai yra orientuoti į asmens pakeitimą, pataisymą, rehabilitaciją ir socializaciją į visuomenę. Asmeniui, kuris įvykdė nusikalstamą veiką, teismui paskyrus laisvės atėmimo bausmę ir jau patekus į įkalinimo įstaigą pradedama jo reintegracija ir resocializacija: pateikiama informacija apie vidaus tvarkos taisykles, supažindinamas su teisėmis ir pareigomis.

Prasiplėtė ne tik, kad nuteistųjų teisės, bet ir pareigūnų pareigos, todėl svarbu išsiaiškinti kaip penitencinės sistemos darbuotojai vertina šiuos pokyčius, ką mano apie bausmių sistemą, su kokiomis problemomis susiduriama ir pan.

Penitencinės sistemos ekspertų nuomonė

Ekspertų nuomonė apie laisvės atėmimo bausmę ir šiandieninę bausmių sistemą Lietuvoje yra svarbi mūsų darbe, kadangi jie tiesiogiai susiję su nuteistaisiais ir jų resocializacija įkalinimo įstaigose.

Buvo tirta dirbančiųjų kolonijose, pataisos namuose, inspekcijose, LR Kalėjimų departamente nuomonė apie bausmių sistemą, buvo klausiama kaip ją vertina ar ji yra griežta, ar švelni, taip pat buvo prašoma pagrįsti savo nuomones.

Penitencinės sistemos darbuotojų nuomonė apie šiandieninę bausmių sistemą:

- „mes **einame pagal Skandinavijos modelį**, bet kaip praktika rodo, tai yra **dar per anksti** <...> ji nėra **nei griežta, nei švelni** <...> Bausmių sistema atitinka šios dienos Lietuvos sąlygas. **Švelninti** kažką tai būtų **netikslinga**, mes bandėme kažką tai švelninti ir iš to nieko gero nesigavo <...> mes dar nepriaugom iki to, kadangi labai dažnai būna, kad mes priimam labai pažangius įstatymus, bet neatsižvelgiam į tai ar mes galėsime realiai realizuoti tuos įstatymus praktikoje“ (1 interviu, tardymo izoliatoriaus direktoriaus pavaduotojas);
- „**bausmės atlikimo sąlygos** jos yra **laisvesnės** <...> **teisių atžvilgiu** pas mus **nėra griežta** bausmių sistema. Jos tapo švelnesnės 2003 metais, kai įsigaliojo nauji kodeksai, iš principo vidurkiai tie sutrumpėjo ko rezultate nuteistųjų skaičius sumažėjo, daugiau laisvų vietų, laisviau pasidarė gyvent“ (2 interviu, LR Kalėjimų departamento darbuotojas);
- „vienas iš tikslų yra **izoliuoti** nuo visuomenės <...> **nėra griežta**, jeigu lyginant tai kas buvo anksčiau ir kas yra dabar įstojus į Europos sąjungą; yra **gerinamos ir sąlygos**, ir visai **kitokiame lygyje bendravimas** yra palyginus kas buvo prieš dešimt ar dvidešimt metų. Faktas tas, kad jie ir **daugiau teisių turi**: gali kreiptis į įvairiausias institucijas, **gali** pareigūnus **apskusti**“ (3 interviu, tardymo izoliatoriaus socialinės reabilitacijos skyriaus viršininko pavaduotojas);
- „gana **liberali** dabar su tuo kas anksčiau buvo, jinai nėra griežta“ (4 interviu, pataisos namų apsaugos ir priežiūros skyriaus viršininkas);
- „Daug teisių turi nuteistieji, jau besąlygiškai daug, tiek viskas atiduota į jų rankas. Taip, **sistema turi būti griežtesnė**, administracijai turi būti suteiktos didesnės galimybės. Labai mes **per daug teisių** jiems **davėm**“ (5 interviu, pataisos namų socialinės reabilitacijos skyriaus viršininkas);

- „reikėjo **palikti mirties bausmę** <...> būtų geriau jei jie turėtų **daugiau pareigų**, o kodeksuose pamiršta apie tai visai ir kituose teisės aktuose“ (6 interviu, pataisos namų socialinės rehabilitacijos skyriaus viršininkas);
- „**bausmė yra sustabdymas nuo gyvenimo tempo** <...> mūsų sistemos pataisos namuose nėra galimybės žmogui pabūti vienam, jis iškart patenka į kitą tempą. **Išmesti per bortą** (bausmių sistema) <...> su labai dideliais pinigais į dvikova niekas neina“ (7 interviu, pataisos namų psichologas);
- „mano nuomone jos **turėtų švelnėti**, kad atitinkamai būtų kažkoks atpirkimas. Sakykim, teismo priskirtų **įpareigojimų**, nes šiuo metu jie yra ganėtinai formalūs“ (8 interviu, pataisos inspekcijos psichologė).

Taigi, respondentų nuomonė apie bausmių sistemą daugmaž vienoda: *švelni, liberali, nėra griežta, reikėtų griežtinti*. Apklausti respondantai išsako nuomonę, kad bausmės galėtų būti griežtesnės – teisės nuteistiesiems suteiktos, tačiau neakcentuojamos jų pareigos. Būtina paminėti, kad dauguma ekspertų išsakė nuomonę, kad šiandieninė bausmių sistema yra labai švelni, netgi per švelni, vienas pareigūnas, užimantis socialinės rehabilitacijos skyriaus viršininko pareigas griežtai pasisakė apie mirties bausmės sugrąžinimą į penitencinę sistemą (6 apklausa). Kiti respondantai tarsi apgailestavo dėl šiandieninių nuteistųjų didelių teisių (pvz. atliekant anketines apklausas vienoje iš įkalinimo įstaigų prižiūrėtojas pasakė, kad „jie (nuteistieji) net skundus rašo dėl per skystai išvirtos košės“ aut. past.).

Išsiaiškinome kaip penitencinės sistemos ekspertai vertina bausmes ir ypač įkalinimo bausmę, sekančioje tyrimo dalyje aptarsime nuteistųjų įkalinimo įstaigose nuomonę apie bausmes ir pateiksime tyrimo duomenis.

Nuteistųjų nuomonė

84,7% įkalinimų asmenų teigė, kad bausmės yra labai griežtos arba pakankamai griežtos (žr. 1 grafiką) 76,81% išsakė savo nuomonę, kad jiems skirta bausmė (laisvės atėmimo) yra per griežta (žr. 2 grafikas). Rengiant anketą buvo įtrauktas atviro tipo klausimas, - ką nuteistieji mano apie tai, jei įkalinimo bausmė būtų pakeista kt. bausmės forma, pvz. viešaisiais darbais, taip pat buvo prašoma pakomentuoti. Didelė dauguma respondentų pritarė šiam teiginiui ir pateikė savo komentarus, kuriuos galima suskirstyti taip:

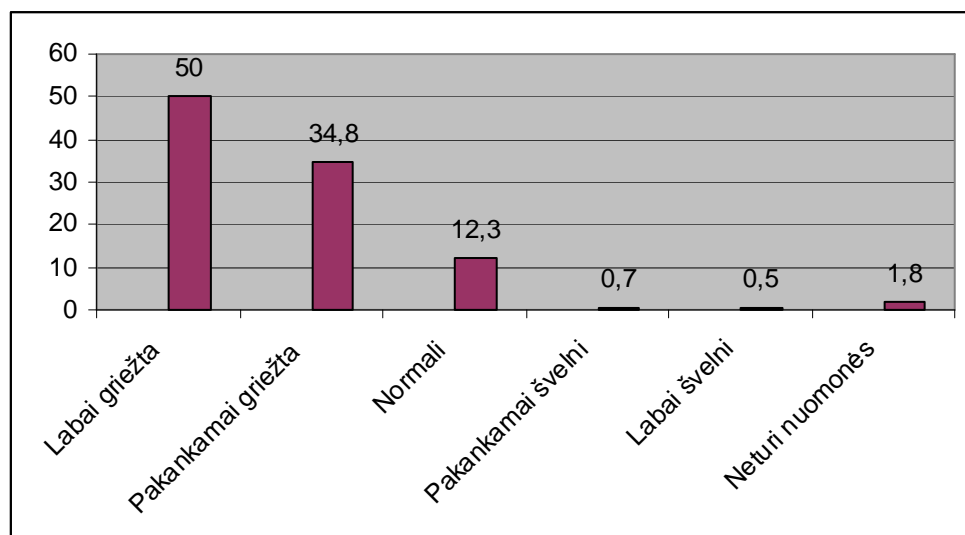
- už nesunkius ir netyčinius nusikaltimus skirti kt. formos bausmę viešuosius darbus arba materialiai atlyginti aukai: „žmogus jaunas, suklydęs galėtų atlikti viešus darbus, o ne sėdėt čia“; „labai norėčiau, bet tai neįmanoma Lietuvoj“; „žmogui reikia duoti atidirbti, va tada pamatytų, kaip sunku“ ir pan.;

- įkalinimo įstaigose atliekantys bausmę nuteistieji turi turėti galimybę anksčiau laiko išeiti į laisvę: „atlikus trečdalį bausmės, manau, jei žmogus neturi drausmės nuobaudų turi būti suteiktas šansas, pakaktų ir to vieno šanso. Na, o jeigu kitas nusiteikęs ir sieja gyvenimą su įkalinimo įstaiga, tai tuo šansu nepasinaudos“; „žmogus neprarastų žmogiškumo, nenutoltų nuo laisvės, bet žinoma ne visiems, nes kiti tuo gerumu tik pasinaudos“; būtų teisinga visais atvejais, jei paleisdinėtų bent anksčiau, arba sušvelnintų bausmę, nes lageryje susigadina žmonės nuo neigiamos aplinkos“ ir pan.;
- nuteistieji laisvės atėmimo bausme ir kalintys daugiau kaip 3 kartus nepritaria nuomonei, kad bausmės būtų švelninamos: „kas neparagaus kalėjimo duonos, tas vistiek darys nusikaltimus“, „jei nusikaltai būtina sedėti“, „va būtų kaip sovietlaikais, tai tvarka atsirastų, nors darbo būtų“ ir pan.

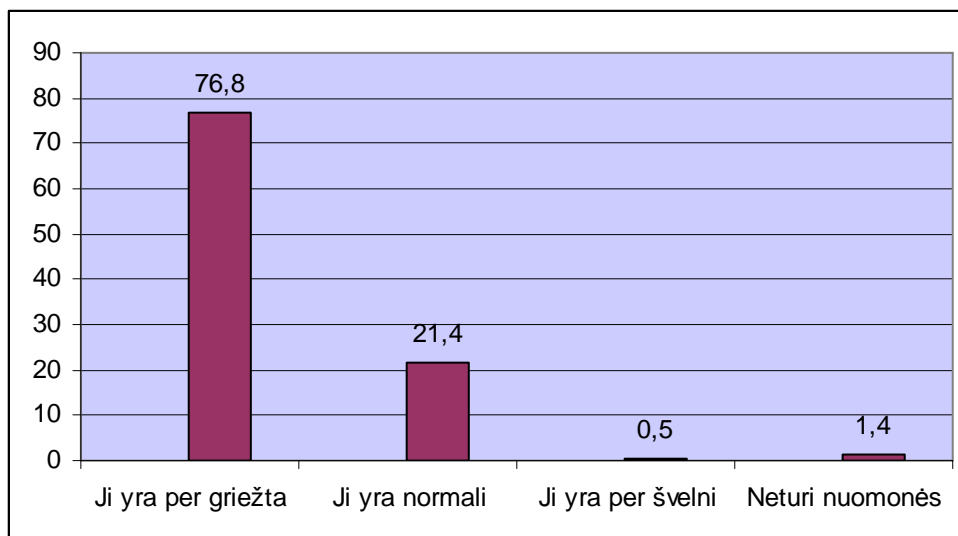
Buvo kitokių atsakymų kurių nepavyko suklasifikuoti: „vagims ir plėšikams juodo darbo, o žmogžudžius tegul įdarbina į morgą, kad pamatytų, jog mirtis žiauri ir nepateisinama“, „tegul būna prakeiktas tas žmogus, kuris sugalvojo kalėjimu pataisyti žmogų“.

1 grafikas

Nuteistųjų nuomonė apie laisvės atėmimo bausmę (%)

Nuteistųjų nuomonė apie jiems skirtą bausmę (%)

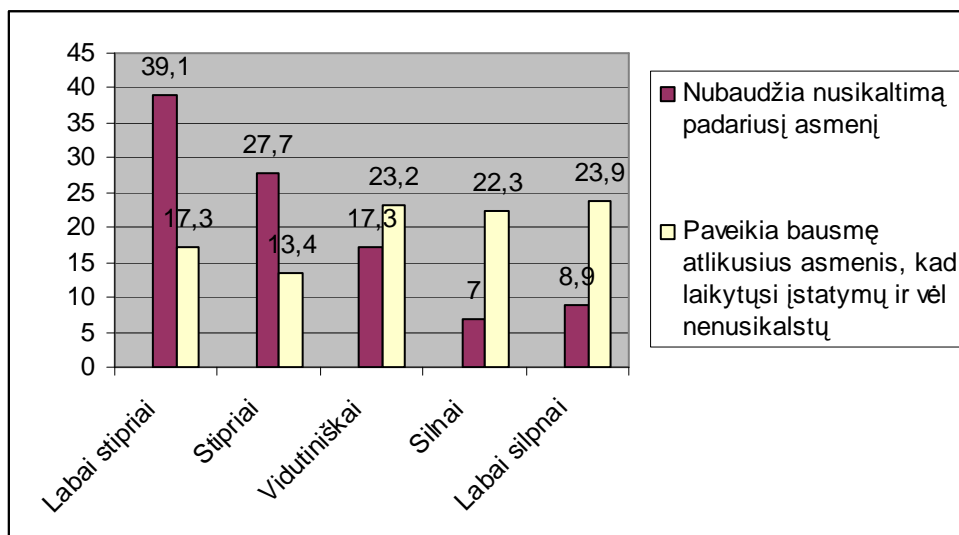

Dauguma nuteistųjų šiandieninę bausmių sistemą vertina, kaip „labai griežtą“ arba „pakankamai griežtą“, atitinkamai įkalintųjų teigia, kad jiems paskirta bausmė per griežta. Lietuvai įstojus į Europos sąjungą pakeistas baudžiamasis kodeksas, bausmių vykdymo kodeksas ir eilė kt. dokumentų, kurie, ekspertų nuomone, yra „per daug humaniški“, „per daug suteikta teisių nuteistiesiems“ ir pan., tai byloja, kad *penitencinės sistemos pareigūnai - asmenys, esantys arčiausiai nuteistojo dar neįsisavinę resocializacijos reikšmės ir jos naudos, o tai sykiu išryškina kitą problemą – vis didėjanti perskyra tarp nusikaltusio ir „baudėjo“.*

Darbo teorinėje dalyje, išsiaiškinome, kad laisvės atėmimo bausmė labiausiai atlieka nubaudo ir įbauginimo funkcijas, glaustai pakomentuosime pateiktus duomenis (žr. 3 grafiką), kuriuose pateikėme dvi bausmės paskirtis, tai nubaudo ir poveikį nuteistajam, pastaroji labiausiai atliepia resocializacinį poveikį laisvės atėmimo bausmę atliekančiam asmeniui.

Beveik 68 % nuteistųjų įkalinimo įstaigose išreiškė nuomonę, kad laisvės atėmimo bausmė nubaudo nusikaltimą padariusį asmenį „labai stipriai“ ir „stipriai“, 39,1% pažymėjo, kad „labai stipriai“, lyginant duomenis su dr. J. Piliponytės vykdytu tyrimu 1999 m. šiai bausmės funkcijai pritarė 25,9% respondentų, tačiau mokslininkė pažymėjo, kad net 33,8% nuteistųjų atsakė, kad bausmė iš vis nealieka savo paskirties (Piliponytė, 1999, p. 61), vadinasi negalime teigti, kad nubaudo funkcija sustiprėjo beveik per beveik 10 m., veikiau *nubaudo labiausiai atspindintis nuteistų asmenų nuomonę apie įkalinimą.*

**Nuteistųjų nuomonė apie laisvės atėmimo bausmės paskirtį: nubaudimą ir poveikį
daugiau nenusikalsti (%)**

Beveik pusę apklaustų respondentų (46%) teigia, kad įkalinimo bausmė „silpnai“ ir „labai silpnai“ paveikia bausmę atlikusius asmenis ir 30,7 % teigia, kad paveikia – „stipriai“ ir „labai stipriai“. Tame pačiame 1999 m. dr. J. Piliponytės atliktame tyrime šiai bausmės funkcijai pritarė 19,5% nuteistųjų (Piliponytė, 1999, p. 61). Būtina paminėti, kad šiame darbe 45% respondentų sudaro asmenys, pirmą kartą atliekantys bausmę įkalinimo įstaigose, teigiame, kad *įkalinimo bausmės – poveikio funkcijai (nuteistųjų pataisymo, resocializacijai), labiausiai pritaria būtent pirmą kartą laisvės atėmimo bausme nuteisti asmenys*.

Toliau darbe nagrinėsime penitencinės sistemos ekspertų nuomonę ir nuteistųjų asmenų nuomonę apie resocializacijos galimybes įkalinimo įstaigose ir jos esminius trukdžius.

3.2.2. Resocializacijos programų taikymas įkalinimo institucijose

Lietuvos įkalinimo įstaigose veikia resocializacijos, adaptacijos į visuomenę programos, padedančios nuteistiesiems tinkamai adaptuotis laisvėje. Veikia vietinės įkalinimo įstaigų ir Kalėjimų departamento patvirtintos programos, atsižvelgiama į Europos ministrų teikiamas rekomendacijas. Įkalinimo įstaigų administracija savo iniciatyva kuria programas, jas koreguoja, bendradarbiauja su įvairiomis institucijomis: darbo birža, įvairiomis tarptautinėmis ir Lietuvos organizacijomis, tačiau suvokiant resocializacijos

svarbą būtina išsiaiškinti kokie esminiai trukdžiai veikia sistemoje, lemiantys nepakankamą darbo kokybę.

Penitencinės sistemos ekspertų nuomonė

- „yra tos programos ir meno, ir kompiuterinės programos, kompiuterinio ugdymo ir neformalaus ugdymo yra tos programos ir jos veikia. Bet kokia jų kokybė tai yra kitas klausimas. (1 interviu, tardymo izoliatoriaus direktoriaus pavaduotojas);
- „trūksta mums **psichologų, socialinių darbuotojų**, trūksta žmonių čia pas mus kurie tiesiog bendrautų su jais, nes kai kada nuteistiesiems reikia ne kokius dokumentus sutvarkyt, bet jam tiesiog išsišnekėt reikia ir viskas. Kiek spėjama tiek yra daroma, o arčiausiai ir betarpiškai su jais bendrauja būrio viršininkas, jis čia būna nuo ryto iki vakaro. Tiesa, pas mus ir prižiūrėtojų trūksta“ (3 interviu, tardymo izoliatoriaus socialinės reabilitacijos skyriaus viršininko pavaduotojas);
- „mes dirbam savo darbą, perduodam inspekcijom. Galbūt **nėra** tokio **susiklausymo tarp institucijų**, sakykim taip, kartu ir **tęstinumo** <...> **nuteistieji, kurie priskiriami kastoms, jie priklauso pasyviųjų grupei**. Jie turi skirtingus supratimus į tuos pačius reiškinius, kiekvienas skirtingas. Na, bet mes stengiamės nuteistąjį nukreipti kita linkme (5 interviu, pataisos namų socialinės reabilitacijos skyriaus viršininkas);
- „užimtumas, dalyvavimas yra gerai. Mums buvo **sunku išjudinti nuteistųjų iniciatyvą**. Trūksta mums skyriuje **darbuotojų, kadangi nuteistųjų skaičius labai didelis** <...> **netenkina** būrio viršininkų **atlyginimo dydis** ir labai **didelis darbo krūvis**. Jeigu būrio viršininkas turi du būrius, tai išeina, kad jam priklauso apie 100 asmenų, tai apie rimtą socialinį darbą labai sunku kalbėti. Dar **norėtume tikėtis daugiau iš nuteistųjų iniciatyvos**, dėmesio. Mūsų tarnyba jais rūpinasi nuteistųjų užimtumu. Norisi, kad būtų tas laisvalaikis prasmingas. Juk maža dalis dirbančiųjų, o tie kurie nedirba, tai reikia užimti juos“ (6 interviu, pataisos namų socialinės reabilitacijos skyriaus viršininkas);
- „**Pagrindinis trikdys** yra socializuotis žmonėms dorai į visuomenę tai yra **dabartinė politinė nuostata į žmogų apskritai, į dorybes, į vertybes**, kadangi jie čia pateko visi dėl to, kad pakeitė įstatymą. Aš nesakau, kad dėl to, jog jie pažeidė vertybines nuostatas. **Visuomenėje mūsų devaluotos vertybinės nuostatos jiems visiškai tinka: korupcija, kyšininkavimas, išsipirkimas pinigais**. Jiems **pinigai yra vienintelė vertybė** ir galiu drąsiai tą sakyti“ (7 interviu, pataisos namų psichologė).

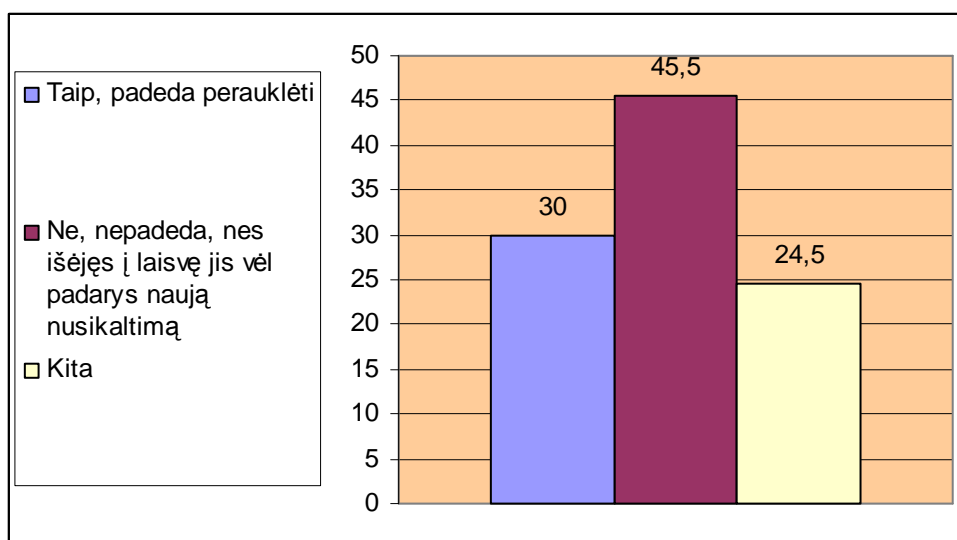
Apklausų metu išaiškėjo ekspertų nuomonė, kad būtinas „materialinės bazės stiprinimas“ (1 apklausa), dėl atlyginimų ir nepakankamų etatų *trūksta įkalinimo įstaigose* būtent tų darbuotojų (*psichologų, socialinių darbuotojų, prižiūrėtojų*), kurie yra *arčiausiai nuteistojo asmens, kurie gali tinkamai paveikti asmenį keistis*. Pabrėžiamas komunikacijos trūkumas tarp penitencinės sistemos institucijų (inspekcijų, Kalėjimo departamento, įkalinimo įstaigų ir pan.). Vadinasi sistema neveikia iš vien. Keli respondentai pabrėžė nuteistųjų pasyvumą: „dirbti dabar tai nėra prestižas <...> seniau buvo truputėli kitas požiūris. Ko gero darbas buvo vertybė“ (7 interviu), „sunku išjudinti nuteistųjų iniciatyvą“ (6 interviu).

Toliau darbe nagrinėsime ir pateiksime nuteistųjų asmenų nuomonę apie įkalinimo įstaigose vykdomas resocializacijos programas, perauklėjimo/persiauklėjimo galimybes.

Nuteistųjų nuomonė

4 grafikas

Nuteistųjų asmenų nuomonė apie pasitaisymo galimybes įkalinimo įstaigose (%)

Beveik pusė apklaustų respondentų teigia, kad įkalinimo bausmė nepaveikia asmens (žr. 4 grafiką). Beveik 25 procentai nuteistųjų pažymėjo „kita“ ir parašė komentarus, kuriuos galėtume priskirti prie diagramoje pateiktų 45,56% respondentų. Nuteistųjų komentarus galima suskirstyti į tam tikras kategorijas: vieni tvirtina, kad tai „priklauso nuo pačio kalinio“ – *žmogaus apsisprendimo laisvė*, kiti teigia, kad „neperauklėja, o padaro žvėrim“ – *nuteistąjį neigiamai psichologiškai paveikia*, tretis – „daugiau išmoko ir gudriau nusikalsti“ – *išmokstama naujų nusikalstamų veikų*, tokio pobūdžio komentarai dar kartą patvirtina D.

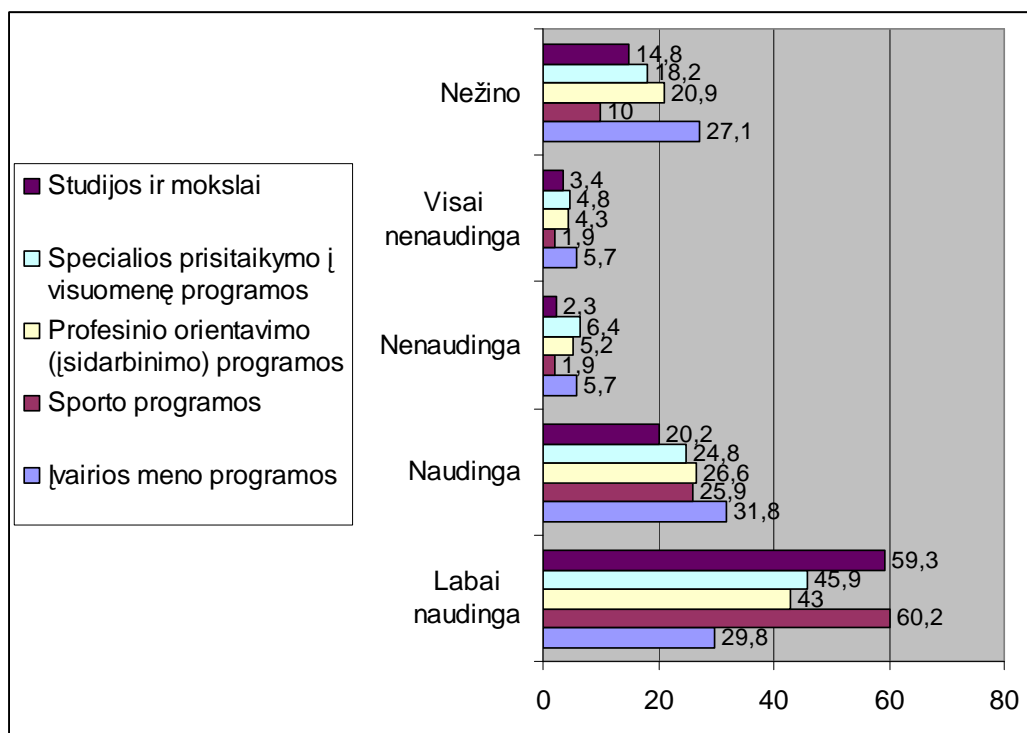
Sutherland „išmokimo teorija“. Įkalinimo įstaigose, nuteistųjų nuomone, sunku persiauklėti ar būti perauklėtam.

Teorinėje darbo dalyje aptarėme teisinius dokumentus ir pataisos namų įskaitos duomenis, išsiaiškinome, kad kiekvienoje Lietuvos įkalinimo įstaigoje yra vykdomos užimtumo, nuteistųjų adaptavimosi į visuomenę programos, jas savo darbe galime laikyti resocializacijos programomis. Resocializacijos programos padėtų, vartojant D. Sutherland terminą, vieną išmokimą pakeisti kitu – vietoj nusikaltimų darymo mokyklos – resocializacija.

Pateiktame grafike (žr. 5 grafiką) pateiktos rehabilitacijos, užimtumo programos, kurios veikia įkalinimo įstaigose, pati populiariausia tarp nuteistųjų ir labiausiai vertinama – sporto programa – 60,23% respondentų ją išskyrė kaip „labai naudingą“.

5 grafikas

Nuteistųjų nuomonė apie įkalinimo įstaigose vykdomas rehabilitacijos ir adaptacijos programas (%)

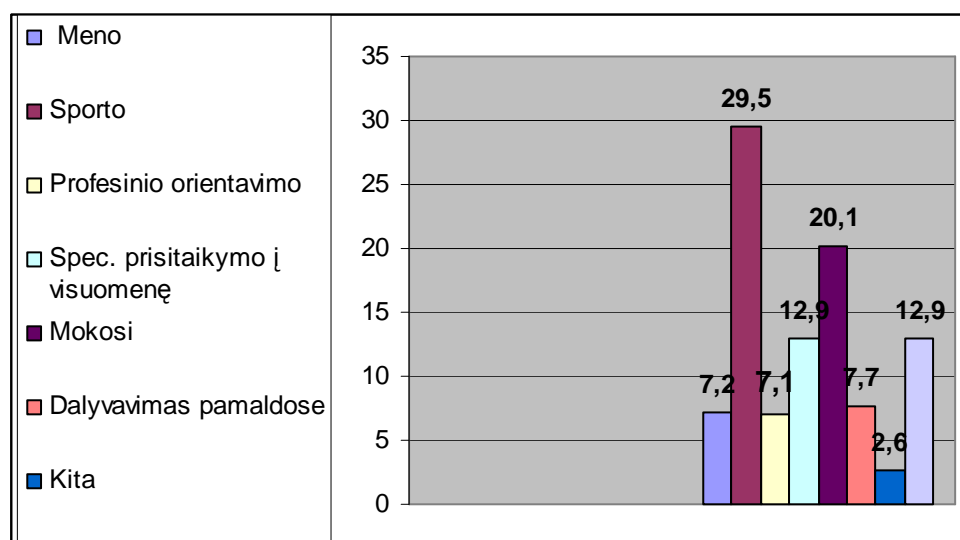
Sporto programą galime laikyti tik kaip užimtumo programą, bet ne resocializacijos, o resocializacijos programoms savo darbe priskiriame: specialias prisitaikymo į visuomenę programas ir profesinio (įsidarbinimo) programas, pastarąsias kaip „labai naudingomis“

įvertino 45,91% (prisitaikymo į visuomenę) respondentų ir 42,95% nuteistųjų teigė, kad profesinio orientavimo programos „labai naudingos“, svarbu paminėti, kad net 20,91% nuteistųjų nežino ar profesinio orientavimo programos yra naudingos/nenaudingos.

Pateikėme nuteistųjų užimtumo ir adaptacijos programų vertinimus, svarbesnis aspektas yra kiek tyrimo metu laisvės atėmimo įstaigose atliekančių bausmę asmenų dalyvauja programose ir kokias programas pasirenka dažniausiai (žr. 6 grafiką).

6 grafikas

Nuteistųjų dalyvavimas reabilitacijos ir adaptacijos programose (%)

Tyrimo duomenys liudija, kad tik 7,09% apklaustų nuteistųjų lanko profesinio orientavimo (įsidarbinimo) programas, beveik trečdalis respondentų lankė sporto programas ir antra programa pagal nuteistųjų dalyvavimą – mokymosi. Tyrimų metu įkalinimo įstaigose dalis nuteistųjų teigė, kad „tos programos čia tik dėl vaizdo, pliusiuką užsideda ir tiek reikalų“ (aut. past.) galbūt tai paaiškina kodėl gana aukštas programose nedalyvaujančių respondentų skaičius. Būtina paminėti, pateikti statistiniai duomenys apie lankomas sporto programas yra mažesnis, kadangi daugelis respondentų sportuoja tik kameroje/sekcijoje.

Profesinis orientavimas, darbas, remiantis J. Piliponytės tyrimo įkalinimo įstaigose, turi didelę reikšmę sulaikyti nuteistuosius nuo pakartotinių nusikaltimų padarymo (Piliponytė, 1999, p. 71). Glaustai pateiksime duomenis apie nuteistųjų darbą įkalinimo įstaigose.

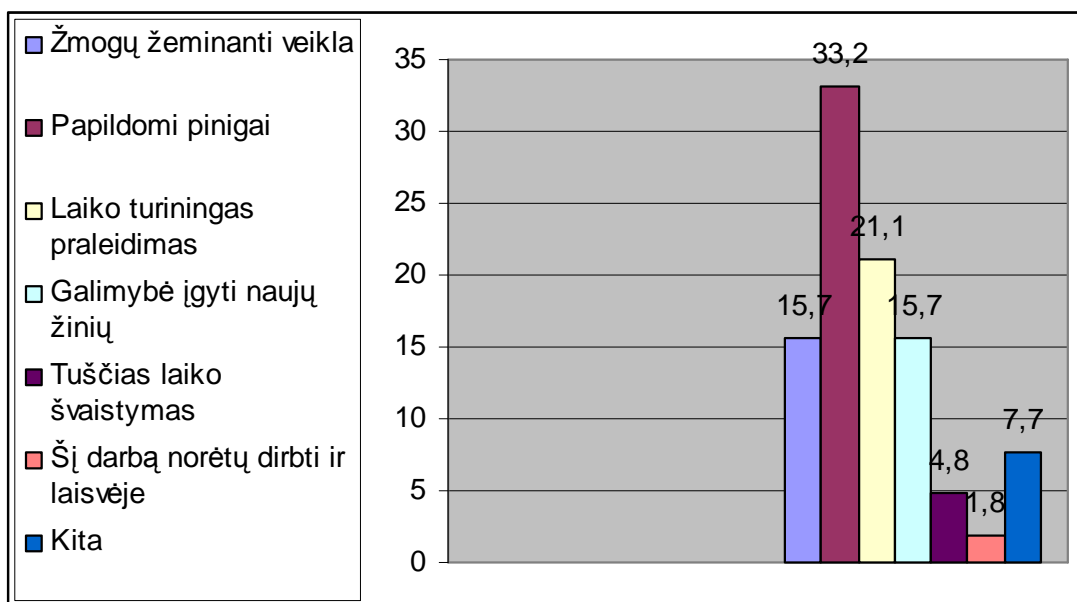
Darbą įkalinimo įstaigose, galime vertinti kaip vieną iš užimtumo formų, kartu tai padeda išsaugoti įgūdžius įgytus dar laisvėje. Tyrimo metu įkalinimo įstaigose dirbo 29,1% nuteistųjų. Respondentai darbą įkalinimo įstaigose pirmiausia sieja su papildomais pinigais

(žr. 7 grafiką), šiai nuomonei pritaria daugiau kaip 33% tyrime dalyvavusių nuteistųjų ir per 20% nuteistųjų darbą įkalinimo įstaigose laikė „žmogų žeminančia veikla“, „tuščiu laiko švaistymu“. Būtina paminėti, kad „kitos“ priežastys šioje temoje labai svarbios – nuteistieji pažymėjo, kad „pasišaipymas, kai alga nuo 15 iki 100 Lt“, „koks ten darbas, kai tik cigarečių gali nusipirkt“, „žiauriai išnaudoja“; kiti respondentai nurodė kitokio pobūdžio nuomones: „eičiau, bet niekas neleidžia“, „lengviau užsimiršti kur randiesi“ ir pan. Ar darbas sulaiko asmenis nuo nusikaltimų? Šį atsakymą pasirinko tik 5,9% respondentų (žr. 8 grafiką), palyginimui – 1999 m. 23,8% darbą paminėjo kaip vieną stipriausių veiksmų, galinčių sulaikyti nuo nusikaltimo padarymo (Piliponytė, 1999, p. 71). *Nuteistųjų nuomone, šeima labiausiai sulaiko nuo nusikaltimų* (šiai nuomonei pritarė 24,54% respondentų), o įkalinimo bausmė įvardinta antroji, šiai nuomonei pritarė 19,31% respondentų.

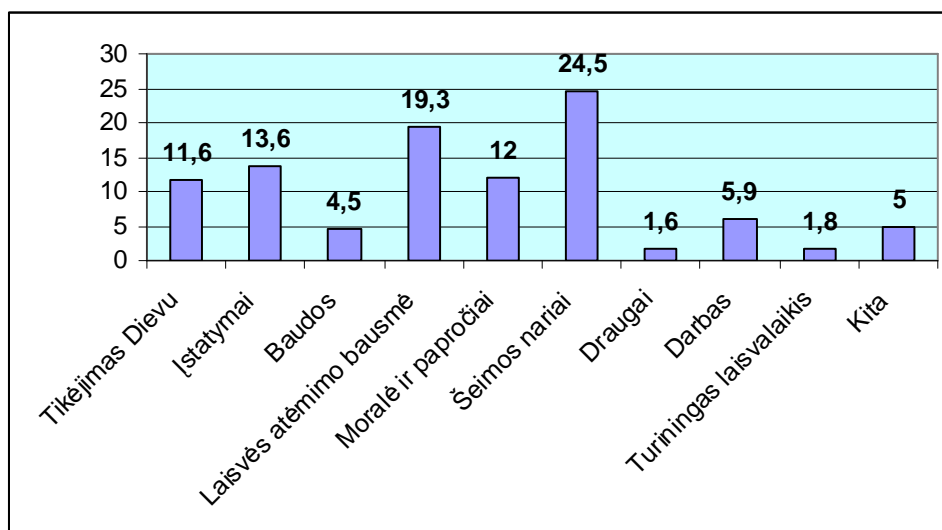
Kaip minėjome tyrime 45% respondentų pirmą kartą atlieka laisvės atėmimo bausmę, tad dažniausia būtent šie respondentai laisvės atėmimo bausmę minėjo kaip labiausiai galinčią sulaikyti nuo nusikaltimų darymo.

7 grafikas

Darbas įkalinimo įstaigose, nuteistųjų nuomonė (%)

Nuteistųjų nuomone labiausiai sulaiko nuo nusikaltimų vykdymo (%)

Dėl žemo atlygio nuteistieji darbą laiko „žeminančia veikla“ arba „papildomais pinigais“. Reformuluojant ekspertės žodžius (7 apklausa) darbas įkalinimo įstaigoje, tai „nugarbė“, dirbantys įkalinimo institucijose pasirodo prieš kitus „kaip vos suduriantys galą su galu“, iškeliamos materialinės vertybės ir lengvesnis/patogesnis „buvimas“ įkalinimo įstaigoje – vietoj specialių prisitaikymo į visuomenę ir profesinio orientavimo programų, dažnu atveju pasirenkamas neveikimas.

3.2.3. Nuteistųjų hierarchija įkalinimo įstaigose ir išlaikytinio pozicija

„Kastos kalėjimuose“, „nuteistųjų subkultūra“, „marginalinė grupė – kaliniai“, „dykaduoniai“ – tokius ir panašius išsireškimus tenka girdėti plačioje visuomenėje. Nuteistųjų kastos ilgą laiką buvo laikomos, vienu iš veiksnių, sunkinančiu resocializaciją, taigi trumpai pateiksime penitencinės sistemos ekspertų nuomonę apie nuteistųjų hierarchijas įkalinimo įstaigose.

Penitencinės sistemos ekspertų klausėme ar įkalinimo įstaigose veikia hierarchijos tarp nuteistųjų, dauguma ekspertų atsakė, kad ji dar veikianči, tačiau nėra tokia ryški kokia buvusi:

„ji nyksta <...> asmenys tris ar daugiau kartų teisti, tai pas juos tas galioja <...> buvo didelės problemos, labai reikėjo kovoti su tom kastom, bet dabar kaip anksčiau buvo sovietmečiu to nebeliko. Ir ta subkultūra nyksta. Vėl gi, gyvenimas lemia, kad nebėr

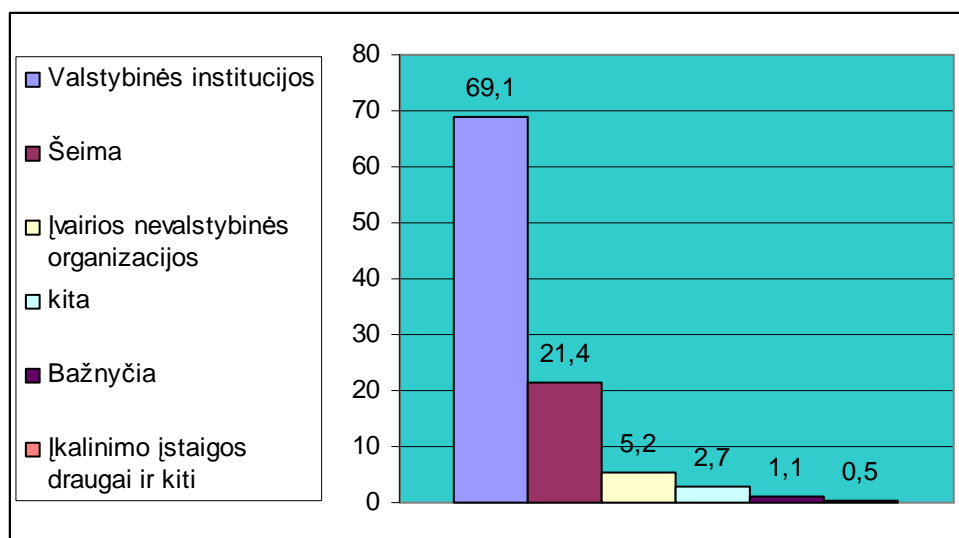
to uždaro rato, **nėra jau tie kalėjimai tokie uždari** (1 interviu, tardymo izoliatoriaus direktoriaus pavaduotojas), „ne tokios kaip buvo, jų mažėja. Kategoriškai negaliu teigti, kad jų nėra. Bet jos kaip sakyti, **jos mažėja**“ (5 interviu, pataisos namų socialinės reabilitacijos skyriaus viršininkas), „Tai žinoma, kad veikia. **Galima sakyti, kad jų nėra, mes jas išnaikinom, bet jos veikia ir veiks**. Jos veiks tol, kol veiks nusikalstamas pasaulis“ (7 interviu, pataisos namų psichologė).

Galime teigti, kad hierarchija ir kastos yra būdingos asmenims, padariusiems antrą, trečią ir t.t. nusikalstamą veiką ir teismams pripažinus juos recidyvais. Asmuo ne pirmą kartą teistas patenka eilinį kartą į įkalinimo įstaigą, čia jis adaptuojasi, atsiranda ryšiai su kitais nuteistaisiais, komunikuojama, socialiniai ryšiai laisvėje dažniausiai būna nutrūkę; taip pat laikymo sąlygos kai kuriuose įkalinimo įstaigose tiesiog suteikia galimybę tokiems asmenims tarsi perimti nusikalstamą patirtį vieniems iš kitų: „na sekcija yra didelis kambarys, kuriame stovi vieno aukšto ar dviejų aukštų lovos. **Jie visi gyvena kaip kokioj stovykloj** <...> būna nuo vagių iki žudikų (3 interviu, tardymo izoliatoriaus socialinės reabilitacijos skyriaus viršininko pavaduotojas).

Būtina klasifikuoti bausmes, pavyzdžiui šiuo metu Lietuvos kalinimo įstaigose itin sunkias nusikalstamas veikas padarę asmenys sėdi tose pačiose kalinimo kamerose, kaip ir kiti nuteistieji, kurių nusikalstama veikia palyginus su pastaraisiais nėra tokia didelė. Tad visai natūralu, kad kalėjimai jiems tampa mokyklomis, kitas aspektas – *nuteistieji gyvendami „tarsi stovyklose“ ne tik, kad „palaiko“ kastų gyvenimą, bet kartu praranda gebėjimą gyventi laisvėje, įgyja dar vieną vaidmenį – išlaikytinio (žr. 9 grafiką).*

Beveik 70% respondentų teigia, kad jais labiausiai turėtų pasirūpinti valstybė, tai reiškia, kad ir išėjus iš laisvės atėmimo vietos, nuteistųjų nuomone, turėtų rūpintis valstybė. 2,72% respondentų nurodė „kita“, visuose jų atsakymuose dominavo panašaus pobūdžio atsakymai kaip: „pats savimi“, „jei savimi nesirūpinsiu, tai niekas nepasirūpins“ ir pan. Taigi, *įkalinimo įstaigose stiprinama išlaikytinio pozicija, silpninamas žmogaus gebėjimas pasirūpinti pačiu savimi.*

Institucijos turinčios labiausiai rūpintis į laisvę išėjusiais asmenimis (%)

Kitoje tyrimo dalyje pateiksime penitencinės sistemos darbuotojų nuomonę apie tai kokius pokyčius jie išvelgia bausmių sistemoje, laisvės atėmimo vietose, įkalinimo bausmės vykdyme, taip pat atskirai pateiksime nuteistųjų (atliekančių bausmę daugiau kaip 1 kartą) nuomonę apie įkalinimo sąlygas ir pokyčius įkalinimo įstaigose po įstojimo į Europos sąjungą.

3.2.4. Bausmių sistemos ir įkalinimo bausmės vertinimas po įstojimo į ES

Penitencinės sistemos ekspertų nuomonė

Susipažinus su baudžiamuoju ir bausmių vykdymo kodeksais, Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėmis ir Europos ministrų tarybos rekomendacijomis siekėme sužinoti kokius pokyčius ekspertai išvelgia Lietuvos bausmių sistemoje, įkalinimo įstaigose ir ar atsižvelgiama į tarptautinius aktus:

- „Lietuvos įkalinimo įstaigos, tiksliau visa penitencinė veikla yra žymiai dar **atitolusi nuo Europos standartų**, nes <...> **ekonominis gyvenimo lygis** Lietuvoje yra dar **silpnokas** <...> Europos sąjungos komisijos mus tikrina kiekvienais metais, o tikrina gana griežtai, išvados yra kategoriškos <...> reikia atsižvelgti į realias šalies galimybes ir į ekonominę būklę“ (1 interviu, tardymo izoliatoriaus direktoriaus pavaduotojas);

- „tiesiog atsirado **galimybė gaut papildomą finansavimą** įvairiom socialinėm programom iš Europos sąjungos fondų ir tą mes darome. Aš tų **pokyčių**, teisinių pokyčių ir vykdomos praktikos pokyčių taip tiesiogiai **su įstojimu į Europos sąjungą nesiečiau** <...> 99 procentais atsižvelgiama (į rekomendacijas)“ (2 interviu, LR Kalėjų departamento darbuotojas);
- „**didelis dėmesys nuteistiesiems**, o kartais perlenkta kai kur, labai jau iškeliamos nuteistųjų teisės, **pamirštant pareigūnų padėtį**, neatsižvelgiant į darbo specifiką“ (4 interviu, pataisos namų apsaugos ir priežiūros skyriaus viršininkas).

Kaip pastebime iškyla materialinių vertybių sureikšminimas: „galimybė gaut papildomą finansavimą“, „atitolusi nuo Europos standartų, nes <...> ekonominis gyvenimo lygis Lietuvoje yra dar silpnokas“. Pokyčius penitencinėje sistemoje vienas respondentas nesieja su įstojimu į Europos sąjungą. Kiti respondantai pabrėžia sunkumus dėl nuteistųjų asmenų, kadangi „didelis dėmesys nuteistiesiems <...> pamirštant pareigūnų padėtį“.

Ekspertų nuomone, nuteistųjų gyvenimo sąlygos įkalinimo įstaigose pagerėjo, Lietuva tapo Europos sąjungos nare, tarptautiniai dokumentai susiję su bausmėmis, įkalinimo sąlygomis patvirtinti (aptarėme teorinėje dalyje), tačiau „didelis dėmesys nuteistiesiems <...> pamirštant pareigūnų padėtį“. Mokslinės literatūros apie pareigūnų padėtį, sąlygas ir darbo specifiką nepavyko rasti, LR Kalėjų departamentas pateikia duomenis, apie jų kvalifikacijos kėlimą, išsilavinimo lygį ir panašią demografinę statistiką. Atliekant tyrimus (tiek nuteistųjų anketavimą, tiek vykdant ekspertų apklausas) įkalinimo įstaigose dažnas pareigūnas reiškė nusivylimą, dėl „esamai susiklosčiusios situacijos“ (vienoje įstaigoje pareigūnai kalbėjo apie darbuotojų trūkumą: „dasigyvenom, moterys bokšteliuose su šautuvais stovi“, „nieks neis čia dirbt, kas baigia Romery iškart pabėga ir randa ramesnį darbą“ aut. past.).

Toliau trumpai aptarsime kokius pokyčius nuteistieji įžvelgia įkalinimo įstaigose per pastaruosius tris metus. Duomenis pateiksime kokybiniu aspektu, kadangi tyrimo instrumente buvo pateiktas atviras klausimas.

Nuteistųjų nuomonė

Pagrindiniame tyrimo instrumente – anketoje nuteistųjų klausėme apie pokyčius laisvės atėmimo vietose. Į šiuos klausimus dažniausiai atsakė asmenys, kurie laisvės atėmimo bausmę atlieka ne pirmą kartą. Jų atsakymus galėtume sugrupuoti išskiriant šiuos punktus:

- išoriniai pokyčiai (lengvai stebimi, empiriškai patikrinami) - laisvės atėmimo vietose pagerėjo gyvenimo ir buitinės sąlygos: „pagerėjo maistas“ (ypač dažnas nuteistasis parašė, kad maistas įkalinimo įstaigose geras aut. past.), „galim turėti kameroje savo televizorių ir magą“, „patalpos gerėja“, „suteikia daugiau skambučių, bet tuo pačiu apkarpo kitoje sferoje“, „kalėjime vyko remonto darbai, tai maloniau sėdėti kameroje“, „situacija pasikeitė į gerą, galima turėti knygų kiek tik nori, savo patalynę, nes šitie daiktai labai palengvina, o taip viskas liko – sėdi ir tiek“ ir pan.;
- vidiniai pokyčiai (sunkiau išmatuojami): „niekas nepasikeitė, alsuojanti ta mūsų santvarka“, „grįštame į tarybinius laikus“, „pablogėjo administracijos atsinešimas“ „viskas grįšta prie rusų laikų ir dar blogiau“, „didelis spaudimas iš valdžios pusės“, „sustiprėjo korupcija“, „pasikeitė direktorius, pasikeitė situacija, ką seniau leisdavo dabar draudžia“, „reikia išsilavinusių prižiūrėtojų, kurie įstatymus suprastų“, „pareigūnų elgesys pasikeitė, pradėjo patys provokuoti“, „brangiau ir sunkiau lygtinai išėiti“, „nieks, tik bausmės terminas pailgėjo“, „ir kaliniai savivaliauja, ir valdžia savivaliauja“, „gal žmonių mažiau, bet šiaip tas pats“ ir pan.

Nuteistieji pokyčių įkalinimo įstaigoje nesieja su Lietuvos įstojimu į Europos sąjungą, neminima ar bausmė sušvelnėjo, teigiamus pokyčius jie išvelgia tik laisvės atėmimo vietos gyvenimo sąlygose ir buityje.

Toliau nagrinėsime ekspertų nuomonę apie probacijos, kaip nuteistųjų resocializaciją lengvinančią sąlygą, kadangi jos negalima atsieti nuo nuteistųjų integracijos į visuomenę - ji susijusi su lygtiniu atleidimu nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtiniu paleidimu iš pataisos įstaigų.

3.2.5. Penitencinės sistemos ekspertų ir nuteistųjų nuomonė apie probaciją ir jos taikymo galimybes

Teorinėje darbo dalyje probacijos sampratai ir jos taikymui skyrėme didelį dėmesį, tad aiškinsimės penitencinės sistemos ekspertų nuomonę apie jos taikymą ir nuteistųjų asmenų nuomonę apie galimybę būti išleisitiems, pvz. kelių dienų atostogoms.

- „Probacija yra, kaip sakoma, Lietuvoj **rakštis vienoj vietoj**, jeigu taip liaudiškai tariant. Kodėl? Vykdom mes programas socialines, psichologines. Bet kokia jų kokybė tai yra kitas klausimas. Vėl gi vien dėl to, jog yra du dalykai: tai yra, jog

mes **neturime tinkamų patalpų**, antras dalykas, mes **neturim finansų**“ (1 interviu, tardymo izoliatoriaus direktoriaus pavaduotojas);

- „Probacija **geras dalykas**, jeigu galėtų būti vykdoma kaip turėtų būt vykdoma. Čia šiaip jau **turtingos visuomenės**, sakysim, **prabangos elementas**. Patvirtinta departamente neseniai <...> aš labai abejoju, kad tiek pinigų kiek numatyta skirti ir bus skirta“ (2 interviu, LR kalėjimų departamento darbuotojas).
- „ji **galbūt ir yra reikalinga**, jeigu ji būtų iš tikrųjų atliekama taip kaip parašyta popieriuje“ (4 interviu, pataisos namų apsaugos ir priežiūros skyriaus viršininkas);
- „**tai jau yra pradėta diegti** <...> kuriamos psichokorekcinės programos, kurios nebūtų tokios formalios kaip yra šiuo metu, mano nuomone, bet iš tikrųjų kur dalyvavimas tose programose turėtų tam tikrą intervenciją kažkokią nuteistiesiems. **Dalyvavimas programose yra grynai paremtas savanoriškumu**, be abejo jie tikisi tam tikrų plusų gauti, tie plusai jų teisinę padėtį pagerintų <...> turėtų būti taip, jog **teismai įpareigotų**, kad jie turi **dalyvauti programose, nuteistieji turi parodyti kad jie keičiasi, kad gali keistis**“ (8 interviu, pataisos inspekcijos psichologė).

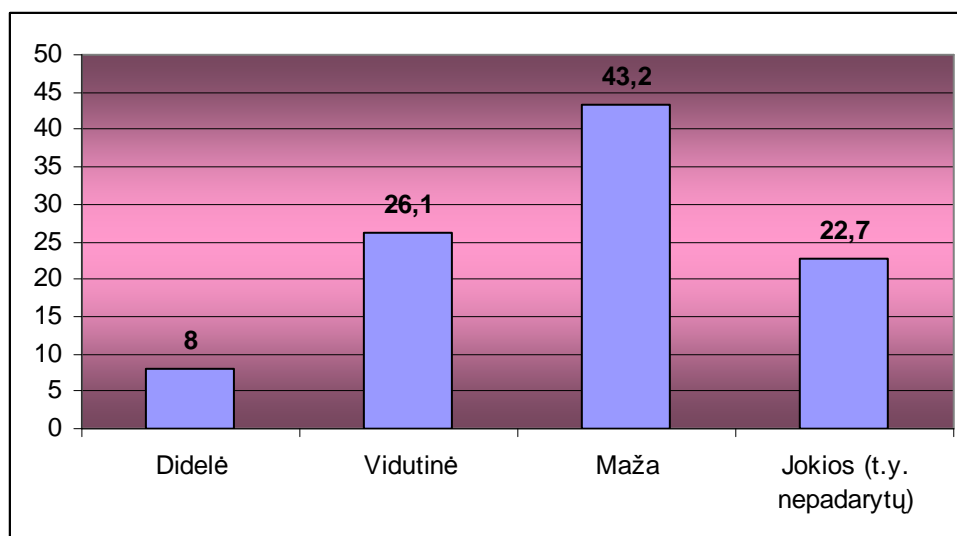
Pirmosios apklausos metu respondentas dar kartą pabrėžia materialinės bazės stiprinimo būtinumą: „nėra tinkamų patalpų“, „nėra finansų“. Kiti respondantai tai vertina teigiamai. Aštuntos apklausos metu ekspertas išsakė nuomonę, kad teismai turėtų įpareigoti asmenis dalyvauti programose, tai reikštų nuteistųjų kontrolę pasitelkiant resocializacines programas.

Nuteistiesiems laisvės atėmimo bausme buvo pateiktas klausimas, kaip jie vertina galimybę, jeigu būtų paleisti kelioms dienoms (žr. 10 grafiką) – beveik 66% respondentų teigė, kad nukaltimo tikimybė „maža“ arba „jokios“.

Statisnius duomenis galime palyginti su 1999 m. J. Piliponytės atliktu tyrimu. Pirmiausia beveik vienodas skaičius respondentų teigė, kad maža nusikaltimo galimybė, pagal 1999 m. - 43,4% (J. Piliponytė, 1999, p. 70), tačiau šio darbo tyrime dešimt procentų nuteistųjų mažiau manančių, kad nėra jokios galimybės nusikalsti - pagal 1999 m. duomenis 32,1%, teigė, kad nėra jokios galimybės įvykdyti nusikalstamą veiklą.

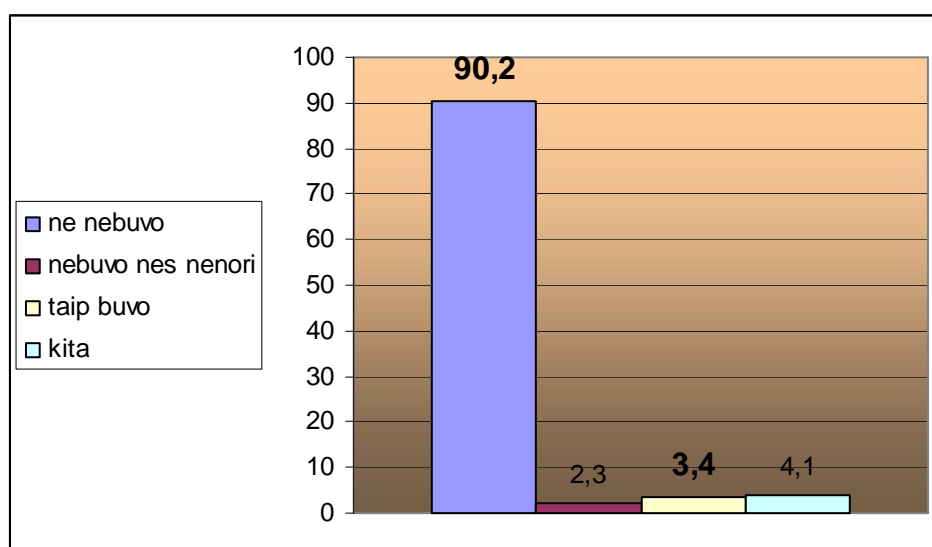
Apie „jokios“ galimybės nusikalsti asmenys sumažėjimą galime pakomentuoti pokalbiu su nuteistuoju: „žinau, vienas bandymui buvo paleistas keliom dienom, bet va, jis tikras „bėgikas“, tai nežinau kaip čia jam taip pavyko prasisukti, kad jam suteikė šansą, na, bet nieko pagavo jį greitai“ (aut. past.).

Nusikaltimo galimybė paliedžiant nuteistą iš laisvės atėmimo vietos kelioms dienoms namo (%)

Jeigu nuteistojo asmens komentarą laikytume patikimu, tai reiškia, kad asmenys, turintys galią, veikiantys penitencinėje sistemoje specialiai parinko tokį asmenį ir jau prieš pat eksperimentą žinojo apie didelę tikimybę, kad būtent tokio būdo asmuo mėgins išvengti atsakomybės. Tokiu būdu visuomenei pateikiama informacija, kad sistema dar „nepribrendus“ iki tokių standartų, kuriuos taiko pažangios Europos sąjungos šalys.

Nuteistieji paleisti paleisti kelioms paroms namo (%)

Nuteistiesiems buvo pateiktas klausimas ar atlikdami laisvės atėmimo bausmę įkalinimo įstaigoje buvo paleisti namo (žr. 11 grafikas) beveik 90% respondentų atsakė, kad nebuvo ir 4% nurodė kitas priežastis, kuriose komentavo, kad: „gal jūs tyčiojate, čia to nebūna?“, „nieks už nieką nepaleidžia“, „o taip būna? pirmą kartą girdžiu“, šiuos respondentus galėtume priskirti, prie nebuvusių, vadinasi apie 95 % asmenų nebuvo paleisti namo kelioms dienoms. Tie respondentai, kurie buvo išleisti (vienas respondentas buvo išleistas 4 kartus) pagal tyrimo duomenis tesudaro 3,4%, dažniausiai išleidžiami tik tie nutesitieji, kurių šeimose atsitiko nelaimės, pvz. artimųjų mirtys.

Lietuvos įkalinimo įstaigose, nuteisti asmenys namo poilsiui nepaleidžiami. Teorinėje darbo dalyje nagrinėjant užsienio šalių pavyzdžius kitos šalys taiko šį metodą, kadangi: nuteistieji palaiko artimesnius ryšius su šeima ir artimaisiais, palengvina galimybę neatitrūkti nuo gyvenimo laisvėje (taip pat šeima, pagal tyrimo duomenis, labiausiai sulaiko asmenis nuo nusikaltimų), parodoma, kad nuteistuoju pasitikima. Probacija Lietuvos penitencinėje sistemoje patvirtinta tik 2007 m. ir dar nepradėta taikyti, jos taikymas Lietuvos penitencinėje sistemoje padėtų sumažinti įkalinimo bausmės terminą, įkalinimo įstaigų perpildymą (pvz. kaip nurodėme teorinėje darbo dalyje Šiaulių tardymo izoliatoriuje perpildymas siekė net 68%) ir svarbiausia – padėtų nuteistiesiems adaptuotis visuomenėje po bausmės atlikimo, sumažintų pakartotinių nusikaltimų galimybę.

IŠVADOS

Lietuvos ir pažangių ES užsienio šalių bausmės samprata ir jos taikymas labai skiriasi. Nagrinėjant teorinę literatūrą, teisinius dokumentus (tiek Lietuvos, tiek Skandinavijos šalių), paaiškėjo, kad resocializacijos samprata ir jos taikymas Lietuvos penitencinėje sistemoje prasidėjo tik stojant Lietuvai į ES. Priimti nauji ir pakeisti seniau galioję įstatymai, kurie susiję su įkalinimo bausme, patvirtinta Probacijos koncepcija.

Įkalinimo bausmė labiausiai kritikuojama kritinės kriminologijos šalininkų, iškeliamą resocializacijos idėja (pataisymo).

- Viena iš Lietuvai iškeltų sąlygų stojant į Europos sąjungą buvo bausmių humanizavimas, švelninimas. Per labai trumpą laiko tarpą teisinėje sistemoje vyko išsamūs pokyčiai: perrašyti ir papildyti baudžiamasis, bausmių, kodeksai ir eilė kitų teisės dokumentų, susijusių su laisvės atėmimo bausme, 2007 m. patvirtinta Probacijos koncepcija ir kt. Rengiant pastaruosius dokumentus, penitencinės sistemos ekspertų teigimu, remtasi užsienio šalių patirtimi. Pirmoji hipotezė – **Lietuvos teisiniuose dokumentuose iškeliamą resocializacijos idėja, nuteistųjų pataisymas ir jų adaptacija visuomenėje** pasitvirtino. Tačiau Lietuvoje, lyginant su Skandinavijos šalimis, **įstatymuose numatytas ypač ilgas laisvės atėmimo bausmės terminas**, (nuteistajam kalint nuo 5 metų resocializacija sunkiai įmanoma).
- Hipotezė, kad **teisiniuose aktuose keliami nuteistųjų resocializacijos tikslai praktiškai neįgyvendinami**, pasitvirtino. Įkalinimas tik nubaudžia ir jokią resocializacinio poveikio nuteistiesiems neturi, Lietuvos įkalinimo įstaigose trūksta kvalifikuotų pareigūnų: socialinių darbuotojų, psichologų – specialistų išmanančių resocializacijos naudą, o tai viena iš būtinų sąlygų vykdyti resocializaciją. Įkalinimo įstaigose ypač jaučiamas pareigūnų nepasitenkinimas nuteistųjų teisėms – „jie viską gali, o mes ne, ne duok dieve, jeigu „tu“ kreipsies“.
- Trečioji hipotezė, kad **nuteistųjų laisvės atėmimo vietose neturintingas laisvalaikis** (vietoj programų atspindinčių resocializacinę idėją pasirenkamos kt. programos, pvz. sportas), **žemas išsimokslinimas** (48% respondentų neturi vidurinio išsilavinimo), **ilgas laisvės atėmimo bausmės terminas** (tyrimo metu 27,1% respondentų atliekamos bausmės terminas buvo nuo 5 m. iki 10 m.) **sunkina įkaltų asmenų resocializaciją**, pasitvirtino.
- Ketvirtoji hipotezė, kad **laisvės atėmimo bausmė labiausiai atspindi nubaudimo funkciją** (beveik 80% nuteistųjų laisvės atėmimo bausme taigė, kad įkalinimas

nubaudžia), pasitvirtino. Nutesitieji kalintys du, tris ir t.t. kartų neįaučia įbauginimo. Kalėjimas jiems „savos“ sienos: maistas, elektra, vanduo – viskas nemokama, kas turi papildomų santaupų ar giminių sulaukia siuntinių ar piniginių perlaidų, taip jie gyvena – išlaikomi.

Šeima, viena iš svarbiausių institucijų padedanti nuteistiesiems geriau jaustis įkalinimo įstaigose, tačiau dažnas nuteistasis teigia, kad išėjusias iš įkalinimo įstaigos turėtų rūpintis valstybė. Įkalinimo bausmė, jos griežtumas ir ilgas kalinimo terminas didina nuteistojo-išlaikytinio pozicija. **Darbas jau nėra pirmoje vietoje, dažnu atveju – tai „žeminanti veikla“**, nuteistieji teigia, kad maži atlyginimai ir sunkus darbas verčia pasirinkti kitą užimtumo būdą įkalinimo įstaigose, arba nieko neveikimą.

- Penktoji hipotezė pasitvirtino: **laisvės atėmimo bausmė neturi resocializacinio poveikio**. Svarbu yra tai kuria linkme pasuks Lietuvos baudžiamoji politika. Optimistiškai nuteikia realūs rezultatai (tiesa, kol kas tik dokumentuose), patvirtinta Probacijos sistema, bausmės tapo švelnesnės nei senajame BK ir pan.

LITERATŪROS SARAŠAS

1. Bacik Ivana. Crime and Punishment. Retribution or Rehabilitation. [žiūrėta 2007-06-20]. Prieiga internetu:
<http://lawlibrary.ie.viewprint.asp?DocID=144StartDate=1+January+2006versija>
2. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius, Eugrimas, 1998 m.
3. Christie N. Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė. Vilnius, Eugrimas 1999.
4. Dermontas J. Nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimo bausme reabilitacija, ISSN 1392–5016. ACTA PAEDAGOGICA VILNENSIA. 2005, 15.
5. Dobryninas A., Gaidys V. Ar saugi Lietuvos visuomenė? Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą. Vilnius, 2004.
6. Duff R.A. Punishment, Communication and Community. New York: Oxford University Press, 2003.
7. Dziegoraitis A. Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos. Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002.
8. Findley M. Prisons as progressive punishment? [žiūrėta 2007-04-15] Prieiga internetu: <http://evatt.labor.net.au/publications/books/145.html>
9. Foucault M. Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas. 1975. Vertimas iš prancūzų kalbos. Vilnius: Baltos lankos, 1998.
10. Hale Ch., Hayward K., Wahidin A., Wincup E. Criminology. New York: Oxford University Press, 2005.
11. Ieva Gelažauskaitė Lietuvos kalinių globos draugijos žurnalas „Kryžkelė“, psl. 18-20.
12. Įsakymas dėl nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės reabilitacijos ir integracijos į visuomenę projektų atrankos konkurso organizavimo 2006 metais nuostatų patvirtinimo [žiūrėta 2007-06-02]. Prieiga internetu:
http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=ta_kiti&lang=1
13. Israel Mark, Dawes John. „Something from nothing“: Shifting credibility in community correctional programmes [žiūrėta 2007-06-02]. Prieiga internetu
<http://crj.sagepub.com/cgi/contentabstract/2/1/5>
14. Jones S. Criminology. Third edition. New York: Oxford University Press, 2006.

15. Kas yra probacija ir kodėl ji yra tokia svarbi? [žiūrėta 2007-05-1]. Prieiga internetu: http://www.liapo.lt/reikia_zinoti1.htm)
16. Kenneth W. Mentor. Humanizing criminal justice education: alternatives to „us“ versus „them“ [žiūrėta 2007-01-30]. Prieiga internetu: http://criticrim.org/critpapers/mentor_humanist.htm)
17. Leslie Sebba. Third Parties: victims and the criminal justice system [žiūrėta 2007-01-30] Prieiga internetu www.bsos.umd.edu/gvpt/lpbr/subpages/reviews/sebba.htm
18. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
19. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas [oficialių dokumentų tekstai su pakeitimais ir papildymais iki 2005 m. sausio 25 d.] - Vilnius: Mūsų saulužė, 2005.
20. Louk Hulsman. Alternatives to punishment. The abolitionist alternative crime policies. HeinOnline, 25 Isr. L. Rev, 681. 1991.
21. LR Vyriausybės nutarimas dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo, 2007 m. vasario 21d. Nr. 220
22. Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005. Vilnius, Statistikos departamentas.
23. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką (VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumas, Vilnius, 1993 m. gruodžio 2-4 d.), Vilnius, Teisės institutas, 1995.
24. Nutarimas dėl įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004-2009 metų programos patvirtinimo [žiūrėta 2007-06-02]. Prieiga internetu: http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=ta_kiti&lang=1
25. P. Baguška. Naujoviška ir efektyvi teistų asmenų priežiūros sistema. Lietuvos kalinių globos draugijos žurnalas „Kryžkelė“, psl. 2-4.
26. Pepinsky H.E., Quinney R. Criminology as Peacemaking. Indiana University Press, 1991.
27. Peter L. Berger (1995) Sociologija (humanistinis požiūris), V.: Litterae Universitatis, P 68-154
28. Pravieniškių 2-ieji pataisos namai-atviroji kolonija. Aiškinamasis raštas prie Socialinės rehabilitacijos skyriaus veiklos ataskaitos už 2007 m. 1-ąjį ketvirtį. Rankraštis.
29. Pravieniškių 2-ieji pataisos namai-atviroji kolonija. Direktorius įsakymu 2005 m. vasario 7 d. Nr 1/07-36 Socialinio ugdymo centro programa. Rankraštis.

30. Pravieniškių 2-ieji pataisos namai-atviroji kolonija. Įsakymas dėl nuteistųjų priklausomybės nuo narkotinių ar psichotropinio poveikio medžiagų bei alkoholinių gėrimų ar jų surogatų įveikimo programos patvirtinimo. 2005 m. birželio 2 d., Nr 1/07-93. Rankraštis.
31. Quinney R. The existential question, what is real? [žiūrėta 2007-01-30]. Prieiga internetu: <http://crticrim.org/critpapers/quinney.htm>
32. Stalioraitis P. Laisvės atėmimo bausmės reguliavimas tarptautiniuose teisės dokumentuose. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1999.
33. Sutherland, E., Cressey, D.R., Luckenbill, D. F. Principles of Criminology. 11th ed. New York: General Hall. 1992
34. Švedas G., Bausmių vykdymo teisė. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2003.

PRIEDAI

- 1. Anketa**
- 2. Giluminiai interviu (8)**

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Gerbiamieji,

Ši anketa skirta Jums, nes Jūsų nuomonė apie bausmių sistemą Lietuvoje, prisitaikymo sunkumus visuomenėje, atmosferą įkalinimo įstaigose yra labai svarbi. Tai padės atskleisti ar pasikeitė bausmių sistema per pastaruosius 10 metų, ar bausmės tapo švelnesnės, ar atvirkščiai. Pasirinktus atsakymus apibraukite, o trūkstamosiose vietose įrašykite savo komentarą.

Anonimiškumą garantuojame.

1. Ką manote apie laisvės atėmimo bausmę, taikomą šiandien Lietuvoje? Pažymėkite tik vieną atsakymą

- a. labai griežta
- b. pakankamai griežta
- c. normali
- d. pakankamai švelni
- e. labai švelni
- f. neturiu nuomonės

2. Ką manote apie Jums skirtą bausmę?

Pažymėkite tik vieną atsakymą

- a. ji yra per griežta
- b. ji yra normali
- c. ji yra švelni
- d. neturiu nuomonės

3. Jūsų nuomone, asmuo atlikęs laisvės atėmimo bausmę įkalinimo įstaigoje bus linkęs:

Pažymėkite tik vieną atsakymą

- a. niekada nenusikalsti
- b. retai nusikalsti
- c. dažnai nusikalsti
- d. visada nusikalsti
- e. neturiu nuomonės

4. Kurią bausmių funkciją iš čia išvardintų, Jūsų nuomone, laisvės atėmimo bausmė atlieka stipriausiai? (prašome įvertinti kiekvieną teiginį atskirai – kiekvienoje eilutėje pažymėkite po skaičių; 1 reiškia „stipriausiai“, 5 – „silpniausiai“).

BAUSMIŲ FUNKCIJOS:	Stipriausiai		Silpniausiai		
1. sulaiko asmenis nuo nusikaltimų	1	2	3	4	5
2. nubaudžia nusikaltimą padariusį asmenį,	1	2	3	4	5
3. atima ir apriboja nuteistam asmeniui galimybę daryti naujus nusikaltimus,	1	2	3	4	5
4. paveikia bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų,	1	2	3	4	5
5. užtikrina teisingumo principo įgyvendinimą.	1	2	3	4	5

5. Kokie Jums yra žinomi užsiėmimo būdai įkalinimo įstaigoje?*Galimi keli atsakymų variantai, pažymėkite arba įrašykite*

- a. įvairios meno programos
- b. sporto programos
- c. profesinio orientavimo (įsidarbinimo) programos
- d. specialios prisitaikymo į visuomenę programos
- e. galimybė mokytis
- f. dalyvavimas pamaldose
- g. kita.....
- h. neturiu nuomonės

6. Kokius užsiėmimus Jūs lankote įkalinimo įstaigoje?*Galimi keli atsakymų variantai, pažymėkite arba įrašykite*

- a. įvairiose meno programose
- b. sporto programose
- c. profesinio orientavimo (įsidarbinimo) programose
- d. specialiose programose, skirtose lengviau pritaipyti prie gyvenimo laisvėje
- e. mokausi
- f. dalyvauju pamaldose
- g. kita.....
- h. nedalyvauju jokiose programose

7. Ar rehabilitacijos, užimtumo ir panašios programos yra naudingos Jums? (prašome įvertinti kiekvieną teiginį atskirai – kiekvienoje eilutėje pažymėkite skaičium)

Užimtumo programos	labai naudinga	naudinga	nenaudinga	visai nenaudinga	nežinau
Įvairios meno programos	1	2	3	4	5
Sporto programos	1	2	3	4	5
Profesinio orientavimo (įsidarbinimo)	1	2	3	4	5
Specialios prisitaikymo į visuomenę	1	2	3	4	5
Studijos ir mokslai	1	2	3	4	5

8. Kokios paskatinimo formos yra dažniausiai taikomos įkalinimo įstaigoje? Galimi keli atsakymų variantai, pažymėkite arba įrašykite

- a. padėka
- b. trumpalaikis papildomas pasimatymas
- c. ilgalaikis papildomas pasimatymas
- d. nuobaudos panaikinimas
- e. lygtinis paleidimas
- f. perkėlimas iš paprastos grupės į lengvąją
- g. papildomas skambutis
- h. kita.....
- i. nežinau jokių paskatinimo formų

9. Kokios paskatinimo formos Jums buvo paskirtos?*Galimi keli atsakymų variantai, pažymėkite arba įrašykite*

- a. padėka
- b. trumpalaikis papildomas pasimatymas
- c. ilgalaikis papildomas pasimatymas
- d. nuobaudos panaikinimas
- e. lygtinis paleidimas
- f. perkėlimas iš paprastos grupės į lengvąją
- g. kita.....
- h. nebuvo paskirtas paskatinimas

10. Jūsų nuomone kokios paskatinimo formos yra labiausiai naudingos nuteistajam pasijusti geriau laisvės atėmimo vietoje? (prašome įvertinti kiekvieną teiginį atskirai – kiekvienoje eilutėje pažymėkite skaičiu)

Paskatinimo forma	labai naudinga	naudinga	nenaudinga	visai nenaudinga	nežinau
padėka	1	2	3	4	5
trumpalaikis pasimatymas su artimaisiais	1	2	3	4	5
ilgalaikis papildomas pasimatymas	1	2	3	4	5
drausminės nuobaudos panaikinimas	1	2	3	4	5
lygtinis paleidimas	1	2	3	4	5
perkėlimas iš paprastosios grupės į lengvąją	1	2	3	4	5

11. Ką dirbote būdami dar laisvėje, t.y. prieš patenkant į laisvės atėmimo vietą? (įrašykite)

.....

12. Kas Jums yra darbas laisvėje?*Galimi keli atsakymų variantai, pažymėkite arba įrašykite*

- a. savęs realizavimo būdas
- b. lėšos pragyvenimui
- c. prasmingas gyvenimo įprasminimas
- d. žmogaus išnaudojimas
- e. tuščias laiko švaistymas
- f. kita.....

13. Ar dirbate įkalinimo įstaigoje?

- a. dirbu
- b. nedirbu

14. Kas Jums yra darbas laisvės atėmimo vietoje:

Pažymėkite arba įrašykite tik vieną atsakymą

- a. žmogų žeminanti veikla,
- b. papildomi pinigai
- c. laiko turiningas praleidimas
- d. galimybė įgyti naujų žinių
- e. tuščias laiko švaistymas
- f. šį darbą dirbti norėčiau ir išėjęs į laisvę
- g. kita.....

15. Ko labiausiai pasigendate įkalinimo įstaigoje?

Galimi keli atsakymų variantai, pažymėkite arba įrašykite

- a. artimųjų, šeimos
- b. turiningo laisvalaikio praleidimo
- c. darbo
- d. žmogiškumo
- e. informacijos apie gyvenimą laisvėje
- f. draugų esančių laisvėje
- g. kita.....

16. Kas Jums palengvina gyvenimą laisvės atėmimo vietoje

Galimi keli atsakymų variantai, pažymėkite arba įrašykite

- a. draugai laisvės atėmimo vietoje ir „savos“ sienos
- b. įkalinimo įstaigos darbuotojai
- c. šeimos ir artimųjų palaikymas
- d. draugai esantys laisvėje
- e. kita.....
- f. niekas nepalengvina

17. Kaip manote, kodėl asmenims išėjusiems iš įkalinimo įstaigų sunku prisitaikyti visuomenėje?

Galimi keli atsakymų variantai, pažymėkite arba įrašykite

- a. laisvės atėmimo bausmė sunkina galimybę tinkamai prisitaikyti prie visuomenės
- b. sunku pritaikyti naujų ir pakitusių gyvenimo sąlygų laisvėje
- c. sunku nusikratyti „nusikaltėlio“ etiketės
- d. valstybė nepajėgia rūpintis iš laisvės atėmimo vietos išėjusiais asmenimis
- e. gyvenamosios vietos neturėjimas
- f. išėjus iš įkalinimo įstaigos į laisvę nematau jokių problemų
- g. kita.....

18. Kaip manote, kas asmenis labiausiai sulaiko nuo nusikaltimų vykdymo?

Pažymėkite arba įrašykite tik vieną atsakymą

- a. tikėjimas Dievu,
- b. įstatymai,
- c. baudos,
- d. laisvės atėmimo bausmė,
- e. moralė ir papročiai,
- f. šeimos nariai
- g. draugai
- h. darbas
- i. turiningas laisvalaikis
- j. kita.....

19. Jūsų nuomone, kodėl asmenys daro nusikalstamas veikas, nusižengia įstatymams?

Galimi keli atsakymų variantai, pažymėkite arba įrašykite

- a. nes jie nežino, kad negalima daryti vieno ar kito veiksmo ir už tai yra baudžiami
- b. nes nori gyventi, kaip ir visi kiti žmonės: turėti gerą butą, automobilį ir pan.
- c. nes aplinkui viena neteisybė ir nelygybė
- d. nes visi daro nusikaltimus, tik vieni sėda, o kiti ne
- e. netyčia padaro nusikaltimą
- f. nes būna apsvaigimo būsenoje (dėl narkotinių medžiagų arba alkoholio)
- g. kita.....

20. Kaip manote, ar laisvės atėmimo bausmė padeda žmogui daugiau nedaryti nusikalstamų veikų ateityje, t.y. perauklėja jį?

Pažymėkite arba įrašykite tik vieną atsakymą

- a. taip padeda
- b. ne, nepadeda, nes išėjęs į laisvę jis vis tiek padarys naują nusikalstamą veiką
- c. kita.....

21. Ar buvote paleistas iš įkalinimo vietos savaitgaliui ar kelioms dienoms?

- a. taip esu buvęs (įrašykite kiek kartų)
- b. ne, nesu buvęs
- c. ne, nesu buvęs, nes nenoriu
- d. kita.....

22. Kaip vertinate galimybę būti paleistam iš įkalinimo įstaigos savaitgaliui arba kelioms dienoms?

Pažymėkite tik vieną atsakymą

- a. labai gerai
- b. gerai
- c. blogai
- d. labai blogai
- e. neturiu nuomonės

23. Kuri iš institucijų, Jūsų nuomone, turėtų labiausiai rūpintis iš laisvės atėmimo vietos išėjusiais žmonėmis?

Pažymėkite arba įrašykite tik vieną atsakymą

- a. Valstybinės institucijos
- b. Šeima
- c. Įvairios nevalstybinės labdaros organizacijos, globos namai
- d. Bažnyčia
- e. Įkalinimo įstaigos draugai ir kiti
- f. Kita.....

24. Būdamas nelaisvėje ar jaučiate aplinkinių, esančių laisvėje neigiamą požiūrį į Jus?

Pažymėkite tik vieną atsakymą

- a. Taip, labai jaučiu neigiamą požiūrį į save
- b. Taip jaučiu.
- c. Man neįdomu ką kiti galvoja apie mane
- d. Ne nejaučiu.
- e. Ne, visiškai nejaučiu neigiamo požiūrio į save.

25. Išėjęs į laisvę Jūs pirmiausia norėtumėte:

Galimi keli atsakymų variantai, pažymėkite arba įrašykite

- a. Susirasti darbą arba pradėti savo verslą.
- b. Susigrąžinti artimuosius ir šeimą.
- c. Atlyginti valstybei ir žmonėms už savo nelaimes.
- d. Sukurti šeimą.
- e. Kita.....

26. Kaip manote, kokia tikimybė, jog žmogus paleistas iš įkalinimo vietos savaitgaliui ar kelioms dienoms namo, tuo metu galėtų padaryti nusikaltimą?

Pažymėkite tik vieną atsakymą

- a. Didelė
- b. Vidutinė
- c. Maža
- d. Jokios (t.y. nepadarytų)

27. Kaip vertinate, jeigu įkalinimo bausmė būtų pakeista pvz. viešaisiais darbais, ar kita bausme. Pakomentuokite prašau trumpai ką apie tai manote.

.....
.....
.....
.....
.....

28. Kelintą kartą esate nuteistas įkalinimo bausme? (apibraukite)

- 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 daugiau nei 10 kartą

29. Jeigu Jums teko kalėti daugiau negu keletą kartų, gal galėtumėte trumpai pakomentuoti, kas pasikeitė įkalinimo įstaigose apskritai per pastaruosius tris metus?

.....
.....
.....
.....

Pabaigai, keletas klausimų apie Jus:

30. Ar esate LR pilietis?

- a. taip
- b. ne (įrašykite savo pilietybę).....

31. Jūsų tautybė:

- a. lietuvis
- b. rusas
- c. lenkas
- d. kita.....

32. Jus augino ir auklėjo:

- a. abu tėvai
- b. tik motina
- c. tik tėvas
- d. seneliai
- e. augau vaikų namuose
- f. buvau įvaikintas
- g. kita (jei nė vienas iš čia išvardintų variantų netinkamas, tuomet prašome parašykite).....

33. Pagal kokį LR baudžiamojo kodekso straipsnį esate baudžiami laisvės atėmimo bausme šiuo metu? (įrašykite)

.....

.....

34. Jūsų šeimyninė padėtis

- a. vedęs
- b. nevedęs
- c. išsiskyręs
- d. našlys

35. Jūsų išsimokslinimas:

- a. bemokslis
- b. pradinis
- c. nebaigtas vidurinis
- d. vidurinis
- e. spec. vidurinis
- f. nebaigtas aukštasis
- g. aukštasis

36. Kuriai religiniai bendruomenei Jūs save priskirtumėte? (pažymėkite vieną variantą)

- a. Romos katalikų
- b. Stačiatikių (provoslavų)
- c. Protestantų
- d. Judėjų
- e. Jehovos liudytojams
- f. Kitai.....
- g. Jokiai

37. Jūsų amžius..... (įrašykite savo gimimo metus)

38. Šiuo metu Jūsų atliekamos bausmės terminas yra (įrašykite).....

AČIŪ UŽ NUOŠIRDŲ BENDRADARBIAVIMĄ!

PIRMAS INTERVIU

Kokia Jūsų nuomonė apie bausmių sistemą Lietuvoje? Ar ji griežta, ar ne?

Pakomentuokite prašau.

Nu, galbūt galim sakyti, kad ji nėra nei griežta, nei švelni, kiekviena lazda turi du galus. Visų pirma problema yra tai, kad Lietuva visai neseniai yra įstojusi į Europos sąjungą ir Lietuvos įkalinimo įstaigos, tiksliau visa penitencinė veikla yra žymiai dar atitolusi nuo Europos standartų. Visų pirmausiai tai lemia ir pačios įkalinimo įstaigos, jeigu liečiant įkalinimo įstaigas, kadangi penitencinė veikla apimai apima ne tik įkalinimo įstaigas, tai yra ir pataisos inspekcijos. Penitencinė veikla galbūt netiesiogiai užsiiminėja ir darbo biržos lygiai taip pat vis tiek išsina žmonės, ieškosi darbo – yra tęstinumas kažkoks tai, bet jeigu liečiant įkalinimo įstaigas, tai žinoma, visų pirma kuo mes atsilieskam, ne žmonių profesionalumu, bet materialine baze. Tai yra toks dalykas, jog dabar eina tie gandai visą laiką, kad reikalingas Lietuvai naujas kalėjimas, žinoma jis yra reikalingas, kada jisai bus dar neaišku, bet žinoma, kad vyktų normali penitencinė veikla, kaip mes žinome, materializmo mokėmės – būtis apsprendžia žmogaus sąmonę. Jos visos yra senos, standartų Europos dar nepasiekusios nu nebent Pravieniškių kai kurie pataisos namai šiek tiek galime sulyginti su Europos sąjungos kalėjimais. Dėl griežtai ar negriežtai vertinama ta veikla, tai galime sakyti taip, kad neskaitau, kad jinai yra griežta. Bausmių sistema atitinka šios dienos Lietuvos sąlygas. Kodėl? Visų pirma Lietuvos ekonominė būklė yra tokia, jog jinai apsprendžia ir žmogaus sąmonę. Švelninti kažką tai būtų netikslinga, mes bandėme kažką tai švelninti ir iš to nieko gero nesigavo. Jeigu paėmus baudžiamąjį kodeksą dabartinį arba bausmių vykdymo kodeksą, tai jisai praktiškai yra sulipdytas iš pažangių Europos šalių įstatymų. Nu yra ir Vokietijos įstatymų, Anglijos įstatymų, Prancūzijos, skandinavų, mes einame pagal Skandinavijos modelį, bet kaip praktika rodo, tai yra dar per anksti. Tai yra mes dar nepriaugom iki to, kadangi labai dažnai būna, kad mes priimam labai pažangius įstatymus, bet neatsižvelgiam į tai ar mes galėsime realiai realizuoti tuos įstatymus praktikoje.

Ar pastebėjote kokius realius pokyčius po įstojimo į Europos sąjungą?

Realių pokyčių yra, kadangi pati Europos sąjunga reikalauja, kad tie standartai būtų, kaip sakoma, tobulinami. Pokyčiai eina ir eina kiekvienais metais. Aš pradėjau dirbti dar sovietmečio pabaigoj, kaip sakoma, jau tam pačiam saulėlydy ir aš galiu sulyginti tas įkalinimo įstaigas ir tą penitencinę veiklą kokia ji buvo anksčiau ir kokia yra dabar. Aš

nemanau, kad reikalingi tokie šoko šuoliai labai staigūs. Viską lemia nuoseklumas. Bandė daryti tuos šokinius šuolius iškart į priekį ir jie nepasiteisino. Manau, kad dabartinės sąlygos yra normalios ir atitinka realias Lietuvos sąlygas. Jeigu paėmus visuomenę apklausus dabar va Lietuvoj. Paėmus žmones ir apklausus pagal sociologinius tyrimus, tai mes pamatysim aiškiai, jog 70 arba 80 procentų visuomenės pasakys, kad bausmės yra per švelnios. Aš jums šitą galiu garantuoti. Iki maždaug 1996 metų visuomenė buvo daugiau pozityviai nusiteikusi į nuteistųjų pusę. Teigiamai žiūrėjo, bet maždaug nuo 1996 metų prasidėjo negatyvus požiūris. Ką tai lemia? Visų pirmą tai lemia, kad, vėlgi ekonominis gyvenimo lygis Lietuvoje yra dar silpnokas, nors mes esame Europos sąjungoje, bet aš skaitau, kad mes tik vienu piršteliu kojos esame Europos sąjungoje, jeigu taip realiai ir lengvinant ir švelninat sąlygas ta pati visuomenė ganėtinai sunkiai gyvendama, ypatingai pagyvenę žmonės jie mato, kad kai kurie kriminogeninės sistemos atstovai gyvena geriau negu jie. Toks gaunasi negatyvumas grynai. Švelninti sąlygas kažkokias? Jos yra švelninamos ir mes niekur čia nedingsim, ar man patinka tas ar nepatinka. Yra Europos sąjungos reikalavimai, Europos sąjungos komisijos mus tikrina kiekvienais metais, o tikrina gana griežtai, išvados yra kategoriškos ir čia yra taip, kaip yra. Bet, kaip sakoma, reikia atsižvelgti į realias šalies galimybes ir į ekonominę būklę. Juk Lietuva pagal nusikalstamumą užima Europos sąjungoj labai ženklia vietą, kadangi penitencinė veikla yra apylamai susijusi su visos teisėsaugos veikla, tai yra neatsiejama grandis. Ir aš nesakyčiau, kad bausmių sistema yra dabar griežta, netgi ji yra galbūt net šiek tiek ir per lengva. Aš pagal natūrą esu žmogus demokratas, tikrai patikėkit, niekada nebuvo kažkoks represorius, taip, natūroj esu humaniškas, bet aš grynai iš tų pozicijų, kaip praktikas galiu jums pasakyti, kad bausmių sistema tikrai nepergriežta.

Kaip Jūs pakomentuotumėte tą faktą, kad daugelis Lietuvos įkalinimo įstaigų yra perpildytos?

Vėl gi nuo ko aš pradėjau, aš pradėjau nuo materialinės bazės. Visiškai teisingai. Pavyzdžiui Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime pagal Europos standartus turėtų būti čia patalpinta 864 asmenys, šiai dienai mes turime vidutiniškai apie viena tūkstantį, lygiai tas pats kitose įstaigose: tas pats ir Pravieniškėse, ir Marijampolėj, ir Alytui, ir kitose. Netgi Kauno tardymo izoliatorius, kurį jau bandė daryti pagal Europos standartus už pusės metų jau tapo perpildytas. Skandinavijos šalyse man teko lankytis, praktiškai visuose Skandinavijos kalėjimuose: Švedijos, Norvegijos, Danijos. Aš jų tą sistemą žinau, žinau kaip žmonės dirba. Ten įstaigos labai skiriasi nuo mūsų įkalinimo įstaigų t.y. sakysim, 12-15 hektarų ploto įstaiga kur jie gyvena kotedžiniuose nameliuose, kur vykdomos, realiai vykdomos socialinės,

psichologinės programos įvairiausios, pradedant nuo įvairiausių pokalbių baigiant pomidorų auginimu, turi savo fermas karvių, žuvininkystę užsiiminėja ir panašiai. Visų pirma galima paskaičiuoti jeigu vien tiktais Kanada, kuri skaitoma pažangiausia su savo penitencine veikla nes iš kanadiečių modelius skolinasi ir tie patys švedai, tai jie į metus maždaug skiria jeigu į litus išvertus, žinoma Kanada tai ne Lietuva ji yra didelė šalis, bet maždaug apie 50 milijardų litų. Va taip va. Įsivaizduokit koks Lietuvos biudžetas. Jie labai didelį dėmesį skiria šiai sistemai, didelį dėmesį skiria norvegai lygiai taip pat. Pas juos kalėjimų darbuotojas viena iš prestižinių profesijų. Danijoje irgi lygiai tas pats, pavyzdžiui kaimynas gali pasigirti, kad iš mano giminės yra dirbančių kalėjime, vat ir panašiai. Tai vėlgi yra materialinė bazė. Dabar va, konkrečiai dėl Lukiškių kalėjimo mes baigiam studiją, vėl gi neaišku kur jina bus, skiriama kažkur apie 140 milijonų litų, bet už tą sumą mes net tvoros nesugebėsime pastatyti. Kalėjimas, vidutinis, standartinis, europinis kainuoja realiai imant, kažkur virš 400 milijonų eurų.

Kokia Jūsų nuomonė apie probaciją?

Probacija yra kaip sakoma Lietuvoje rakštis vienoje vietoje, jeigu taip liaudiškai tariant. Kodėl? Vykdom mes programas socialines, psichologines. Iš viso šiandienai mes vykdom realiai 10 vietinių programų: 6 socialines programas ir 4 psichologines programas. Yra keturi pas mus psichologijos specialistai, kurie užsiiminėja, t.y. suicido ir savęs pažinimo programa, ir živ/aids programa. Yra tos programos ir meno, ir kompiuterinės programos, kompiuterinio ugdymo ir neformalaus ugdymo yra tos programos ir jos veikia. Bet kokia jų kokybė tai yra kitas klausimas. Vėl gi vien dėl to, jog yra du dalykai: tai yra, jog mes neturime tinkamų patalpų, antras dalykas, mes neturime finansų.

Iš esmės probacija apima visą penitencinę sistemą. Mūsų yra problema pagrindinė, penitencinėje veikloje, ta, kad įkalinimo įstaigos šiaip ar taip tą žmogų sulipdo, pataiso, pakoreguoja, tačiau užsitrenkia kalėjimo durys, jie išeina į laisvę ir pavyzdžiui kur užsienyje tos probacijos tarnybos užsiiminėja jų reikalais, tai pas mus pagrindinė tuo užsiiminėja pataisos inspekcija. Užsienyje jos yra stiprios ir labai finansuojamos. O čia nepadės nei tie laikini globos namai, nors jų Lietuvoje gal yra miesteliai kokie trys ar keturi ir Visagine yra, ir prie Elektrėnų yra, bet iš esmės jos yra silpnos. Žmogus išeina, nors jis stengiasi elgtis padoriai, pagal visuomenės principus, bet realiai žiūrėkim – darbo nėra, šeimos nėra, tėvai nusėję arba numirę, gyvenamojo ploto nebėra ir gaunasi uždaras ratas. Aš būčiau darbdavys, žinoma, atvirai prisipažinsiu irgi teisto nepriimčiau. Vadinasi reikia sukurti darbo vietas grįžusiems iš įkalinimo įstaigų, netgi tokias bendruomenes, ko Lietuvoje nėra...Gaunasi užburtas ratas, vėl grįžtama į įkalinimo įstaigą. Draugų laisvėje jis neturės, visi likimo broliai

įkalinimo įstaigoje, darbo jis neturi, vadinasi reiks vogti, plėšti, gyvenamojo ploto neturi, vadinasi valkataus kažkur tai, ir gaunasi taip, kad įvykdomi nusikaltimai.

Geras pavyzdys yra Švedų organizacija KRIST, kuriai vadovauja buvęs kalinys, atsėdėjęs 25 metus, buvęs narkomanas ir tai yra labai tvirta, stambi organizacija, turinti filialus Lietuvoje ir Estijoje, ir dabar Baltarusijoje bando, bet ten sunkiau „prasimušt“, bet jie turi ir savo gamybą ir savo firmas, žodžiu, jie aprūpina savo bendruomenę - kalinius išėjus į laisvę aprūpina ir darbu ir gyvenamuoju plotu. Ten ir tolerancija matosi, jūs pasižiūrėkit ar pas mus Lietuvos Prezidentas būtų garbės nariu panašios organizacijos Lietuvoje, o ten kalinių organizacijos garbės nariai yra švedų karališkoji šeima. Ši karališkoji šeima lankėsi ir pas mus Lukiškėse, visai dėmesys kitoks yra kreipiamas. Jeigu žmogus čia sėdi jis izoliuotas, bet ateina laikas, kai atsidaro vartai ir jis turi išeiti, ką jam tada daryti ir vėl gi grįžęs atgal kas gaunasi, jisai jau neturi to optimizmo. Jis žino, kad po kelių metų vėl išeis pro šiuos vartus ir vėl likimas bus tas pats.

O kokios įdarbinimo galimybės įkalinimo įstaigoje? Ar visi norintys dirbti nuteistieji įkalinimo įstaigoje turi tokią galimybę?

Taip čia lygiai tokios pačios problemos, kadangi dirbti nori apie 70 procentų nuteistųjų, darbo pasiūlyti mes galim 30 procentų iš viso šimto procentų nuteistųjų, kadangi vėl gi Lietuva, priklauso jų darbas nuo darbdavių. Pavyzdžiui Lukiškėse mes vykdom užsakymus, belgam, olandam, ispanam – užsienio darbdaviam pagrinde. Pravieniškėse irgi panašiai, bet vėlgi gaunasi tas dalykas, kad darbinio užimtumo nėra. Na, žinoma, kritinė riba yra su suimtaisiais, kurie laukia teismo, jie, žinoma negali dirbti jokio darbo, socialinės programos yra vykdomos labai silpnai, tai pagrinde yra adaptacijos, resocializacijos programos. Žinoma integravimo į visuomenę programa jiems yra per anksti, kadangi jie dar laukia teismo. Antras dalykas, suimtieji yra suimtieji, jie yra izoliuoti vienas nuo kito, kadangi yra ir liudininkai ir taip toliau, tai yra suvaržymas. Vyksta neformalaus ugdymo, pas mus yra mokykla, kuri užsiiminėja ir neformaliu ugdymu. Jeigu kas turi vidurinę išsilavinimą, gali tobulinti savo žinias atskirose disciplinose. Kaip taisyklė, užsienio kalba, vadyba ir kompiuterinė informatika. Bet iš esmės kalbant padėtis mūsų net jeigu Lietuvos sąlygom, tai mes labai atsiliekam nuo mūsų kaimynų estų, latvių. Estai labai ženkliai yra pažengę į priekį, tačiau gaunasi tokia dilema: pavyzdžiui jeigu Estijoje yra labai geros įkalinimo įstaigos, Tartu kalėjimas arba Talino kalėjimas tai iš tikrųjų yra padaryti pagal europinius standartus, bet pas juos drausmė, sakysim, laikymo sąlygos jos yra žymiai griežtesnės negu pas mus. Jeigu pas mus asortimentas kaip parduotuvėj labai yra platus, vos ne kaip „maxim‘os“ skyreliai, tai pavyzdžiui tokiam Tartu kalėjime vienos rūšies kava, vienos rūšies arbata, dviejų rūšių

konservai, sausainuku ten šiek tiek, pora rūšių cigarečių ir viskas. Ir drausmės sąlygom, laikymo griežtumas pas juos žymiai didesnis nei pas mus, nors būtinių sąlygų nepalyginsi su mūsų, jos kur kas geresnės. Jie žiūri blaiviai. Lygiai taip pat aš nepasakyčiau, kad labai demokratiški yra švedai. Labiausiai demokratizmu pasižymi danai, tai pas juos maždaug viskas yra gerai, viskas gražu, pavyzdžiui ten netgi už pabėgimą iš įkalinimo įstaigos nėra baudžiamojo persekiojimo, baudžiamosios atsakomybės. Tai čia kiekviena šalis žiūri pagal savo, pagal europinius standartus, Europos standartų rėmuose.

Ar jaunėja nusikaltusių asmenų, nuteistųjų? Ir kodėl?

Jaunėja ir kiekvienais metais vis jaunesni. Šis požymis ir tendencija labai akivaizdžiai yra matoma. Kodėl? Tai visų pirma nedarbas, užsiėmimo neturėjimas. Sienos atidarytos kitaip tariant, narkomanija. Tokie dalykai paprasčiausiai, jaunas žmogus jis nori užsidirbti, turėti pinigų, darbo jis tinkamo neturi, tai nereiškia, kad jis nenori dirbti, turėtų jis gera užsiėmimą jis ir dirbtų. Vėl gi, socialinės sąlygos užtat taip ir gaunasi. Sovietmečiu taip nebuvo žinoma, kadangi buvo tas vadinamas negatyvus lygiavos principas, bet iš esmės reikėjo dirbti ir buvai priverstas dirbti. O dabar? Ne kiekvienam pasiseka.

Ar recidyvų skaičius sumažėjęs ar ne?

Manau, kad mažėja recidyvų skaičius. Ir čia reikia žiūrėti kas tai yra recidyvistas. Recidyvistas yra tas asmuo, kuris yra ne viena kartą teistas. Taip? Tai tokių žmonių mažėja. Vis tiek gyvenimas kad ir sunkiai jis eina į priekį. Žmogus vieną kartą teistas stengiasi antrą kartą nebūt teistas. Recidyvumas mažėja, netgi baudžiamajame kodekse jau nebėra ypatingai pavojingas recidyvistas kaip buvo anksčiau, dabar yra pavojingas recidyvistas, recidyvistas. Iš esmės tokia sąvoka kaip recidyvas yra pamirštama. Jeigu paėmus, pasižiūrėt, kiek anksčiau grįždavo atgal, kadangi filtracija per Lukiškių tardymo izoliatorių vyksta. Iš Lukiškių tardymo izoliatoriaus jie yra skirstomi po visą Lietuvą, tai tas skaičius – pakartotinumai žymiai mažėja. Paėmus statistiką tą akivaizdžiai taip pat pamatysime.

O ar recidyvų skaičiaus mažėjimą skatina resocializacijos programos ar ne?

Aš skaitau, kad čia yra gyvenimo dėsnis, aš skaitau, kad vėl gi reikia žiūrėti taip, kad kaliniai dabartiniai tai nėra tie, kurie buvo prieš dešimt metų, kaip bebūtų tai yra mūsų visuomenės dalis, galbūt žemieji papuvę sluoksniai, tai delinkventas, kaip mes vadinam, tačiau vėl gi kaip bebūtų jie žengia su gyvenimu: informacija, laikraščiai, žurnalai, televizija, tuo labiau kabelinė televizija-ir čia pas mus yra – kompiuteriai, nuteistiesiems leidžiama turėti personalinius kompiuterius išskyrus jie negali naudotis internetu. Knygos, vėl gi, dabar jie

nebeskaito tų nuotykinų detektyvų, jie jau nori kažkokio sudėtingesnio turinio tematikos knygų, dabar jie skaito filosofines, psichologines mokslines knygas, netgi tie patys recidyvistai, kurie jau teisti šešis, septynis kartus. Čia niekur nedingsi, bet su pačiu gyvenimu ir su pačiais nuteistaisiais vėl gi gaunasi tas ryšys ir tobulėja pačios socialinės programos, kadangi keičiasi jų mąstysena, keičiasi ir programų sudėtingumas ir kaip sakoma jų plotmė keičiasi. Juk anksčiau būdavo, - būk geras, dirbk, dabar jos yra sudėtingos, nes reiškiniai visai kitokie yra. Pavyzdžiui „pažink save“ programa, būreliai yra kur susirenka, kalbasi su programos vykdytojais, diskutuoja tarpusavy, na vis tiek yra jau šis bei tas.

Kokios paskatinimo formos yra taikomos įkalinimo įstaigoje dažniausiai?

Yra paskatinimo formos, visų pirmą baudžiamasis kodeksas numato lygtinį paleidimą/atleidimą iš laisvės atėmimo vietų arba už gerą mokymąsi, visa tai dedama yra jų asmens bylas, netgi mes esam sukūrę tokius sertifikatus ir dedame į jų asmens bylas jų kopijos ir pavyzdžiui žmogus gali anksčiau laiko išeiti ar po pusės laiko ar po dvi trečiasias laiko ir panašiai, taigi stimulus yra. Pavyzdžiui, pas mus yra ir baigiamieji egzaminai, jie ne ką prastesni negu vidurinėje mokykloje būna komisijos ir tas kas gerai baigia, tai mokyklos vadovai paprašo paskatinti tuos ar tuos nuteistuosius ir panašiai. Tos formos būtinai turi būti skatinamos.

Ar vis dar veikia įkalinimo įstaigose kalinių subkultūra, hierarchijos?

Jinai nyksta. Čia yra daugiau ta kategorija, kur asmenys tris ar daugiau kartų teisti, tai pas juos tas galioja. Yra jų neformalūs įstatymai, neformali elgsena, tarpusavio bendravimas. Kartais iš tos subkultūros galima ir pasimokyti ir mums: pas juos negalima vienas kito necenzūriniais žodžiais pavadinti, gink dieve negali pavogti kažko tai, netgi saldainiuko, jie labai tvarkingai apsirengę, jie labai švarūs, netgi batai jų blizga kaip veidrodžiai. Jeigu jis apsileis, vadinasi bus jau atstumtas. Nors, tos kastos kaip anksčiau būdavo jos nyksta, jau jų praktiškai ir nebeliko Lietuvoj. Tai buvo didelės problemos, labai reikėjo kovoti su tom kastom, bet dabar kaip anksčiau buvo sovietmečiu to nebeliko. Ir ta subkultūra nyksta. Vėl gi, gyvenimas lemia, kad nebėr to uždaro rato, nėra jau tie kalėjimai tokie uždari. Nu kalėjimas kaip praeinamasis kiemas, apribojimų čia nėra, paslapčių mes neturime, kadangi lankosi ir visuomenės atstovai ir užsienio delegacijos ko ne kiekviena savaitę, bendraujam su ambasadoriais, konsulais. Žodžiu, reikia stiprinti pačią materialinę bazę, žinių užtenka, darbuotojai yra kvalifikuoti paruošti, turiu omeny vidurinės grandies.

Respondento darbo patirtis 20 metų

(Tardymo izoliatoriaus direktoriaus pavaduotojas)

ANTRAS INTERVIU

Kokia Jūsų nuomonė apie bausmių sistemą Lietuvoje?

Čia dvipusis aspektas gali būti. Šiaip pačios laisvės atėmimo bausmės, jų terminai, pas mus skiriami, na, šiek tiek vidurkiai didesni negu, sakysime, Europos valstybėse, bet pačios bausmės atlikimo sąlygos jos yra laisvesnės, nes šiaip absoliučioj daugumoj Europos šalių yra kalėjimų sistema, o pas mus daugiausia pataisos namai, tai yra laisvai teritorijose vaikšto ir panašiai. Iš principo, pagal suteikiamas teises visas, turbūt, esam lyderiai, tik tiek, kad be abejo, sakysim, dar materialinės tos sąlygos atsilikinėja, o šiaip teisių atžvilgiu pas mus nėra griežta bausmių sistema.

Ar pasikeitė kas nors bausmių sistemoje po Lietuvos įstojimo į Europos sąjungą?

Tiesiog nebuvo susieta su įstojimu, tiesiog atsirado galimybė gaut papildomą finansavimą įvairiom socialinėm programom iš Europos sąjungos fondų ir tą mes daroma tiesiog daugiau galimybių atsirado vykdyti programas.

Ar galime sakyti, kad bausmės tapo švelnesnės?

Jos tapo švelnesnės 2003 metais, kai įsigaliojo nauji kodeksai, iš principo vidurkiai tie sutrumpėjo ko rezultate nuteistųjų skaičius sumažėjo, daugiau laisvų vietų, laisviau pasidarė gyvent. Aš tų pokyčių, teisinių pokyčių ir vykdomos praktikos pokyčių taip tiesiogiai su įstojimu į Europos sąjungą nesiečiau, tuo labiau, kad Europos sąjunga kaip struktūra nelabai jina domisi ir kišasi į šitus dalykus, iš principo va tos kur yra tarptautinės rekomendacijos ir panašiai tai jos yra Europos tarybos, o ne Europos sąjungos.

O ar atsižvelgiama į Europos tarybos rekomendacijas?

99 procentais atsižvelgiama.

Ar perpildytos įkalinimo įstaigos Lietuvoje? Jeigu taip, tai kodėl?

Tardymo izoliatoriai, o priežastys kurios buvo tos ir yra. Tardymo izoliatorių pas mus yra trys, nu jeigu neskaitysime nepilnamečių to, trys yra skirti suaugusiems, apyvarta didelė vat šitų klientų, pastatai seni ir rekonstruoti tik Kauno tardymo izoliatorius, kuris yra perpildytas, jie po šimto metų stovi tose pačiose vietose. Juos reikia rekonstruoti, remontuoti.

Ar reikėtų daugiau statyti įkalinimo įstaigų?

Iš principo reikėtų, bet iš principo mano nuomone įkalinimo įstaigos turėtų būti mažesnės, tokių didelių kaip pas mus keletas po tūkstantį su viršum tokių neturėtų būti. Geriau po mažiau kalinių, bet daugiau įkalinimo įstaigų.

Ar galėtumėte trumpai pakomentuoti tai, kad vis labiau jaunėja asmenų padariusių nusikalstamas veikas?

Net ne mūsų klausimas, tai kriminologinis klausimas. Iš principo tai susiję su nusikalstamumu, nusikaltimų darymu, o ne bausmės atlikimu. Iš principo tas jaunėjimas nėra toks ryškus, taip empiriškai pasižiūrėjus atrodo, va daugėja ir vis kita, bet vidurkis yra ko gero virš trisdešimt, nors palaukit galima paieškot. Jaunėja pats nusikalstamumas, tai čia susiję su galybe priežasčių, tos pačios švietimo sistemos silpnumas, šeimos, taip sakysime, atsitraukimas nuo auklėjimo reikalų. Sakysim, kas labai krenta į akis tai išsilavinimo lygis, o tas matosi kaip krenta. Greičiausiai didžiausią masę sudarys tie, kas, turbūt, turės pagrindinį išsilavinimą arba pradinį.

Kokios resocializacijos programos yra vykdomos?

Yra trys programos bendros, centralizuotos, kur vykdo visos, tai kalėjimų departamento patvirtintos, yra du projektai kurie apima po kelias pataisos įstaigas, tai čia vat kaip minėjau iš Europos sąjungos paimti pinigai ir yra; didžiausią dalį programų organizuoja pačios įstaigos individualiai, mes turim suvestinius duomenis. Kai kurias vykdomas programas suskaičiuoti yra sunku, kadangi jos ribotą laiką vykdomos.

Kokias priežastis įvardintumėte dėl recidyvų skaičiaus mažėjimo? Ir kokį vaidmenį recidyvų skaičiaus mažėjimui vaidina reabilitacijos/resocializacijos programos?

O „juodai“ mažėja recidyvų. Programos vykdomos net nežinau, tai viena iš sudėtinių ir nemanau, kad labai ženkli, iš principo čia tas pats kaip pataisos reikalai jie kaip narkomanų gydymas, jeigu keli procentai veiksmingi, tai jau gerai, nes labai didelius nuopelnus šitam dalykui pasiimti aš nesiryžčiau. Nemanau, kad vaidintų lemiamą vaidmenį resocializacijos programos. Čia daug priežasčių. Niekaip negali atsakyti teisingumas į tokį dalyką kaip nusikalstamumas ir užimtumas ko gero situacija darbo rinkoje, jinai indėlio kažkiek įneša. Nusikalstamumo emigracija kartu eksportuoja kažkokią dalį nusikalstamumo, matyt iš kelių sudedamųjų tas ir sueina.

O ar buvo vykdomi tyrimai kodėl sumažėjo recidyvų skaičius?

Nu aš būčiau nustebęs, jeigu būtų koks nors tyrimas, nes tas mažėjimas labai šviežias dar produktas ir nežinau kokia čia auksinė galva galėtų ištirti per tokį laiką.

Kokias funkcijas atlieka Jūsų skyrius?

Organizuoti padedant mūsų pavaldžiose įstaigose socialinės reabilitacijos procesus, rekomendacijos, analizės. Visi duomenys iš įkalinimo įstaigų apie vykdomas resocializacijos programas sueina pas mus. Na praktinė, metodinė pagalba, bendrasis lavinimas, profesinis mokymas, visos reabilitacijos programos, ryšiai su visuomene, laipsnių poreikių tenkinimas, laisvalaikio organizavimas, tai, kas su įdarbinimu susiję, socialinė pagalba. Didelis paketas klausimų, tie patys projektai europiniai.

Kokia Jūsų nuomonė apie probaciją?

Ši koncepcija patvirtinta gal balandžio mėnesį. Probacija geras dalykas, jeigu galėtų būti vykdoma kaip turėtų būt vykdoma. Čia šiaip jau turtingos visuomenės, sakysim, prabangos elementas. Patvirtinta mūsų departamente neseniai. Iš principo, neblogai, kaip tik dabar dirbu prie jos įgyvendinimo priemonių. Bet aš labai abejoju, kad tiek pinigų kiek numatyta skirti ir bus skirta. Taip kad. Nu, bet koku atveju jeigu metodologiškai pavyks sutvarkyti tą darbą, tai jau bus gerai. Praktiškai nedaug čia nuveikta, daug klausimų ar bus finansavimas ar ne.

Respondento darbo patirtis 9 metai
(LR Kalėjimo departamento darbuotojas)

TREČIAS INTERVIU

Kokia Jūsų nuomonė apie šiandieninę bausmių sistemą?

Vėl gi kaip palyginsi. Jeigu, sakykim, na, šioj sistemoj pats dirbu neypatingai ilgai, šiek tiek jau stažo yra. Baudžiamasis kodeksas mums nėra taip aktualu, tai teismams labiau aktualu, mums kur kas svarbiau bausmių vykdymo kodeksas. Nu kaip, mes jais vadovaujames, faktas, juk negalim kitaip. Vienas iš tikslų yra izoliuoti nuo visuomenės, tai jau čia pagal bausmių vykdymo kodeksą, žiūrim kokiam laikui nuteistas, koks straipsnis ir visa kita, bet mes įstaigoje vadovaujames keliais. Sakykim, vėlgi pas mus įstaigoje yra iki gyvos galvos nuteisti, tiems jau bausmių vykdymo kodeksas, jie yra nuteistieji, jiems kalėjimo režimas. Tai va, yra nuteisti, sakykim, analogiškai, jeigu važiuoji į pataisos namus ir yra griežčiau baudžiami, nuteistieji gyvena kamerų tipo patalpose, o pagrindinis kontingentas? Pagrindinis kontingentas yra tardymo izoliatorius, tai čia yra tardominiai visokie, kurie, sakykim, vadovaujamės kardomojo kalinimo įstatymu ir kardomųjų kalinimo vietų vidaus tvarkos taisyklėmis, tai vat, ir čia bausmių vykdymo kodeksas nelabai taikomas. Na, nebent yra tokių variantų kada nėra vienam įstatyme aiškaus atsakymo į kokį klausimą tada galima naudotis artimiausiai reglamentuojančiu įstatymu. Buvo keli tokie atvejai, kada dėl apskundimo tvarkos, pavyzdžiui buvo viena tardominė moteris čia paskutiniu atveju. Turim ir moterų neypatingai daug ir nepilnamečių turim, tai teko taikyti bausmių vykdymo kodeksą, kadangi kardomojo kalinimo nereglementavo, bet, tai negriekas, kadangi įstatymai eina paraleriai ir galima tam tikrais atvejais, pavyzdžiui apskundimo tvarkos, tai čia neproblema, galima taikyti. Ir ką dar turim? Ūkinį turim. Tai šiai dienai turim kažkur 70 žmonių...Na. man sunku šnekėti aš antrą dieną po atostogų tik į darbą atėjau. Tai sakykim jie irgi pas mus bausmę atlikinėja pataisos įstaigoje, o dėl programų, paėmus, kad ir ūkynį, tai daugiausiai yra. Yra iki gyvos galvos sėdinčių, tai taikomos integracijos programos, kad pritaptų, Ta prasme adaptacija, integracija.

Pasakykite esminius trukdžius resocializuojant nuteistuosius asmenis? Pavyzdžiui dėl recidyvų.

Recidyvų ūkiniam nėra. Jeigu taip sąžiningai atvirai šnekant, tai daugiausia viskas vyksta su ūkiniais, kadangi faktas, kad tardominiai neaiškūs ar jie bus ar nebus nuteisti, betkoku atveju adaptacija turi būti vistiek. Su įstatymais supažindinam, su vidaus tvarka, elementariausi dalykai išaiškinami, kad nekiltų nesusipratimų. Ne visi būna apsiskaitę, ne

visi pakliuvę žino kaip čia elgtis ir ką čia galima ir ko negalima. Šitie dalykai betkoku atveju vyksta. Aš pats ūkiniam esu dirbęs.

Dirbti „ūkiniam“ ką Jūs turite omeny? Pakomentuokite prašau.

Ūkinio esmė yra tokia: asmenys yra nuteisti, jų statusas yra nuteisti, bet jie nuteisti pataisos namų sąlygomis, jie būna tardominiai. Juos nuteisia čia ir iš idėjos jie turėtų išvažiuoti į tam tikrą pataisos įstaigą, bet ryšium su tuo, kad jie patys yra vilniečiai, jų giminaičiai yra iš Vilniaus, pas juos nėra koks nors baisus straipsnis, jeigu jie turi specialybę kokią tai, žodžiu jie gali pagal BVK parašyti prašymą, kad likti pas mus, dirbti ir panašiai. Jie čia ir gyvena ir dirba. Taip yra keliose įstaigose: pas mus kalėjime, laisvės atėmimo vietų ligoninėj ir Šialiuose. Taigi, jie gyvena ne kamerose, jie gyvena sekcijose.

Kiek asmenų talpinate vienoje sekcijoje?

Na sekcija yra didelis kambarys, kuriame stovi vieno aukšto ar dviejų aukštų lovos. Jie visi gyvena kaip kokioj stovykloj.

O sekcijose kalintys asmenys yra nubausti pagal panašų straipsnį?

Ne, tikrai ne. Būna nuo vagių iki žudikų.

Tuomet kaip vyksta resocializacijos procesas, kai asmenys sėdi vienoje sekcijoje ir yra padarę įvairias nusikalstamas veikas?

Labai sunku pasakyti, nes įstatymai yra vienodi, bet sąlygos įvairiose įkalinimo įstaigose labai skiriasi. Penitencinėj sistemoj pagrindas yra nuteistieji. Mes šnekam ir įstatymai šneka, jog programų pagrindas yra sukurtas nuteistiesiems. Tardominis dar nėra nuteistasis, jis gali būti ir nekaltas, jis gali būti sulaikytas ir vėliau išteisintas. Visokiu variantų būna. Taigi, programos yra orientuotos į nuteistuosius. O čia pas mus gyvena sekcijose. Ir dar, pataisos namai yra rūšiuojami: yra pirmą kartą bausmę atlikinėjantys, yra už sunkius nusikaltimus, tai Pravieniškių kelios įstaigos, Marijampolės, Alytaus, tai čia rūšiuojama. Įstaigose yra tam tikras paskirstymas, kad nebūtų taip, kad pirmą kartą už kažkokį netyčinį nusikaltimą nuteistas ir jį pasodina su recidyvų kokį septintą kartą teistu. Pas mus, būtent ūkiniam jie rašo motyvuota prašymą, pavyzdžiui, prašau mane palikti, aš noriu čia dirbti, kadangi mano giminaičiai šiam mieste yra, mano materialinė padėtis yra sunki. Jie gauna čia atlyginima, aišku ta suma nėra pasakiška, bet viskas pagal įstatymus.

Tai ar nesunkias nusikalstamas veikas padarę asmenys sėdi su recidyvais?

Ne, na, pirmiausia recidyvistas pagal įstatymus yra teismo pripažintas, įvardintas, kaip recidyvistas. Kad iš eilės kelis kartus asmuo padarė, tarkim vagystę jis dar nėra recidyvistas. O dėl įtakų kaip apsisaugom, tai tarkim, kaip ir pačiam ūkiniam, tarkim, ateina žmogžudys ir kad neprimokintų kokį eilinį vagį, na jaunas kvailas buvo apiplėšė, taip, jie gyvena kartu tame ūkiniame, tai stebi psychologai koks žmogus, kad nebūtų linkęs užpulti, ar neigiamą įtaką daryti. Žiūri medikai, kad nebūtų sveikatos trūkumų, kad neužkrėstų, žiūri kitos tarnybos, galų gale pats būrio viršininkas prižiūri, kad nebūtų tokių galinčių vieni kitiems įtakas daryti, kad neprimokintų ne to ko reikia.

Kokia Jūsų nuomonė apie įkalinimo įstaigas Lietuvoje? Ar jų reikėtų daugiau, ar ne?

Nuo to ar įkalinimo įstaigų Lietuvoj bus viena ar dvidešimt nuo to niekas nepasikeis. Tai priklauso nuo įstaigų talpingumo. Mes gi jų neteisiam. Mes juos izoliuojam nuo visuomenės, auklėjam, kad grįžęs į visuomenę vėl nenusikalstų. Taip pat priklauso ir nuo Lietuvoje esančios kriminogeninės situacijos. Reikia į visuomenę žiūrėt, o mes jau gaunam nusikaltusį asmenį ir mes beabejo stengiamės jį pakeisti, kad grįžęs į visuomenę jis pritaptų.

Yra galimybė jiems čia mokintis, yra mokykla, pavyzdžiui, yra daug tokių kurie nebaigę dvylikos, netgi yra tokių, kurie pagrindinės nebaigę, tai jiems yra galimybė. Bendradarbiaujam su Vilniaus jaunimo ir suaugusiųjų mokymo centru, pas mus jis irgi bazuojasi, yra mokslo metai ir visa kita. Suteikiame pagalbą, padedam pravest visus egzaminus – bent jau toks dalykas jau irgi yra gerai. Žmogus išėjęs į laisvę turės didesnių galimybių, nes čia tikrai yra visos galimybės įsigyti išsilavinimą. Įstaigų didinimas mažinimas reikšmės neturi, skirtumas tik toks yra, kad pagal Europos sąjungos rekomendacijas turi būti tam tikra kvadratūra vienam žmogui suteikta, kad nepažeistų jo teisių. Na, bet, vėl gi nuo švietimo nuo visuomenės priklauso, jeigu nuteistųjų skaičius mažės, tai ir įkalinimo įstaigų gal nereikės. Bus sumažinta, imant patirtį kitų šalių, kur penitencinės sistemos pasiekusios vos ne tobulumo viršūnių, Kanados ir Švedijos tai ten tos įstaigos į įkalinimo įstaigas net nepanašios, gyvenvietės su namukais, viskas padaryta tarsi namų stiliaus. Gal ir pas mus bus kada nors taip, kad ir tos apsaugos net nereiks.

Ar nuteistieji asmenys noriai dalyvauja ugdymo procese, ar jie noriai mokosi?

Na yra pavienių pasyvių nuteistųjų. Kiek aš esu dirbęs galiu pasakyti, kad 99 procentai neturėdami vidurinio išsilavinimo eina mokintis savo noru. Jie paprašo, ateina, mes jiems paskiriam būrį, pasiimam pas save, iškarto pagrindus išdėstom, pirmi pokalbiai būna. Taip pat pasiūloma pildyti individualaus darbo knygelę ir mes suprantama klausiam jiems tik atėjus čia išsilavinimo. Pasako, kad yra baigę 10 klasių, mes jiems iškart siūlom šią galimybę

– pabaigti 12 klasių. Jie sutinka noriai, tuomet pasakom kada ir kokie mokytojai ateina. Jie patys prieina prie mokytojų, kai jie čia pas mus lankosi, pasako, kad nori mokintis, juos įtraukia į sąrašus ir procesas prasideda. 99 procentų savo noru ieško ir mokinasi. Ir kiek žinau dauguma baigia. Aišku yra kitas klausimas, kokį terminą jie gavę sėdėti, nes yra tokių, kurie gavę sėdėti 1,5 metų, tarkim tik 10 klasėje pradėjo mokintis, tai jis nepabaigs dvylikos, tačiau, žinau tokių atvejų, kurie išėję anksčiau laiko, kad ir pusmečiu dar pusę metų vaikšto pas mus savo noru. Na jie ateina ne tik čia, jie eina ir į kitus centrus.

O kaip dėl pačių nuteistųjų kontingento? Ar galima sakyti, kad Jūsų įkalinimo įstaigoje vis jaunesni ir jaunesni asmenys yra nuteisiami laisvės atėmimu?

Kaip pasakius na šioje sistemoje aš dirbu 4 metus kalbant aplamai. Na, faktas, kad jie jaunėja, bent man taip atrodo. O tiksliausia man atrodo būtų kalėjimo departamento duomenys, ten visa statistika yra pas juos. O kodėl? Na sunkoka atsakyt, galbūt pavaduotojo reikėjo klaust. Nu, mano praktikoje visokių jų yra nuo 18 metų iki 50 metų ir daugiau. Na vyresnių nusikaltimai, tai kaip taisyklė yra žiauresni: žmogžudystės, neblaivūs kažką padaro, bet jau rimtai tada. O jaunesni dažniausiai vagystės, plėšimai, chuliganizmai. Na galbūt ir yra ta tendencija dėl jaunėjimo. Ką aš galiu pasakyti viskas prasideda nuo šeimos, švietimo.

Jūsų nuomone bausmių sistema turėtų būti švelnesnė ar gerai kokia dabar yra taikoma? Pakomentuokite.

Mano nuomone ji nėra griežta, jeigu lyginant tai kas buvo anksčiau ir kas yra dabar įstojus į Europos sąjungą; yra gerinamos ir sąlygos, ir visai kitokiame lygyje bendravimas yra palyginus kas buvo prieš dešimt ar dvidešimt metų. Faktas tas, kad jie ir daugiau teisių turi: gali kreiptis į įvairiausias institucijas, gali pareigūnus apskųsti.

Nuteistieji apskundžia pareigūnus. Kaip vertinate šį faktą?

Na, tai nepaslaptis, nes kai kurie pagalvoja, kad jie daugiau turi teisių nei pareigūnai, na kartu ir kitas faktas, kad vieni turi teises ir kiti turi teises, tik klausimas yra kurie yra teisesni. Na, kaip susiduriama su šiom problemom. Vienu atveju yra labai gerai, kitu atveju nuteistieji susiduria su ta problema, kad kartais piktnaudžiauja savo teisėm. Na kartais pasitvirtina, būna, kartu būna nemotyvuotų, bandymų kerštauti pareigūnams. Na savo praktikoje mažai tokių incidentų teko pastebėti, tiesiog dabar visai kitokiame lygyje bendravimas yra. Griežtint ar švelnint, čia nuo teismų reikia pradėt, nuo visuomenės. Mes juk neužsiimam tuo, kad kaip kiti susidarę įvaizdį, jog įkalinimo įstaigos baisios, čia tuos nuteistuosius visi žudo, pjauna, muša – toli gražu, tokių atvejų nėra. Tiesiog mes dirbam savo darbą, vadovaujamės

įstatymais, Faktas, kad yra ir pareigūnų bendravimo maniera yra ir etikos taisyklės, turi būt mandagumas, kultūringumas. Bendraujant kad neižeidinėt ir panašiai. Na, sakykim, darbas vyksta kiek galim pastangų tiek dedam, o dėl griežtinimo, arba grįžtant prie tų pačių įstaigų ar jų bus daugiau ar mažiau vėlgi yra kitas dalykas, jog norint pasiekt kokybės įstaigų galbūt daugiau ir nereikia, bet dėl finansavimo ar kažko tai, na, faktas, kad trūksta psichologų, nes nuteistųjų daug, o psichologai labai reikalingi.

O kiek psichologų dirba Jūsų įkalinimo įstaigoje?

Na bijau sumeluot, man atrodo, kad du. Buvo neseniai daugiau, bet išėjo iš darbo, tiesiog. Na, kalbėkim realiai maži atlyginimai, darbo krūvis didelis. Šiai dienai pas mus įstaigoje yra virš tūkstančio aplamai asmenų, bendrai paėmus tardominius, nuteistuosius ir visa kita ir jie problemų visokių turi, pagalba jiems tikrai yra reikalinga. Nespėjama yra, jeigu jau tame pačiame ūkiniame yra beveik 80 asmenų ir tik du būrio viršininkai, tai jie su geriausiais norais nespėja su visais pabendraut kiek norėtų pabendraut. Jeigu matai, kad yra kažkokia problema, na tai skambini visais varpais psichologams, kad priimtu žmogų, nes matai kad tikrai išgyvena dėl problemų šeimoje ir panašiai. Būrio viršininkas jis kaip socialinis darbuotojas, teisininkas, jis ir dokumentus padeda tvarkyti net ir ne įstaigos tai skyrybų dokumentus padeda susitvarkyti nuteistiesiems, pasako ką daryt, kur kreiptis, dėl gyvenamos vietos padeda taip pat ypatingai tiems, kurie išėjus neturi kur gyventi. Duodama jiems visa mūsų turima informacija, kur gali išėję apsistoti, kur yra nakvynės namai, kur mokama, kur nemokama, kad ir maisto talonus kažkokius, visa ta informacija yra duodama, yra stendai, mes iškabinam, o kas nesupranta asmeniškai paaiškinama. Pas mus ateina ir iš pataisos inspekcijos, na mes su inspekcija bendradarbiaujam. Atstovai iš ten lankosi vieną kartą per savaitę irgi tą pačią informaciją sako, nes jie aiškiau viską išaiškina. Mes surenkame grupę ir jiems pasakoja viską porą akademinių valandų – tai teisinio švietimo programa, kad žinotų kur gali kreiptis, kada, kokiais atvejais ir panašiai. Pagalba duodama, bet trūksta čia pas mus žmonių. Nu neįmanoma su geriausiais norais, tiesiog nespėji, nes papildomai dokumentacija visokia. Trūksta mums psichologų, socialinių darbuotojų, trūksta žmonių čia pas mus kurie tiesiog bendrautų su jais, nes kai kada nuteistiesiems reikia ne kokius dokumentus sutvarkyt, bet jam tiesiog išsišnekėt reikia ir viskas. Kiek spėjama tiek yra daroma, o arčiausiai ir betarpiškai su jais bendrauja būrio viršininkas, jis čia būna nuo ryto iki vakaro. Tiesa, pas mus ir prižiūrėtojų trūksta.

Kokias resocializacijos programas vykdot pagal Europos ministrų tarybos rekomendacijas?

Sunku kažką pasakyti, pas mus yra visos tos programos čia, bet kur jos padėtos aš tikrai grįžęs iš atostogų nežinau. O šiaip, sunku pasakyti ar tų programų padaugėjo ar nepadaugėjo, kadangi aš nežinau kiek jų iki manęs čia realiai buvo. Aš sakau, pas mane 4 metai stažas, aš dirbau toje pačioje sistemoje, bet kitose įstaigose, o šioje įstaigoje dirbu 3 metus. Taigi kažką lyginti negalėčiau. Aš tik žinau ką čia atėjęs radau.

Jūsų nuomone resocializacijos programos mažina recidyvų skaičių?

Iš praktikos ką galiu pasakyti, na buvo tokių, kurie grįždavo: nusikalsdavo, patekdavo į laisvę, vėl nusikalsdavo ir vėl grįždavo, bet ką galiu pasakyti – programos yra efektyvios tik darbuotojų trūksta. Bet programos tikrai veikia, netgi to teisinio, socialinio švietimo programa, kuri departamento patvirtinta 15 temų yra. Pradedant nuo pačios teisės supratimo, netgi nuo teorijos baigiant visokiomis pagalbomis. Jeigu su žmogum, su mūsų vadinamais klientais tikrai dirbi, tai per kelis mėnesius pastebi skirtumą koks jis ateina, o jis ateina išjūlus, piktas ant viso pasaulio, jų netgi santykiai su artimaisiais būna nutrūkę, tai per kelis mėnesius darbo su juo jis supranta, kad blogai padaręs, jei pasiseka ir su artimaisiais atsistato santykiai. Pagerėjimas matosi, bet svarbiausia, kaip ir sakiau, reikia dirbti su žmogum. Sakau, vos nesvarbiausias dalykas yra bendravimas: bendrauti su žmogum, padėti jam. Čia pakliūna, tai nepažįstama aplinka jiems, juos tai baugina. Pradedam nuo pirmos dienos: išaiškinam ką galima, ko negalima, kokias turi teises ir pareigas. Bendrauji su žmogum ir po kiek laiko gali pasakyti kas per žmogus. Prieš paleidimą pradedam domėtis jo grįžimu, kur jis grįš, stengiamės kad susirastų. Net ir dėl jų darbo rūpinamės, buvo per mano praktiką, kad dar neišėję iš laisvės atėmimo vietos jau buvo susiradę darbo vietas. Siūlom ir patiems sugrįžti nuteistiesiems po bausmės į buvusias darbo vietas, žinoma, jeigu santykiai ten nesugadinti. Na mūsų skyrius yra tas gerasis, kuris stengiasi nuteistuosius nukreipti į doros kelią, na o dėl to darbo kalbant toliau siūlau jiems paskambinti patiems, ar laišką parašyti, susisiekti su darbo vieta ir dažniausiai būdavo taip, kad darbo vietės priimdavo.

O ar noriai nuteistieji ieškosi darbo vietų?

Na būna taip, kad pakliuvę čia jie nedirba, tai jiems būna sunkiau. Į mūsų skyrių net kreipiasi statybos bendrovės, kad duotų informacijos nuteistiesiems apie darbo vietas. Taip yra ir tokių atvejų, tai mes tą informaciją nuteistiesiems suteikiame. Na, pagrindas yra sudaryti tokias sąlygas nuteistiesiems, kad grįžę į laisvę jie nenusikalstų, padėti suteikti reikiamas sąlygas tam, kad turėtų kur gyventi, dirbti ir panašiai. Jeigu neturės užsiėmimo, gyvenamosios vietos, tai didelė tikimybė, kad jis vėl nusikals. Tad jeigu išėjęs iš čia jis gaus

išsilavinimą, jeigu gyvens su šeima, nors būna tokių atvejų, kai šeima išmirus, arba sako aš neturiu kur gyvent ir žodžiu vos ne dėl to nusikalto.

Nuteistasis atlieka bausmę pas jus, jis išeina į laisvę ir kas toliau?

Kai jie išeina mes neturim galimybių palaikyti su jais ryšių, tada jais rūpinasi pataisos inspekcija. Yra tam tikras skirtumas, pataisos inspekcija užsiima, pavyzdžiui jeigu nuteistasis išėjęs anksčiau pagal lygtinį paleidimą, pavyzdžiui jam paskirta bausmė tris metus, bet realiai ją atlieka 1,5 metų, tai tą likusį laiką jis priklauso pataisos inspekcijai, na o inspekcijos dirba panašų darbą kaip ir mes, bet jie juos dar šiek tiek ir kontroliuoja, bet gali ir skatinti kartu, gali juos net ir nuo įpareigojimų atleisti.

O kokia viena iš populiariausių skatinimo formų jūsų įstaigoje?

Padėka, perkėlimas į lengvąją grupę. Na lengvoji grupė, tai čia jau faktas, kad visi tikisi metus atbuvę išeiti į laisvę, na jei neturi nusižengimų, tai anksčiau laiko ir išleidžiami. Jiems tai vienas iš didžiausių privalumų. Na dar yra pasimatymai, skambučiai telefonu. Paprastoj grupėj gali kartą per savaitę skambinti, o lengvojoj neribotą skaičių skambinti gali. Tai vėl gi vienas iš privalumų, o ir mums gerai, nes kuo jis daugiau skambina, tuo glaudesni ryšiai yra palaikomi su šeima, o tai yra vienas iš pagrindų. Asmuo išeina į laisvę, jeigu jo neatstumia, turi darbą, turi kur gyvent tai galimybė jam čia sugrįžti yra sumažėjusi. Tiesa pasakius, pradirbęs čia dar neilgą laiko tarpą aš jų sutinku laisvėje gatvėje kur nors, jie prieina patys sveikinas, dėkoja, sako darbą turiu, šeimą susikūriau. Kitas dalykas kaip jį priims visuomenė.

Respondento darbo patirtis 3 metai

(Tardymo izoliatoriaus socialinės rehabilitacijos skyriaus viršininko pavaduotojas)

KETVIRTAS INTERVIU

Kokia Jūsų nuomonė apie bausmių sistemą Lietuvoje?

Mano manymu ji yra gana liberali dabar su tuo kas anksčiau buvo jinai nėra griežta.

Kiek laiko Jūs jau dirbate šioje sistemoje?

Mano stažas septyniolika metų.

Tai Jūs galite palyginti vadinasi kaip seniau veikė bausmių sistema ir dabar?

Na, taip palyginus kokia buvo seniau arešto bausmė įvesta ir dabar už kažkokius nusikaltimus padarytus atveždavo laisvės atėmimo bausmę atlikinėt, o dabar, o dabar už tą patį nusikaltimą tiek pat mėnesių arešto bausmę skiria.

Kokia Jūsų nuomonė apie probaciją, jeigu teko su tuo susidurti savo praktikoje?

Žinau tą probaciją, žinau, bet negaliu komentuoti, kadangi į mano kuravimo sritį neįeina tie dalykai ir aš mažai bendrauju su tais specialistais, galbūt kitas pavaduotojas apie probaciją galėtų plačiau pakomentuoti. Kiek teko domėtis, kiek teko būti toj pačioj sistemoj ji galbūt ir yra reikalinga, jeigu ji būtų iš tikrųjų atliekama taip kaip parašyta popieriuje. Šiaip sunku komentuoti, nes nesu susipažinęs ant tiek, kad galėčiau daryti kažkokias išvadas.

Ar įžvelgiate realius pokyčius bausmių sistemoje po įstojimo į Europos sąjungą?

Nežinau, kas liečia Europos sąjungą, tai galbūt didelis dėmesys nuteistiesiems, o kartais perlenkta kai kur, labai jau iškeliamos nuteistųjų teisės, pamirštant pareigūnų padėtį, neatsižvelgiant į darbo specifiką. Žodžiu labai jau akcentuojamas dėmesys į nuteistųjų teises.

Ar Jūsų įkalinimo įstaigoje yra nuteistųjų perpildymas?

Pas mus nėra perpildymo. Pas mus yra faktinis, norminis kažkas apie 500, tai mes dabar turim apie puspenkto. Nėra perpildymo ir palyginus tai kas buvo anksčiau pačioj sistemoj rodos nėra perpildymo. Dabar jų yra kažkas apie 8000 tūkstančius, prieš įsigaliojant kodeksams, 2002 metais, berods, buvo 14, 12, 13 tūkstančių nuteistųjų. Aišku yra

probleminės kai kurios įstaigos kur perpildymas jaučiasi, tai čia turbūt Marijampolėj. Pas mus nėra perpildymo.

O recidyvų skaičius išaugo ar ne palyginus su tuo kaip seniau būdavo?

Vėlgi čia negaliu komentuoti, nes aš tos statistikos nevedu, nežinau.

Kokias esmines problemas išvelgiate šiandieninėje bausmių sistemoje?

Na, aš iš savo taško žiūrėsiu. Didžiausia problema dabar yra narkotinės medžiagos. Nėra pas mus dar paplitęs reiškinys palyginus su kitais pataisos namais, bet patekimas tų narkotinių, psichotropinių medžiagų yra problema ir nors spaudoje ir visur eskaluojama, kad uždraudžiami siuntiniai, bet permetimai yra, pasimatymų metu ir įvairiais būdais. Tai va ši ta problema, o norint užkirst šią problemą reikia panaikinti kitą problemą tai yra mobilieji telefonai. Vėl gi mobilieji telefonai padeda permetimų būdu pasiekti nuteistuosius narkotinėms medžiagoms. Kada turi mobilų telefoną gali derinti toliau. Žmogui iš laisvės atrodo, tai kaip jūs negalit padaryt, kad tie telefonai nepatektų į įkalinimo įstaigą, bet jie patenka per pasimatymus, permetimus ir panašiai. Didelė problema yra permetimai per apsauginę tvorą. Pati matot kur mes randamės, išėję iš miško, susitarę su nuteistaisiais švystelėja per tvorą, pastveria pabėga ir viskas. Aišku išimtinėj, užkardom tuos dalykus, bet kas liečia mus, nekaltant apie resocializacijas, tai pas mus tokios problemos. Mūsų funkcija yra apsauga ir priežiūra.

Prižiūrėtojai, kaip suprantu Jums taip pat yra pavaldūs?

Prižiūrėtojų mums labai trūksta. Tai didelė problema. Trūksta dėl to, kad jų atlyginimai labai maži, šiai dienai trūksta apie 20 prižiūrėtojų, sprendžiam šia problemą priimdami moteris į jų pareigas. Anksčiau moterų buvo vienetai, dabar net kitose pataisos namuose stebėjimo bokšteliuose su ginklais stovi moterys. Taip tenka verstis. Vėl gi tų pačių prižiūrėtojų darbo ir gyvenimo sąlygos palyginant su nuteistųjų tai gėda rodyt kam nors. Reikia stiprinti pačią materialinę bazę kartu ir darbas būtų veiksmingesnis. Atlyginimas didelė problema.

Kokia dažniausiai paskatinimo forma nutesimiesiems yra diegiama pas Jus įkalinimo įstaigoje?

Na tai pirmiausia taikoma, liečiant tuos, kurie turi nuobaudas, tai nuobaudų panaikinimas, papildomi pasimatymai veiksmingi jiems, tų žmonių kurių nenutrūkę socialiniai ryšiai. Didžiausias paskatinimas tai yra perkėlimas į lengvąją grupę, bet žmogus turi užsitarnauti savo požiūriu į darbą, mokslą, aplinką, bausmės laiką, nes nepabuvęs pusę metų paprastoje grupėje įstatymas neleidžia pakliūti į lengvąją.

O nuteistieji dirba Jūsų įkalinimo įstaigoje?

Taip, bet nevisi įdarbinti. Dirba pas mus apie 100 nuteistųjų, nes kitiems neužtenka darbo vietų, negalime daugiau pasiūlyti. Čia dabar darbas yra prestižas. Šiaip sakau visose sistemose panašios problemos yra. Neina žmonės dirbti prižiūrėtojais, 1000 litų gauna, tai šiais laikais tokia suma kai reikia šeimą išlaikyti, butą, tai daug kas puolas į tuos užsienius, nu kai kas grįžta iš užsienio vėl prašosi pas mus, o mes priimam atgal juos dirbti prižiūrėtojais. Va psichologų trūksta teturim du gyvus, bet irgi kalbėkite apie juos su kitu mano kolega.

O ar jaunėja nuteistieji pagal savo amžių, ar vis jaunesni ir jaunesni asmenys daro nusikalstamas veikas?

Vėl gi negaliu šnekėt, nes nesu susipažinęs su tokia informacija, bet kadangi dalyvauju skyrių susirinkimuose, tai ištiktųjų nusikalsta tas jaunimas ir krenta labai į akį tai, kad čia atvažiuoja su tokiu išsilavinimu : 6 klasės, 5 klasės baigtos. Mano manymu reikia pasižiūrėt į tikslus skaičius kaip iš tiktųjų yra. Pagal mane išsilavinimo lygis labai kritęs. Anksčiau kada buvo privaloma tas išsilavinimas, tai baigdavo jie tuos mokslus, o dabar beišsilavinimo labai daug čia pas mus. Ir jeigu iš Vilniaus, Visagino, na dar Klaipėdos pusės, tai kaip taisyklė narkomanas. Vėl grįžtant prie problemų, narkotikų patekimą, tai dar problema dėl nustatymo apsvaigimo narkotinėmis medžiagomis. Anksčiau mes galėdavom vietoj nustatyti, turėdavom multi testus parodydavo, kad pasvaigęs ir viskas aišku, o dabar reikalinga mums vežti į laboratoriją tyrimams, kad nustatytų, vėlgi čia problema yra su tais vežiojimais pirmyn atgal, bet gal po kiek laiko išsispręs ši problema.

Respondento darbo patirtis 17 metų

(Pataisos namų apsaugos ir priežiūros skyriaus viršininkas)

PENKTAS INTERVIU

Kiek resocializacijos programų yra vykdoma Jūsų įkalinimo įstaigoje?

Kažkur apie dešimt yra, nes viena baigiama, kita pradedama, tai žodžiu turim pastoviai veikiančias 8-10 kažkur. Pas mus vykdoma apart pagrindinių trijų privalomų, adaptacijos, pataisos, socializacijos į visuomenę yra vykdomos ir kitokios, įstaigos sukurtos. Tai darbas su naujai atvykusiū į pataisos namus programa, ir visas darbas tęsiamas kol sueina terminas iki išėjimo į laisvę. Tokios programėlės yra pas mus.

O kokia programų specifika, kaip yra dirbama su nuteistaisiais?

Na darbas yra įvairus ir kartu nukreiptas konkrečiai į tą nuteistą ir kaip minėjau nuo jo atvykimo, tai yra darbas su naujai atvykusiū, tarkim jo veikla numatoma ką jis galėtų dirbti ar turėtų mokytis, ar norėtų užsiiminti kokia nors kūrybine veikla priklausomai nuo jo norų. Pataisos programos orientuotos į darbą su jais: dailės studijos veikia pas mus, profesinis mokymas, bendrasis išsilavinimas. Turime du projektus, tai darbas vyksta ir pagal juos.

Tai projektai pagal Europos sąjungos rekomendacijas?

Taip, tai Europos sąjungos struktūrinių fondų finansuojami projektai, kuriame mes patys esame pareiškėjai ir vykdytojai, tai yra ir departamento vykdomas projektas, mes dirbam kaip partneriai. Dabar dideli darbai pas mus yra būtent darbas su nuteistaisiais pagal šiuos Europos sąjungos finansuojamus projektus.

Kaip manote ar resocializacijos programos veikia recidyvų mažėjimą ar ne?

Matot išeina į laisvę, jeigu lygtinai išeina tai su jais dirba pataisos inspekcija ir mes, na yra kažkoks atotrūkis. Mes dirbam savo darbą, perduodam inspekcijom. Galbūt nėra tokio susiklausymo sakykim taip, kartu ir tęstinumo. Vienas mūsų projektas, mes matom, kad jis turi įtakos, esam partneriai projekto kartu su kalėjimų departamentu ir su darbo birža. Mes pradedam ruošti, mokinam pavyzdžiui darbo su kompiuteriais, leidžiam pasinaudoti kai kada internetu, kad paviešintų savo anketas būsimiems darbdaviams, tai būtų darbas ir toliau jie dirba su būsimais darbdaviais, kurie ieško duomenų apie būsimus savo darbuotojus. Duoda

užklausima, na kol kas įsibėgėja šis projektas ir jie rinksis savo darbuotojus, kadangi darbo rinkoj dabar trūkumas tokių darbuotojų, kaip stalių, statybininkų. Jų trūksta. Žodžiu mes juos ruošiam integruoti į darbo rinką, o kiek tai atsilieps jų gyvenimui, tai sunku spręst. Bet atrodo, jeigu žmogus turės darbą, kažkas jį globos, darbdavys bus geranoriškas, na manom, kad tikrai tai galėtų sustabdyti jo tolimesnius nusikaltimus.

Ar noriai nuteistieji dalyvauja Jūsų vykdomose programose?

Noriai, tikrai noriai. Jie nori, jie dalyvauja, jie stengiasi, visų pirma jiems tai naudinga, tai yra atvejų, kadangi tai atsilieps kaip išeis į laisvę. Kuo geriau elgsis, kuo geriau užsirekomenduos, tuo jiems bus geriau. Galbūt bus anksčiau išeiti, nes taikomas lygtinis paleidimas. Tai va, vienas jų motyvas yra toks. O kitas motyvas, yra tai, kad daugelis žmonių nori kažką veikt. Nesakau, yra daug ir tokių, kurie nieko nenori, vos ne per prievartą reikia, bet dauguma nori kažką veikt, kažką įgyt. Profesiją sakykim, mes stalius ruošiam, kompiuterio operatorius ir panašiai. Na jie įgys specialybę išeis į laisvę ir tai jau yra kažkoks šansas užsikabinti kažkur dirbti.

Ar vis dar veikia kalinių hierarchijos, kastos?

Jos ne tokios kaip buvo, jų mažėja. Kategoriškai negaliu teigti, kad jų nėra. Bet jos kaip sakyt, jos mažėja.

O kokios priežastys galėtų būti kaip manote?

Na ir dėl programų manau, juk užimtumas didesnis, neturi galimybių užsiiminėti neigiamos įtakos darymu. Na kokia visuomenė, tokie ir nuteistieji. O kada tai visai išnyks, kada taip bus, tai sunku pasakyti.

Kokius esminius trukdžius įžvelgiate tinkamai resocializuotis nuteistiesiems?

Na galima sakyti, kad tie nuteistieji, kurie priskiriami kastoms, jie priklauso pasyviųjų grupei. Jie turi skirtingus supratimus į tuos pačius reiškinius, kiekvienas skirtingas. Na žmogus galvoja, kad neturėtų užsiiminėt viena ar kita veikla, bet kadangi jis priklauso tam tikram ratui. Na, bet mes stengiamės nuteistąjį nukreipti kita linkme.

O kaip Jūs manote ar resocializacijos programų padaugėjo?

Taip, žinoma, kad padaugėjo. Tendencija yra tokia, kad jų daugėja, bet kiek tų programų turėtų būti, na, manau, tai priklauso nuo veiksmingumo. Nuo kokybės priklauso, o ne nuo to ar jų bus daugiau ar mažiau. Mes pagrinde akcentuojam tas, kurios duoda realų rezultatą,

kurios matom, kad yra veiksmingos. Sukuriam viena programą, pažiūrim patikrinam. O tos kurios yra nusistovėjusios ir duoda realius rezultatus dedam joms daugiausia jėgų.

Kiek psichologų pas Jus dirba?

Turim dvi psichologes. Seniau turėjom tik vieną, bet kadangi pas mus yra ir areštinė didžiausia Lietuvoj, tai kontingentas toks, kad didelė jų kaita pas mus, tai darbas su jais reikalingas per daug trumpesnę laiką. Areštiniėje tenka dažniau padirbėti su nuteistuoju, jam reikia daugiau skirti dėmesio negu tam, kuris sėdi 5-10 metų, na jie išeina anksčiau dėl to. Per tris mėnesius kai gauna areštą, tai psichologė turi labai intensyviai dirbti su juo, tenka suktis labai smarkai. Be abejonės kad psichologų turėtų būti kur kas daugiau ir ne tik jų, tas pats ir su socialiniais darbuotojais, tas pats ir su būrių viršininkais. Turim jų mažai, bet turim ką turim.

O kaip Jūsų nuomonė dėl jauniausių nusikaltėlių?

Mūsų įstaigoje nuteistieji, kurie atlikę bausmę jau ne vieną kartą, tai ir jų amžius yra pakankamai solidus jau. Pirmuosiuose pataisos namuose jaunieji nusikaltėliai dažniausiai, kadangi ten atlieka bausmę nuo 21 metų. Mes dirbam su patyrusiais nusikaltėliais. Pas mus yra 10 ir 12 kartų teistų asmenų. Ir atrodo, kad jų pataisyti jau negalima, bet kodėl nepabandžius, kodėl nesuteikus vilties. Galvojom dėl specialybės sulipdyti vieną projektą, įgytų specialybes. Pasižiūri jie ten baigę šaltkalvį, išvis septynias šešias klases. Pareitais metais 100 asmenų buvom suplanavę, dėl objektyvių priežasčių 80 paruošėm, taigi 200 nuteistųjų per kelis metus įgys stažą kažkokį, kažko išmoks, kartu ir pinigai, atlyginimas.

Kodėl asmenys pakartotinai daro nusikalstamas veikas?

Aš nesakyčiau, kad tai priklauso nuo įkalinimo įstaigų, tai nuo sąlygų priklauso kai jie išeina iš čia, nuo jų mentaliteto galiausiai, auklėjimas tėvų priklauso labai. Yra visokių: yra tokių kurie sugrįžta, yra ir tokių kurie pasimoko iš savo klaidų. Daugumoj nusikaltimai pas juos nuo vaikystės prasidėję čia yra gyvenimo būdo išdava. Įkalinimo įstaigos ar pataiso asmeny, na taip, galimi variantai. Dirbam, stengėmės, bet viskas prasideda daug seniau negu įkalinimo įstaigoje. Gerai, mes čia jį atratinam kuriam laikotarpiui, kažkiek jis pabūna čia, apmąsto viską, bet grįžęs pakliūna į tą pačią aplinką ir retas kuris nesiima tos pačios savo senos veiklos. Kažkur izoliavus jį nuo tų draugų darančių jam neigiamą įtaką, pakeisti aplinką, bet juk jis žmogus ir renkasi kur jam atrodo geriau būti. Sugrįžta pas tėvus kai kurie, bet jei tėvų nėra, nėra globėjų.

O koks nuteistųjų kontingentas? Jie dažniausiai iš asocialių šeimų?

Taip čia jau besąlygiškai. Asocialūs asmenys, asocialios šeimos, kai kurie išvis be tėvų. Yra tokių labai daug kurie prieš tai sėdėjo vaikų kolonijose. Tas kelias pradėtas į įkalinimo įstaiga jau anksčiau. Dažnai pas mus tokių pasitaiko.

Kokia Jūsų nuomonė apie šiandieninę bausmių sistemą?

Čia tik subjektyvi mano nuomonė galėtų būti. Mes patys kartais sprendžiam tai ar gražint mirties bausmę ar ne ir panašiai. Ta lazda pasisukusi į kitą pusę yra, daug teisių turi nuteistieji, jau besąlygiškai daug, tiek viskas atiduota į jų rankas, kad jie gali kreiptis bet kur, daryti, skųstis. Aišku jie skundžiasi manydami, kad jie teisūs, bet peržengia ribas. Taip, sistema turi būti griežtesnė, administracijai turi būti suteiktos didesnės galimybės. Labai mes per daug teisių jiems davėm. Aišku tai Europos sąjungos koncepcijoje viskas yra, tos programos jos veikia, tos pačios Kanados adaptacijos programos labai panašios kaip ir mes kad turim. Ne kartą turėjom ir pasitarimų, ir konsultacijų tokios departamento lygyje. Direktorai išreiškia tokias mintis, kad turim remtis Kanados, Švedijos patirtimi. Daug duota laisvių. Na, sunku pasakyt man dabar, galiausiai laikas parodys. Aš suprantu įstatymus, kai jie priimami greitai, nes reikėjo reaguot į tas aplinkybes, kad mes norim į Europos sąjungą, turėjom lygiuotis. Buvo pakeitimai bausmių vykdymo sistemoj ir turim vykdyt niekur nesėdėsime. Kartu aš nepasakyčiau, kad viskas staigiai čia keitėsi, bet įkalinimo įstaigose šiandien taip, o rytoj kitaip tai taip lengvai to nepadarysi Mes pastoviai žengiame ta linkime kokius turime įstatymus, objektyviai taip gavosi.

Respondento darbo patirtis 3 metai.

(Pataisos namų socialinės rehabilitacijos skyriaus viršininkas)

ŠEŠTAS INTERVIU

Kiek ir kokios resocializacijos programos veikia Jūsų įkalinimo įstaigoje?

Įstaigoje šiuo metu veikia 12 standartizuotų programų iš jų yra 4 pagrindinės, tai būtent adaptacijos nuteistųjų, nuteistųjų pataisos, nuteistųjų integracijos į visuomenę ir nuteistųjų paleidimo iš pataisos įstaigos. Taip, programos yra vietinės, jos sukurtos nuo 2000 metų, kadangi pasikeitė įstaigos statusas iš vidaus ministerijos perėjom ir į teisingumo ministeriją, tai tos programos jos buvo koreguojamos, pradžioje jos buvo nelabai kokybiškos, dabar jos visos yra patvirtintos direktoriaus įsakymu. Kiekvienais metais koreguojame, pataisom, papildom. Tuo ir vadovaujamės – 12 standartizuotų programų.

O ar nuteistieji noriai dalyvauja resocializacijos programose?

Kaip pasakyti, iš šiuo metu 1343 nuteistųjų maždaug apie 300 dalyvauja adaptacijos programose, tai naujai paskirti nuteistieji į būrį karantino, kadangi kiekviena savaitę maždaug atveža naujai apie 6-8 asmenis, na tai galima pasakyti, kad apie 300 dalyvauja programose, toliau iš to skaičiaus integracijos programose dalyvavo apie 200 nuteistųjų, paleidimo programoje dalyvauja apie 40 nuteistųjų ir tas likutis skaičiaus dalyvauja pataisos pagrindinėje programoje, tai čia gausis apie 600 ar 700 nuteistųjų taip jie ir pasiskirsto. Kitos yra nepagrindinės programos, pavyzdžiui socialinio ugdymo centro programa, tai čia 8 būrio nuteistieji, jiems tai kaip papildoma, tai dalyvauja šiai dienai apie 80 nutesitųjų, toliau. Dar turim alternatyvios reabilitacijos centrą, ten vykdoma kita programa, tai pagrinde čia 15 būrys priskiriamas apie 20 nuteistųjų. Ta programa apima nuteistuosius, kurie turi problemų dėl alkoholio, dėl narkotikų, žodžiu jie turėjo problemą, jie įrašyti į tą programą ir 33 nuteistieji dirba visuomeninių organizacijų atstovų organizacijose, viena iš jų “Samarija” važinėja iš Marijampolės, tada “12 žingsnių” programa, tada kita organizacija iš Kauno atvažiuoja “Posūkio taškas” vadinasi, tai anoniminių alkoholikų grupės nariai, jie kiekviena antradienį atvažiuoja ir šeštadienį, o organizacija “Samarija” kartu su “Caritu” trečiadieniais atvažiuoja. Toliau, jeigu kalbant, tai norėčiau pasakyti, kad yra dar viena programa, tai asmenų, kurie pataisos namuose bausti už psichotropinėm, narkotinėm medžiagom, tai tokių asmenų pusmečio bėgyje buvo 72, tai jie įrašyti į programą, čia įeina skaičius ir tų, kurie apsvaigę buvo nuo alkoholio. Veikia pas mus ir skaitytojų klubo programa, ji yra iš tų 12 programų, susikūrė maždaug prieš tris metus. Nuteistieji dalyvauja noriai šiose programose:

skaitytojų klubo pagrindas yra skaitytojų klubo nuteistieji, 15 būrio alternatyvios rehabilitacijos centro dalyviai, na ir iš kitų lokaliųjų sektorių. Dar kelis žodžius norėčiau pasakyti apie apie sporto klubo programą, kuri priklauso ne pagrindinėms, tai ši programa įsikūrė prieš tris metus, patvirtinta yra direktoriaus įsakymu, nuostatai, pagrindiniai sporto klubas jungia tuos nuteistuosius, kurie yra sportininkai arba nori sportuoti, dalyvauti kažkur tai. Sporto klubo iniciatyva buvo surengtos sporto šventės, tokios kaip užgavėnių šventė, dalyvavom "Nomedos" išsipildymo akcijoje, čia buvo pakviesti Kauno vaikų namų auklėtiniai, kažkur apie 30 su direktore kartu. Vaikai gavo visokių dovanų pripirko nuteistieji, toliau, paskutinė šventė buvo tai sporto klubos 3 metų gimtadienis ir Joninių šventė.

Kaip Jūs manot ar resocializacijos programos padeda asmeniui daugiau nenusikalsti pakartotinai?

Kaip rodo praktika, nes aš įkalinimo įstaigoje jau dirbu 32 metus, tai galiu pasakyti, kad užimtumas, dalyvavimas yra gerai. Mums buvo sunku išjudinti nuteistųjų iniciatyvą, nes įsivaizduot reiktų, kad visus tuos sporto, kultūros, masinius renginius anksčiau nebuvo šitų centrų, buvo viskas iš mūsų iš administracijos iniciatyvos. Iš administracijos pusės labai sunku buvo juos prikalbinti, o dabar, vėlgi grįštu prie to sporto klubo, tai yra sporto klubo prezidentas yra aktyvas. Pavyzdžiui, Joninė šventė, buvo apsitartas pagrindinis scenarijus, pakoreguotas buvo iki minimumo, o nuteistieji patys vedė renginį ir vykdė visas funkcijas. Turime mes vyresnįjį specialistą, atsakingą už tokius darbus, jūs supraskit kiek reikėtų mums vaizdžiai kalbant gainiot juos, tai todėl leidžiam jiems iniciatyviems būti. Faktiškai išeina taip, kad nuteistieji yra pagalbininkai, jie organizuoja, prisideda ir kiti centrai negaliu sakyti. Žengiama į gera pusę manau, tai galbūt ir duoda naudos. Šiaip nesidomėjau ir neturiu tokių duomenų, kiek asmenų išėję paskutiniu metu vėl sugrižo į įkalinimo įstaigą. Na kaip pavyzdį galiu pasakyti, kad praeitais metais 100 asmenų buvo išleisti lygtinai, kurie priklause sporto klubui, iš jų, kurie nepateisino lūkesčių buvo trys asmenys. Tai šie duomenys rodo, kad yra teigiamos įtakos.

Kokius esminius pokyčius įžvelgiate po įstojimo į Europos sąjungą?

Mes vykdėm, kaip pasakyt, na pradžioje kiek aš dirbo buvo 4 programos: adaptacijos, pataisos, integracijos į visuomenę, ruošimas paleidimui iš pataisos įstaigos ir dar viena. O vėliau jau mūsų sugalvota buvo. Prieš tris metus direktoriaus buvo patvirtinta nuteistųjų socialinio ugdymo centro programa. Ši iniciatyva prasidėjo, kai dalis nuteistųjų pareiškė norą gyventi atskirai ir nesilaikyti tų bendrų, nerašytų nuteistųjų bendrijos taisyklių. Bet prieš šį pareiškimą mes jau galvojom, kaip juos užimti ir jie galvojo kuo užsiims taip ir buvo

sugalvota sukurti socialinio ugdymo centro programą, kurioje numatyta, kad jų užimtumas bus daug didesnis negu kitų, kurie nedalyvauja šioje veikloje, jiems buvo paskirta vieta 8 būrys, paskirtas būrio viršininkas, kuris koregavo ir koreguoja centro veiklą. Reikėjo teisinio dokumento tam, tai buvo pirma nuostatai, o tada pagal tai parengta programa. Kiekvienas nuteistasis, kuris patenka į centrą jis pasirašo tokį dokumentą, kuriame pasižada laikytis, paklusti socialinio ugdymo centro nuostatams ir programai, jeigu nusižengsiu ir nesilaikysiu taisyklių būsiu pašalintas. Nuteistieji žino apie tą centrą, jie stengiasi laikytis tų nustatytų taisyklių ir gyvuoja tas centras. Dar norėčiau paminėti gyvenimo-meno programą. Pas mus atvyksta tokia organizacija, tiksliau asmenys, kurie vykdo gyvenimo-meno programą, tie žmonės iš laisvės, jie veda gydomojo kvėpavimo pratimus, iš viso šioje programoje dalyvavo 150 nuteistųjų. Dabar atostogų metas, bet tie žmonės atvažiuodavo pas mus kiekvieną pirmadienį.

Ką Jūs manot apie šiandieninę bausmių sistemą? Pakomentuokite plačiau.

Na, manau, kad reikėjo palikti mirties bausmę, kadangi susiduriant su tuo kontingentu kurį turime – iki gyvos galvos ir pabendravus su jais, tai pas juos po kokius 5 nužudymus, jų 129 straipsnis, mano nuomone valstybė kainuoja daug jų išlaikymas, jais rūpinimasi daug pareigūnų pajungta jais rūpintis, bet rezultatas atgalinis vargiai ar bus. Dėl nuteistųjų, tai galbūt ir užtenka tų bausmių, kurios surašytos yra į bausmių vykdymo kodeksą, bet būtų gerai, jai įstatymų leidėjas galėtų įrašyti, kad tie nuteistieji, kurie sėdi iki gyvos galvos, kad jiems būtų numatytas gražinimo mechanizmas atgal į kalėjimą, nes būna situacijų, kitaip sakant yra problemų juos suvaldant, jie neklauso, kad būtų mechanizmas kažkoks. Kad jei neklauso, kad vyktų atgal. Nėra to numatyta ir labai sudėtinga dirbti. Kaip sakoma ambicijų daug, reikalavimų daug, bet jie patys nieko nereaguoja. – jokio atgalinio ryšio nėra. Kaip pavarčius bausmių vykdymo kodeksą, pataisos įstaigų taisykles ir kitus teisės aktus, tai iš tikrųjų tų teisių kur gali jie kreiptis ir sakykim apskūsti pareigūnų ir teisėtus veiksmus, tai labai daug, o iš tikrųjų į tas pareigas aš taip galvoju pamirštama, reikėtų kad jie turėtų irgi tam tikras pareigas, nes jeigu nuteistasis pasiskundžia, tai yra labai daug institucijų, kurios iškart labai operatyviai sureaguoja. Nuteistasis gali skūsti kalėjimo direktoriui, jei tai nepatinka, kalėjimų departamentui ir keliauti iki Strasbūro. Būtų geriau jei jie turėtų daugiau pareigų, o kodeksuose pamiršta apie tai visai ir kituose teisės aktuose. O būtų dar geriau, jei būtų įrašyta, jog nuteistieji privalo dirbti. Taip kodekse parašyta, kad jei administracija siūlo, jis turi dirbti, bet anksčiau buvo, kad visi privalo dirbti. Žinoma sunkoka būtų realizuoti šią teisę, kadangi ne tiek daug valstybės įmonių gyvuoja. Žodžiu, kad būtų daugiau pareigų jiems.

Ar užtenka darbo vietų visiems nuteistiesiems įkalinimo įstaigoje?

Kad 100 procentų taip pasakyti, kad užtektų tai negaliu. Žinoma, kad neužtenka, mes surastume daugiau norinčių dirbti negu, kad dabar. Šiuo metu kaip rodo statistika dirba apie 400 nuteistųjų valstybės įmonėj prie pirmų pataisos namų. Žodžiu norą pareiškia dirbti daugiau negu turime galimybių.

Kokius esminius trukdžius įžvelgiate tobulinant socialinės reabilitacijos skyriaus veiklą?

Trūksta mums skyriuje darbuotojų, kadangi nuteistųjų skaičius labai didelis, o būrio viršininkų šiai dienai mes turim 11, etatų 25. Tad netenkina būrio viršininkų atlyginimo dydis ir labai didelis darbo krūvis. Jeigu būrio viršininkas turi du būrius, tai išeina, kad jam priklauso apie 100 asmenų, tai apie rimtą socialinį darbą labai sunku kalbėti. Dar norėtume tikėtis daugiau iš nuteistųjų iniciatyvos, dėmesio. Mūsų tarnyba jais rūpinasi nuteistųjų užimtumu. Norisi, kad būtų tas laisvalaikis prasmingas. Juk maža dalis dirbančiųjų, o tie kurie nedirba, tai reikia užimti juos. Juk, vaizdžiai tariant, kiek galima žiūrėti televizorių. Galima sportuoti, skaityti knygas. O šiaip sugalvoti, kad visi nuteistieji būtų užimti tai praktiškai neįmanoma, ir kad truputi kitoks būtų atsinešimas į pareigūnų darbą, na, bet čia retorinis klausimas.

Kiek skyriuje Jūsų psichologų dirba?

Turim dabar dvi psichologes, o pagal etatus 4 turėtų būti, tai viena dabar forminasi, žodžiu buvo trys visą laiką. Na jos pasidalija tarpusavy. Ačiū dievui, kad ir tiek yra. O šiaip, seniau išvis nebuvo. Iki 1990 metų mes išvis neturėjom. Faktiškai šitą tarnybą įkūrė tik 90 metais, bent jau pas mus, nes aš link ko lenkiu – aš pats nuo 1990-1995 metų čia psichologu dirbau. Buvau pirmas psichologas, kuris buvo ne specialistas.

Kokias paskatinimo formas dažniausiai taikote nuteistiesiems?

Padėka, toliau suteikiamas trumpalaikis papildomas pasimatymas, dar ir ilgalaikis pasimatymas, panaikinama nuobauda ir galiausiai lygtinis paleidimas. Dar nepaminėjau, kad yra perkėlimas iš paprastos į lengvąją. Na jei nuteistasis turi drausmine nuobauda, tai pirmiausiai ja galima panaikinti, daugiau kito paskatinimo jis negali gauti. O jei tiksliau, tai už 2007 metų 7 mėnesius pareikšta padėkų 343, panaikinta bausminių nuobaudų prieš

terminą 146 asmenims, papildomi trumpalaikiai pasimatymai skirti 43 asmenims, papildomų ilgalaikių – 182, perkelta iš paprastosios grupės į lengvąją 37 asmenys, papildomai paskambinti telefonu suteikta teisė 2 asmenims. Pagal 94 bausmių vykdymo kodeksą dar yra kitas atvejis, tai galėčiau laikyti paskatinimo formą, tai socialiniams ryšiams palaikyti trumpalaikiai pasimatymai – 90, ilgalaikiai pasimatymai socialiniams ryšiams palaikyti 321 atvejis. Taigi, ši statistika rodo, kad įstaiga tikrai nemažai taiko paskatinimų, nes sudėjus gaunasi viso 1167 per 7 mėnesius.

Kokia Jūsų nuomonė yra, apie tai, kad vis jaunesni asmenys patenka į įkalinimo įstaigas. Nuteistųjų kontingento jaunėjimas. Kaip pakomentuotumėte šį reiškinį?

Iš tikrųjų, kaip rodo praktika daugelio metų nuteistųjų iki 30 metų yra apie 50 procentų. Na jaunėja galima būtų pasakyti. Jeigu imtume pagal išsilavinimą iš 1343 nuteistųjų per 2007 metų 7 mėnesius su aukštuoju universitetiniu išsilavinimu pas mus buvo 27 asmenys, su aukštuoju neuniversitetiniu - 6 asmenys, su aukštesnioju - 166 asmenys, su viduriniu – 595, su pagrindiniu – 513 asmenų, su pradiniu – 31, be išsilavinimo buvo 4 asmenys. Šita statistika rodo, kad nemaža dalis nuteistųjų su pagrindiniu - 513 su pradiniu – 31 ir dar be išsilavinimo 4 asmenys, tai rodo, kad silpnai. Pas mus yra vidurinė mokykla jau keturi metai. Pernai mokėsi 111 nuteistųjų, užpernai – 87, ir pirmais metais mokėsi 120 nuteistųjų. Pernai baigė vidurinį mokslą 25 nuteistieji, pagrindinį – 25 ir profesinio rengimo centre taip pat 25 asmenys. Turi jie galimybę mokytis, bet intelektinis lygis nėra aukštas.

Jeigu kalbėt apie bausmės laiką, tai kaip rodo statistika tai nepasakyčiau, kad vizualiai labai jau trumpėja iš minėto skaičiaus nuteistųjų 1343 iki 5 metų bausmė paskirta, 2007 m. I-ojo pusmečio duomenimis, buvo 669 asmenys, nuo 5 metų iki 10 metų bausmę atlikinėjo 459, nuo 10-15 metų - 203 asmenys ir virš 15 metų – 11 asmenų atlikinėjo bausmę. Taip pat turim 12 nuteistųjų, kurie nuteisti iki gyvos galvos. Tai yra asmenys, kurie 10 metų kalėję Lukiškėse ir po 10 metų jie galėjo pareikšti norą būti perkelti atlikinėti bausmę į pataisos namus. Na, o dėl jaunėjimo priežasčių, tai jų gali būti įvairių, viena iš jų tai, kalbant iš savo pusės, tai seniau jei jaunuolis nesimokindavo vidurinėje mokykloje, mokėsi profesinėje, o dabar praktiškai, kaip pakalbu su nuteistaisiais, jeigu jie nesimokina nuo 16 metų, tai jie iškrenta iš bendro konteksto ir niekas juo toliau faktiškai nesirūpina. Taigi, jis iškrenta iš bendros masės jaunuolis ir neaišku kuo jis užsiima. Na, dalis nuteistųjų iš ne kokių šeimų yra, juk yra ir asocialių šeimų. Toliau, kaip jie pasakojo, įsijungia į blogas kompanijas, paveda draugai, aplinkybės. Čia įvairios priežastys.

Ar Jūsų įkalinimo įstaigoje yra perpildymas?

Yra perpildymas, kadangi, neatsimenu kiek įstaigai priklauso, bet tikrai žinau, kad yra perpildymas, nes 1343 nuteistieji. Šiaip naujos įkalinimo įstaigos nereiktų, nebent Lukiškių kalėjimą perkelti. Perpildymas dėl to, kad mūsų įstaigoje atlieka bausmes nuo 5 metų iki gyvos galvos pirmą kartą teisti, o kadangi kitose įstaigose yra su mažesnėmis bausmėmis. O kiek tokių žmonių atsiranda, tai neturi kur dėti, tai pas mus ir talpina. O jeigu imsime bendrą respublikos statistiką, tai nusikaltimų skaičius nemažas, teismų sistema dirba, dalis asmenų yra nuteistų, bet dalis ir nuteisiamų. Kontingentas nemažas.

Kokia Jūsų nuomonė apie probaciją?

Tai dalykas neblogas. Šiek tiek skaičiau apie šitą metodą ar kaip pasakyt. Skaičiau apie tai žurnale „Kryžkelė“, tai buvo ministro Baguškos straipsnis ir kalinių draugijos atstovų interviu, tai skaityčiau, kad geras dalykas, bet negaliu pakomentuoti, nes neturiu žinių ir kompetencijos.

Respondento darbo patirtis 32 metai

(Pataisos namų socialinės rehabilitacijos skyriaus viršininkas)

SEPTINTAS INTERVIU

Kokius didžiausius trūkumus įžvelgiate šiandieninėje Lietuvos bausmių sistemoje?

Pagrindinis trikdys yra socializuotis žmonėms dorai į visuomenę tai yra dabartinė politinė nuostata į žmogų apskritai, į dorybes, į vertybes, kadangi jie čia pateko visi dėl to, kad pakeitė įstatymą. Aš nesakau, kad dėl to, jog jie pažeidė vertybines nuostatas. Visuomenėje mūsų devaluotos vertybinės nuostatos jiems visiškai tinka: korupcija, kyšininkavimas, išsipirkimas pinigais. Jiems pinigai yra vienintelė vertybė ir galiu drąsiai tą sakyti. Ir ko gero aš nemačiau tokio tyrimo ir neskaičiavau procentais, bet iš savo patirties galiu sakyti, kad nedaugiau 15 procentų dar veikia dorinės vertybės, o visa kita nulis. Jie ateina čia su savo nusikaltimais įstatymu, pažeidę įstatymą ir iš tikrųjų nejaučia pažeidę vertybę – tik įstatymą. Tai čia yra mano didžiausia problema dirbant su jais. Ir ko gero aš nelabai matau perspektyvą. Kol visuomenėje viešpatauja korupcija, atviras nusikalstamumas, tolerancija nusikaltimui, tai čia nugraiboma viena kita muselė, pasodinama į kalėjimą, paskiau jai leidžiama išsipirkti dideliais pinigais, arba labai dideliais pinigais ir jie laimingai keliauja toliau. Tie kurie nesugeba integruotis į materialinę kiekybę ir kokybę dar kartais sugrįžta prie dorinių vertybių, o tie, kurie sugeba, jie tikrai negrįš. Taip, kad ta resocializacija ir integracija į visuomenę yra labai toks slidus dalykas. Reikalaujama, kad nevairuotų girti, o tuo tarpu vairuoja girti pradėdant valdžios vyrais, baigiant...pati suprantat - lygiai tas pats. Kalėjimai dirba, mechanizmas veikia, puikiai veikia mechanizmas, bet va tos vertybinės erkmės nėra. Nėra, va galva galiu nukirst. Ir man asmeniškai labai graudu dėl to.

O kokia Jūsų nuomonė apie bausmių sistemą?

Žinote, bausmė nuteistajam, ką tai reiškia laisvės atėmimas, ką tai reiškia bausmė? Laisvės atėmimas, aš dažnam vyrui sakau,- sudaryta tau galimybė, prievartinė galimybė, sustoti nuo baisaus gyvenimo tempo, tu čia dabar apsižiūrėsi kuo tu apsirengęs, ką turi savyje, suvokti savo mintis ir jausmus turėsi galimybę, o išėjęs ką tu darysi čia jau kitas klausimas. Justickis sako nusikaltėliui svarbu žinoti, kad jis sąmoningai renkasi ar jis iš tikrųjų renkasi nusikalstamą veiką, ar ne ir ar jis nušaus, nudės, arba jį patį. Svarbu yra sąmoningas pasirinkimas. Aš šitą dalyką labiausiai vertinu. Taigi, bausmė yra sustabdymas nuo gyvenimo tempo. Kitas dalykas yra kai jie patenka į kalėjimo gyvenimo tempą. Tai, na tie

kurie patenka čia, kaip pasakyti, mūsų sistemos pataisos namuose nėra galimybės žmogui pabūti vienam, jis iškart patenka į kitą tempą. Ir reikia būti žiauriai stipria asmenybe, jai moki atsijungti ir gali matyti tik savo valandas, savo laiką. Tai jeigu yra tokia stipri asmenybė tarp jų, kuri sugeba atsiriboti nuo aplinkos tuomet jau geriau. Bet nusikaltėliai, jeigu kalbam apie tokius primityvius, kišenvagių tipo, tai jos yra silpnavalės asmenybės, jos čia patenka tarp stipresnių. Tiems stipresniesiems reikia pastumdėlių ir vėl prasideda naujas maratonas. Tai va, liūdna.

Pakomentuokite prašau apie kalinių kastas, hierarchijas įkalinimo įstaigose, jeigu jos veikia.

Tai žinoma, kad veikia, kaip jos gali neveikt. Galima sakyti, kad jų nėra, mes jas išnaikinom, bet jos veikia ir veiks. Jos veiks tol, kol veiks nusikalstamas pasaulis ir kol žmogui nebus galimybės pabūti vienam. Atvažiuoja vyrukai iš Švedijos, aš Švedijai labai didelę pagarbą jaučiu, kad jie turi prabangius kalėjimus, bet, yra vienas toks dalykas – nusikaltėliai ten yra uždaromi vakare 19 ar 20 valandą ir jis sėdi vienas, na jis turi televizorių, turi kompiuterį, bet jis vienas, o čia yra galimybė pabūti pačiam su savimi. Mūsų nuteistieji neturi tokios galimybės. Ir manau, kad šitas neturėjimas galimybės pabūti vienam blogina jų integraciją į visuomenę. Iš vieno tempo jis ateina į kitą tempą, jis stovi ant „striomo“, yra vaikomas, jis pažeidinėja vidaus tvarkos taisykles šitoj visoj masėj. Iš tikrųjų aš net neišsivaizduoju, asmeniškai aš čia neišgyvenčiau. Na gal vyrų genuose kitokia prigimtis, šiaip jau yra „super“ sunku. Yra daug tokių, kurie nori pabūti vieni, bet nėra tam sąlygų čia. Man tai šitas vaizdas liūdnai atrodo. Galit pastebėt tendencijas, kad pastaruoju metu išaugo intelektualai, intelektualūs nusikaltimai.

Kaip Jūs dirbate su nuteistaisiais, pakomentuokite. Ir ar būtų asmenis įmanoma išskirti į kažkokius tipus kurie nusikalsta?

Aš tiesiogiai su nuteistaisiais bendrauju. Žinote ta pati sistema, mes dirbame su kiekvienu žmogum, kuris yra atvežamas į kalėjimą. Būtinai, kategoriškai su kiekvienu ir kiekvienam renkam charakteristiką. Na, reikia pakankamai gerų stebėjimo įgūdžių, kad galėtum užrašyti po pusvalandžio pokalbio ir dar reikia pasakyti ir išskirti kuo jis domisi, kas jam vertinga ir taip toliau. Bet tai yra nesunku, kai įsidirba įgūdžiai stebėjimo ir šiaip mes nu, savo charakteristikose bandom juos tipizuoti, aš naudoju Karlo Gustavo Jungo asmenybės tipologiją santykyje su kitu ir savimi: intravertas, ekstravertas, ambivertas, be abejo didžioji dalis yra ambivertų, tada pagal mąstymo lygmenį skiriame mąstymą ar jis yra logiškas, nuoseklus mąstymas, konkretus, mąstymas buitinis, gebėjimas analizuoti, įvertinti.

Suprantat, didžioji dalis tų žmonių turi gebėjimą analizuoti ir vertinti, bet kitas klausimas kiek yra išugdyti analizės ir savianalizės įgūdžiai. Jeigu yra išugdyti analizės įgūdžiai, tai savianalizės įgūdžių dažniausiai nerasta.

O kokios priežastys galėtų būti?

Tos pačios, mūsų visuomenės vertybinių nuostatų devalvacija. Kam analizuoti save? Kiti, kiti, kiti visur kiti. Tiesiog gyvenimas mūsų toks. Kas kiek paėmė, kiek kas turi, kas kiek nusitvėrė, kiek kas pavogė, kas milijoną paėmė, kas sufalsifikavo dokumentus ir taip toliau. Ir man čia viršūnių viršūnė, kada ministro sūnus suklastojęs parašus stovi prieš visą tautą ir tvirtina, keturis kartus pakeitęs savo parodymus, kad jis nekaltas. Suprantat tai yra juokinga ir kai tokie dalykai vyksta aplinkui, tarkim šičia kalbėti apie nusikaltimą, apie moralinį atsakomumą dažniausiai vyraujanti gynyba yra globalizacija ir intelektualizacija, o ypač globalizacija ir projekcija, tai yra visi taip daro. Pažiūrėkit ką daro Seimas, ką daro kalėjimų valdžia ir taip toliau. Tada jie sako, o ko jūs norit, juk visi taip daro. Ką aš tokio padariau, aš bobutės neužmušiau, o kitas va, bobutę užmušė, matėt, o aš dar neužmušiau nieko. Taip ir dirbame, pirmiausia žiūrime kaip jis nori nusistatyti savo santykį su kitais. Aš stengiuosi, kad asmeniškai man neskaudėtų, jo reikalas. Aš rūpinuosi, kad jis susivoktų. Man sako kartais, na tai kiek tu gauni čia dirbdama, sakau jam, kad aš gaunu pusantro tūkstančio, na iki pusantro, tai sako man, na, žinai, tu juokinga moteriškė, tada jam sakau, kad tokių juokingų yra daugiau. O kai atveža studentus mums, kurie sakykime užsiima narkobizniu, užsimanę greitų lengvų pinigų, nes jam reikia mašinos jam reikia vieno, kito, žinot čia pas mus pilna tokių studentų gabių, sėdi jie už narkobiznį ir suka galvas kam dabar duot 8 arba 10 tūkstančių, kad jį tikrai išleistų. Tai va, aš tada sakau, klausyk, vyre, ar žinai kas per žmogus yra Vincas Kudirka, na ir žinot, kas septintas, kas penktas pasako, kad tai yra himno autorius. Tada aš sakau, na, va, matai, tai tu jau daug žinai. Tada sakau, jei Kudirka atsikeltų, tai jis iškart numirtų, nes tautos žiedas nusikaltimų centre, tokie vat dalykai. Dėl to mums sunku dirbti, nėra pas žmogų jokios vidinės paskatos, nu nėra.

Tuomet dėl nuteistųjų jaunėjimo atsiskleidžia tokios pačios priežastys?

Taip, būtent todėl. Dirbti sunku, pasižiūrėkit kas darosi, gyvena tik tie gerai, kurie nieko nedirba, tik tie. Juos visus rodo per televizorių, juos visus garbina, jie turi pinigų, jiems dėkoja už sponcoriavimą. Tokia yra visuomenė. Ką pasakyti žmogui atviroje kolonijoje, kuris nužudė du žmones girtas būdamas, kai karo ministras nužudė du žmones. Nu ką gali pasakyti? Nieko. Suprantat, tendencija tai tokia. Va dėl to ir skauda. Čia galima žaisti, programos veikia, mes ruošiam, jie išseina ir tai panašu, na net nežinau į žaidimą kažkokį. Va, į riešutą, kuriame nėra skylės jokios, iš išorės jis labai gražus ir didelis, jį perkandi, o ten sėdi

graži kirmėlė ir sako, - labas. Norvegų sociologas Manheimas sako, kad kalėjimas, tai yra visuomenės ląstelė sutirštinta ir daugiau nieko, čia viskas tas pats, va, todėl sunku dirbti. Jeigu įvyktų toks dalykas, kad užaina cunamis ir sugriuvo kalėjimo siena ir yra galimybė pabėgti: naktis, tamsu, audra. Tai manau, kad išbėgtų kokie 35, gal 40 procentų kiti pasiliktu, nes nori atsiskaityt su valstybe. Yra žmonių, kurie buvo pabėgę į Rusiją į Europos šalis netgi tas pats „Tulpinių“ gaujos narys jis buvo Ispanijoje, jį pagavo ir atvežė čia. Tai jis man sako, žinot, jaučiuosi labai laimingas, kad mane pagavo, aš jo klausiu, - kodėl? Sako, aš buvau pradėjęs savo verslą, bendrauju su žmonėmis ir visada jaučiu, kad aš ne tas ir kiekvieną vakarą, kai pro mano langus kai prašviečia kokia nors mašina aš krūpteltu, - manęs atvažiavo. Vadinasi nesaugumo jausmas yra. Yra žmonių, kurie grįžo iš Rusijos bausmių atlikti patys, pabėgo ir vėliau sugrįžo patys. Vienas yra taip pasakęs, jog nori nueiti ramiai prie savo motinos kapo. Sako, man reikia atsėdėt, tada aš ramiai jausiuos. Tam, kad jaustų teisinį saugumą žmonės nebėgs, na kai kurie išbėgtų, nusigertų kur, po to ką nors pavogtų atsirastų kokie 5 ar 10 procentų, kurie rimtai bėgtų. Na dar kiti nubėgtų kur į parduotuvę, skaniai pavalgyti, įlįstų kur pasiėsti, pasigerti, po to sugrįžtų, nuotykiškai čia pasidalintų savo.

O kaip dėl darbo? Ar noriai nuteistieji dirba įkalinimo įstaigose?

Yra, tikrai yra tokių čia. Laivėje, kurie suko verslą, buvo judrūs, tai jiems yra koronė suvokti, kad čia neturės tos erdvės. Kai kurie jie ir man čia padeda su dokumentais, sumeti jam į krūva, jis paima sudėlioja, sutvarko ir sako, - įsivaizduoju, kad skaičiuoju razinas, jis pinigus gerai skaičiuodavo. Yra ir gerumo, yra ir pasitikėjimo, yra ir vertų pasitikėjimo, yra pagarbių, savigarbių, kitus gerbiančių, yra tokių, kurie nuoširdžiai bendrauja su pareigūnais, suvokdami, kad tai jų darbas.

Ar nuteistieji asmenys nepiktnaudžiauja savo teisėmis įkalinimo įstaigose?

Kodėl gi ne. Tarkim jeigu jie turi kokią 15 metų, jeigu koks aktyvesnis, judresnis, na tai jam tiesiog neįdomu būti paklusniam, žymiai įdomiau būti nepaklusniam, tada gali ginčytis, skaityti kodeksą, teisintis, ieškoti, kuriam nors pareigūnui gerai nežinančiam kodekso pasakyti, kad yra taip ir anaip, pagauti ant kabliuko, na juk taip įdomiau. Pretenzijas reikšti, išbandyti įvairiausius variantus, o kodėl gi ne jiems atrodo. Po penkių metų tokio intensyvaus gyvenimo, jau gali būti gerietis ir išeis pagal lygtinį paleidimą, tada sakys, matot, koks aš blogas atėjau, aš dabar pasitaisiau.

Koks nuteistųjų santykis su šeima ir artimaisiais?

Labai svarbu integracijai yra šeima, artimieji. Mūsų įstaigoje tie ryšiai su artimaisiais yra pakankamai išlaikomi. Nuteistieji yra labai lankomi, tie vizitai labai intensyvūs, jeigu palygintume gydymą ir mūsų, tai yra labai didelis skirtumas. Ten dažniausiai būna, na sakykim, kas serga džiova ir dar nusikaltimus padaro? Tai dažniausiai degradavę žmonės, neturintys gero pragyvenimo šaltinio. O mūsų įstaigoje yra labai lankomi, labai geri ryšiai su artimaisiais ir tai juos labai teigiamai veikia. Praeitą trečiadienį ar ketvirtadienį vestuvės buvo. Jaunoji atvažiavo su limuzinu, turime mes čia jaunikių. Išteka merginos už čia sėdinčiais iki gyvos galvos, išteka net nemačiusios gyvai. Įdomiai. Na mes galvojame, kad čia irgi viena iš galimybių integracijai į visuomenę. Taip „pakabinamos“ jaunos merginos, mes iš šono tai su dideliu humoru žiūrim ir tiesa pasakius, nesuprantam to.

Kaip manote ar veikia nuteistųjų stigmatizacija? Ir ar pats nuteistasis prisiima sau tą etiketę?

Žinote, apie tai ką aš jums sakiau, tai man atrodo, kad tos stigos išnyko, pavyzdžiui jauna pedagogė, dviejų vaikų motina, nepažindama asmens už jo teka, tai ar veikia čia stigma? Mano galva, tai stigma čia neveikia. Ji prisiima nuteistą iš kalėjimo atsėdėjusį 12 metų, prisiima jį į butą pas save su dvejais vaikais. Na, aš nežinau ar čia veikia stigma, man atrodo, kad atvirksčiai – garbė ištekėti už kalinio. Matytumėt kokios čia atvažiuoja damos, gražuolės, kokios mašinos čia važinėja pas juos, tai aš nematau jokios stigos. Jeigu prieš 8 ar 9 metus prisimenu vieno nuteistojo motina man pasakė vieną dalyką, žinot, kai jį pasodino už plėšimą, tai man atrodė, kad kiekvienas turi teisę man pasakyti, kad aš užauginau banditą, tai čia stigma yra, taip? Sūnus plėšikas. O dabar tokios gėdos negirdžiu. O jeigu dar pasodino ne už bobutės apiplėšimą, pasodino, sakykime už parduotuvės apiplėšimą ar ką nors, tai čia išviso ne plėšimas. Aš manau, kad turtiniams nusikaltimams stigos išnyko. Liko stigos vaikų seksualiniams išnaudotojams, prievartautojams, bet ir ji nuplaunama, jeigu yra daug pinigų. Na ir dar, jei koks kvailelis sutrikusio intelekto, kuris mokėsi pagalbinė senelius nužudė, tai jam prilimpa, o kitiems visiems ne. Kai mes čia būnam, tai šitas dalykas labai stipriai pasikeitė. Va tie, kurie išeina į besargybą, tai jie kai papasakoja apie merginas, tai dieve mano. Ir kaip lengva „pakabinti“ merginas. Tai jei ta stigma veiktų, tai jie telefonais nesusirastų sau tų draugių ir nedraugautų, ir netekėtų jos už jų. Aš pateisinu vedybas.

Nuteistieji juk negali taip dažnai bendrauti telefonu, tai laiškais susirašinėja?

Nu dieve, kam? Jūs tikrai nuoširdžiai naivi. Jiems užtenka tų galimybių. Jie tingi, „pakabinti makaronus“ telefonu lengviau. Romantika didesnė. Laiškus rašyti. Na, rašo, bet kam? Juk

tingisi, ką čia laišką, kol atsakymą gausi, o telefonu va iškart rezultatas. Tai yra dabartinės visuomenės gyvenimo tempo ženklas, kad iškart būtų rezultatas. Juk mus nervina kompiuteris, kuris užstringa ar ilgiau galvoja. Čia iš tikrųjų gyvenimo tempo rezultatas. Greitai, greitai, greitai ir viskas. Arba ne maža dalis nusikaltėlių, sėdinčių sako, kad aukos įsigudrina ir numiršta, taip jie dar pasiteisina. Tai jų gynyba ir gera jų gynyba, kuri tampa jų gyvenimo būdu. Kol gynyba padeda asmenybei išlikti, tai pozityvus dalykas, bet jei tokia gynyba tampa gyvenimo būdu, stiliumi, tai jau „amen“. Šiaip, prognozės man liūdnokai matos. Sakykim, jie ruošiami gyvenimui išėjus į laisvę, integracijai, o aš sėdžiu ir skaitau paskaitą. Na, sakykim sėdi kažkur 50 nuteistųjų ir sakau, - ponai, kas iš jūsų galvojate eiti dirbti, kai išeisite į laisvę? Na nedrąsiai kilsteli viena, kita ranka. Gražu? Tada sakau, - ponai, kas iš jūsų galvojate pradėti savo verslą? Na, pakyla koks 10 rankų. Ir galiausiai sakau, - ponai, kas iš jūsų eisite vogti, plėšti ir sukčiauti? Ir tada visi pradeda juoktis. Tada visiems pasidaro linksma ir kalbamės toliau. Suprantat, pakelti ranką, kad eisi dirbti tai nėra prestižas. O čia jau yra stigma. Aš būnu apakus. Žinau, kad taip bus ir kiekvieną sykį beveik šitą darau ir kiekvienąsyk gaunu tą patį rezultatą.

O prieš 10 metų lygiai tas pats buvo, kai šį metodą taikėte?

Na, žinote, seniau buvo truputėli kitas požiūris. Ko gero darbas buvo vertybė. Pavyzdžiui jie čia eina į darbo zoną, gauna elgetišką atlyginimą, bet ateina vien tam, kad būtų veikla. Čia, kaip sakiau, tokie veiklos žmonės. Čia jei skirsim pagal kitą mokslininką, kaupiamosios vertybės ir panašiai. Jam galų gale nesvarbus tas darbo užmokestis, jam svarbu veikla. Čia yra labai racionalus mąstymas – laikas veikiant eina greičiau, be to ne taip atrofuojasi smegenėlės. Turi kažką mąstyti, gal dar ką nors išmoks.

Kokia Jūsų nuomonė apie šiandieninę bausmių sistemą Lietuvoje?

Išmesti per bortą. Pavyzdžiui, tie patys dalykai, su labai dideliais pinigais į dvikova niekas neina. Yra tokie dalykai, kurie padėtų doresnio tipo žmonėms, sakykim buitiniam nusikaltėliui, kur kažkas įvyko, geriant susimušė, arba muštynių metu kažkas nutiko, bet jis neturi pinigų ir jis neišeis pagal tas teises galimybes, pagal įstatymą, jeigu jis turėtų pinigų jis išeitų pagal įstatymą. Yra tam tikrų detalių, kurios padėtų žmogui išeiti pagal įstatymą, bet visur yra tie barjerai įdomūs. Ir vienas išeina po keturių metų ir dvejų mėnesių, o kitas ištiktytų normaliai padorus, patikimas, nuoširdus, sąžiningas, daug dirba bet jis tų pinigų neduoda ir jo neleidžia. Suprantat, lygiai tas pats kaip ir ligoninėj privačioj kokioj. Tu atėjai jau iškart turi turėti pinigų. Taigi, grįžtam prie to paties, kad vertybės visuomenėje yra devaluotos ir man juokinga, kai galvojama, tiksliau kai sako, kad advokatas man sakė, kad

mane turi paleisti iš teismo salės. Sakau, gali būti, kiek davei advokatui, na, sakykime 12 tūkstančių. Sakau, - o kiek tau teismas davė? Na, prokuroras pasiūlė 9 metus, teismas irgi 9 metus davė. Sakau aš na, advokatas dar galėjo su tavim ir paverkti. Žinote, mano nuomone bausmės yra papirktos, na logika, tokia, jeigu teismas duoda 3 metus, o kitas teismas už tą patį nusikaltimą 9 metus, tai ar reikia komentarų? Ar ne tais pačiais įstatymais vadovaujasi teisėjai? Tai komentarų nereikia. Ir kai man nuteistieji sako, kad teisme nebuvo įrodytos teisybės, tai aš sakau, žmogau, tu labai įdomus, tu galvoji, kad teismas turi teisybės ieškot, o aš čia dirbu tiek metų ir galvoju, kad teismas turi nuteisti. Teisina pinigai. Tik tai. Vienintelė vertybė tik pinigai.

Respondento darbo patirtis 13 metų
(Pataisos namų psichologė)

AŠTUNTAS INTERVIU

Kokia Jūsų nuomonė apie probaciją? Ar ji jau yra taikoma?

Girdėti teko ir tai jau yra pradėta diegti. Yra kuriamos psichokorekcinės programos, kurios nebūtų tokios formalios kaip yra šiuo metu, mano nuomone, bet iš tikrųjų kur dalyvavimas tose programose turėtų tam tikrą intervenciją kažkokią nuteistiesiems. Dalyvavimas programose yra grynai paremtas savanoriškumu, be abejo jie tikisi tam tikrų plusų gauti, tie plusai jų teisinę padėtį pagerintų ar panašiai. Pagal naują koncepciją mums turėtų būti taip, jog teismai įpareigotų, kad jie turi dalyvauti programose, nuteistieji turi parodyti kad jie keičiasi, kad gali keistis. Mūsų klientai, asmeniškai mano yra įvairūs labai, savo darbe daugiausia dėmesio skiriu priklausomiems asmenims, kadangi tai vienas iš didžiausių rizikos veiksnių pakartotiniems nusikaltimams vykdyti. Būtent priklausomybė, jeigu jis neišspręs šios problemos, tai labai tikėtina, kad žmogus vėl darys nusikaltimus. Tai tiesiog pagalba sprendžiant priklausomybės problemas. Problemos, tai narkotinės medžiagos, jų vartojimas, priklausomybė nuo alkoholio, sakykim, su šitais žmonėmis labai sunku dirbti yra ir priklausomybės statistika yra tokia. Kartais pačiai skaudu būna, kai žmogus atkrenta ir vėl viskas prasideda iš naujo, vėl pradeda vartoti, arba vėl įvykdo kažkokią naują nusikalstamą veiką. Daug yra padaryta. Palaikom kontaktus su įvairiomis įstaigomis: su Vilniaus priklausomybės centru, su apsisprendimo centru, tai yra bendruomenė, su „Pusiaukeliu“. Su „Vilties švyturiu“ bendradarbiaujam, Lietuvos narkomanų fondu, sudarome tiesiogines sutartis, kadangi jie turi daugiau galimybių priimti nemokamai tuos asmenis. Be abejo visi nėra motyvuoti tai ilgalaikiai reabilitacijai.

O kaip manote kodėl nuteistieji nėra motyvuoti dalyvauti ilgalaikėse programose?

Na jiems atrodo, va metai aš kažkur išvažiuosiu, negalėsiu vartoti, draugų nebus ir panašiai. Tai dėl motyvacijos stokos yra taip. Dirbam mes čia su tokia motyvacinė-reabilitacinė programa „Elgesys, pokalbis, pasikeitimas“ ir būtent ši programa nukreipta tam pasikeitimo norui sustiprinti. Mes su nuteistaisiais bendraujam gyvai, tiesiogiai. Žodžiui jie galėtų būti aktyvesni, nes pasyvumas yra didelis. Sakykim organizuojam kažką, kur daug visko įdomaus, bet jau mums žiūrint. Skelbimai būna prieš mėnesį pakabinti, inspektoriai kartais ir

paskambina, ir pasako, pakviečia, informuoja ir kviesta būna labai daug ir ateina kokie 5 ar 6 buve kaliniai. Nėra atgalinio ryšio.

Ir kiek klientų Jūs turite pas save?

Krūvis tai tikrai nemažas, sunku jau taip pasakyti, na, intervenciškai dirbti. Ateina tokiom pirmom konsultacijom, informacinio pobūdžio daugiau, o taip, kad su vienu klientu apsiimti ir visą tą laiką su juo intensyviai dirbti, tai sąlygų kol kas nėra. Pas mus inspekcijoje įskaitoje yra, na kažkur 1500 žmonių ir aš esu viena čia kol kas. Yra etatas, na, laukiam žmogaus. Kitose inspekcijose Vilniaus regiono padaliniuose psichologų visiškai nėra.

O socialinių darbuotojų ar turit?

Ne, neturim.

Jūsų nuomone ar įmanomas individualus bendravimas su nuteistuoju?

Na, tą funkciją atlieką inspektoriai, nors jų funkcijos šiek tiek viena kitą perdengia tuo, jog, jie tuo pačiu privalo ir žiūrėti kaip nuteistasis vykdo įpareigojimus. Ar jis būna naktį namuose ar nebūna, ar jis dirba ar nedirba, mokosi ar ne, žodžiu, tai ką teismas nuosprendyje parašo, inspektoriai turi kontroliuoti ir tuo pačiu teikti pagalbą socialinę tam tikrą ir kartais tie dalykai persipina. Yra faktas, jog turi kontroliuoti, bet tuo pačiu nori ir padėti, kartais nuteistieji gali dviprasmiškai suvokti arba nesuvokti ką tas inspektorius nori padaryti bausti ar pasigailėti.

Ką Jūs manot apie šiandieninę bausmių sistemą Lietuvoje? Ar bausmės turėtų būti griežtesnės ar švelnesnė? Pakomentuokite prašau.

Mano nuomone jos turėtų švelnėti, kad atitinkamai būtų kažkoks atpirkimas. Sakykim, teismo priskirtų įpareigojimų, nes šiuo metu jie yra ganėtinai formalūs. Dėl tų pačių programų vykdomų ir panašiai. Jų klausama tu nori ar nenori, aišku jis sakys, kad nenori. Iš tikrųjų dauguma tokių žmonių, kurie ne viena, ne tris ir ne keturis kartus teisti, jie yra paprastai susiformavę savo nuomonę ir taikyti intervenciją jiems labai sunku. Jam siūloma rinktis, dirbti, registruotis į darbo biržą, na, žodžiu, tai yra ganėtinai švelnu, kol kas. Net nežinau.

O vykdomų programų padaugėjo ar ne?

Na mes turime dabar 6 programas, patvirtintas kalėjimų departamento. Tai yra viena programa skirta lygtinai paleistiems iš įkalinimo vietų, dar yra socialinės reabilitacijos programa padariusiems nusikalstamas veikas apsvaigus nuo alkoholio. Na, pavadinimų aš dabar taip nepasakysiu, žodžiu yra programos, kurie padarę turtinę kažkokią žalą, prieš smurtinę programą, transporto programa. Atitinkamai kokią veiką žmogus yra padaręs. Pirmojo pokalbio metu inspektorius informuoja apie galimybę dalyvauti programoje, supažindina su visu turiniu, kokie užsiėmimai ir kada jie vyksta ir paima, kaip čia pasakyt tokį sutikimą, nesutikimą, žodžiu ar žmogus dalyvaus ar nedalyvaus. Žodžiu, jie turi teisę rinktis.

Minėjote, kad Jūsų įskaitoje yra 1500 asmenų, kiek iš jų dalyvauja Jūsų vykdomose programose?

Šiaip, tos programos nuolat vyksta, pavyzdžiui, jeigu šiandien vyksta koks trečias susitikimas vienos programos, jeigu žmogus vakar buvo atėjęs, tai jis noriai ateina ir į trečią susitikimą. Tai vyksta nuolat, o kiek, tai sunku pasakyti, nes kartais niekas neateina, kartais ateina į programą, kuri lygtinai paleistiems skirta, tai ten ateina daug, maždaug 15 žmonių. Na, įvairus tas skaičius. Lygtinai paleisti yra labiau motyvuoti dalyvauti programose, nes ją išklausius, praėjus trims mėnesiams jie gali gauti papildomų plusų, jiems gali būti sumažinami įpareigojimai, registracija ir panašiai. Sakyčiau daugiau išorinė motyvacija yra.

Kaip manote ar daugėja asmenų turinčių priklausomybes?

Kaip čia pasakyti, na, daugėja tokių asmenų, kurie yra tesimo įpareigoti gydytis, tada mes aiškiai matom, kad žmogus turi problemą, jeigu gaunam informacijos apie kažkokius administracinius ar teisinius pažeidimus. Kartais ir pats asmuo ateina ir pasisako, kad turi tokių bėdų. Gana dažnai yra taip, kad vaikšto žmogus pas inspektorių du metus ir tik tada iškyla tas faktas, kad jis vartoja. Mes nesam pajėgūs patikrinti žmogaus ar jis tiesą sako, ar ne. Be abejo tų asmenų, kurie turi problemų dėl alkoholio yra tikrai daug ir labai. Būna, kad ir nuo alkoholio ateina apsvaigę. Mes ir profilaktiškai dirbame. Visa reabilitacija jų eina per mane, na pas mane patenka tie žmonės, kurie nieko prieš ir per inspektorių tiesiog sukunikuojam. Aš asmeniškai tų bylų nevedu, jų kontrolės nevykdau. Mano funkcija psichologinė pagalba, socialinė pagalba, tarpininkavimas kažkoks, tam tikri užsiėmimai, renginiai ir panašiai. Visų įskaitos žmonių aš nesu pajėgi aprėpti, nei visi ateitų, kadangi yra tokių asmenų kurie yra padorūs piliečiai, kažką negero padaro per tam tikrus auto įvykius ir panašiai ir vėlgi patenka į mūsų įskaitą. Būtent dėl tos klientų įvairovės nusistačiau

prioritetus kam daugiau reikia pagalbos. Nesakau, kad su kitais nėra jokio darbo. Tenka susitikimus paorganizuoti kažkokius, renginį kažkokį

Kokius esminius trukdžius įžvelgiate savo darbe? Kas padėtų kokybiškai atlikti savas darbo funkcijas?

Visų pirma turėtų keistis įstatyminė bazė, tada personalas, struktūra personalo, komunikacija su klientais, nes šiuo metu pareigūnams yra tiek daug visokių formalių dalykų, atsakomybė didelė ir tiesiog, na, pradėti nuo įstatymų, nuo nuteistųjų sampratos. Jeigu asmuo, turintis kažkokią priklausomybę, ateina pasisako, mes pradedam kalbėti ir spręsti problemas ir jam sakykim bausmės laikas trys mėnesiai, tai įdirbį padarai, išrašom iš įskaitos, pats žmogus ir būna suinteresuotas ateiti dar, bet mūsų darbas yra mūsų klientai. Be abejo telefonu daug labai neskiriant laiko dirbam ir telefonu, su tais, kurie pageidauja, o tų pageidaujančių kitą kartą ne tiek daug ir būna. Išrašo ir viskas, o po kiek laiko jie vėl atkrinta, įvykdo nusikaltimą ir vėl viskas iš naujo.

Na ir dar, mes net neturim sąlygų vykdyti grupinius užsiėmimus, patalpų tinkamų neturim, aš vienintelė turiu atskirą kabinetą, matot, čia nepasodinsi nei 15, nei 10 žmonių, neturim galimybių. Ir kaip inspektoriai dirba kabinete, tai jų kabinetas panašus į mano ir ten sėdi 4-5 inspektoriai. Viskas sustatyta, užstatyta ir taip toliau ir būna taip, kad per registracijos dienas, kurios pas mus yra pirmadieniais ir antradieniais, tai kiekvienu momentu vyksta judėjimas. Šiame darbe individualus darbas jis yra toks pamatas tolesniam kliento gyvenimui. Ką aš noriu pasakyti, kad vienu metu kai šneka 8 žmonės vienu metu tai yra kažkas baisaus, taip neturėtų būti. Yra numatyta, kad turėtų bent po du žmones sėdėti kabinete, nes mes pateikiame nuteistajam klausimą kažkokį ir na, jis bijo kalbėti, nes galbūt jo pažįstamas irgi atėjo pas kitą inspektorių, galbūt tas kitas ką nors išgirs ir panašiai. Sakykim, nėra to psichologinio klimato individualiam darbui.

Na, dar kalbant apie tai, yra numatyta, kad bus keičiami ir kodeksai ir poįstatyminiai aktai, galbūt keisis ir mūsų institucijos pavadinimas ir gal pati vidinė struktūra, reikia ir psichologų ir socialinių darbuotojų. Buvo kalbėta vienam susirinkime, kad kiekvienas padalinys turės bent po vieną socialinį darbuotoją, tai tikiuosi, kad pagarės situacija ir jei dar įstatymus šiek tiek pakoreguotų, pastiprintų, tiesiog, išoriškai nuteistąjį tai tada galima tikėtis kažkokių pasikeitimų.

Užsienyje veikia probacijos tarnybos, tai tas pats turėtų būti, turėtų panašiai viskas veikti, kaip manote?

Na yra patvirtinta kažkas. Žinau, kad turėtų būti labai didelės permainos. Na, mes laukiam. Žinau, kad yra pradėtos rengti programos, nes tokios, kokios yra jos yra edukacinio pobūdžio, jos neskirtos intervencijai ir panašiai. Iš tikrųjų tas programas veda inspektoriai, na kviečiasi iš kitų organizacijų psichologus, socialinius darbuotojus, kad būtų kažkas įdomiau, naujau.

O ar daug tokių asmenų, kad padaro nusikalstamą veiką, už pažangų elgesį jam paskiria lygtinį paleidimą, jis atsiduria pas Jus, tada išrašomas ir po kiek laiko jis vėl atsiduria pas Jus?

Na tos statistikos neturiu, bet kiekvieną ketvirtį yra rengiamos ataskaitos. Negaliu atsakyti į šį klausimą. Na, dar kalbant apie nuteistuosius, tai vieni noriai bendrauja, kiti nenoriai. Savo nepasitenkinimus jie išreiškia. Kartais reikia nueiti į apačia ir kažkokį konfliktą padėt išspręst, nes yra nesusikalbėjimas, kyla agresyvumas, kartais nesutinka su tam tikra nuobauda ir panašiai. Pradedą grasinti inspektoriui, iš tikrųjų būna čia pas mus įvairių situacijų. Būna tokių kurie viską žino, žino visus įstatymus į ką kreiptis, kam paskambinti, mums nurodinėja kaip dirbti, jūsų toks darbas ir ne kitoks turi būti ir panašiai, pasako, kad per daug lendam kur mums nereikia. Visi labai įvairūs.

Ar vykdate kokius nors projektus ar programas pagal Europos ministrų tarybos rekomendacijas?

Turime du projektus, kurie skirti jaunesniems asmenims, tai yra tam tikros užimtumo programos, na aš nepasakysiu ar jos iš Europos sąjungos ar ne, nes ne aš esu projektų vadovė. Yra vienas Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos projektas pas mus, tai yra tarptautinis projektas. Esmė yra tokia, kad mes parenkam jaunuolių, kurie nesimokė arba dėl įvairių priežasčių nesimokė, tai mes nukreipiam juos į jaunimo darbo centrą ir jie dalyvauja 6 mėnesius užimtumo programoj. Jie pabaigia, tada gauna sertifikatą ir teismas tai traktuoja, kaip įpareigojimo įvykdymą. Bet tai vyksta tik 6 mėnesius ir koordinatorė dirba su jais, ugdo jų motyvaciją mokymuisi. Yra atvejų, kad pabaigę jaunuoliai mokslus tęsia tam tikrose švietimo įstaigose, įsidarbina. Žodžiu kažkas teigiamo yra daroma. Tie projektai iš tiesų yra labai gerai. Dar kitas projektas, kur jaunuoliai eina į amatų centrą, ten irgi vyksta užsiėmimai, bet ten jokio sertifikato nieko nėra, tiesiog tai yra produktyvus laiko praleidimas.

Ar būtų galima sakyti, kad sustiprinus Jūsų veikiamą instituciją pamažėtų asmenų darančių pakartotinas nusikalstamas veikas?

Aš pati drįsčiau daryti tokią prielaidą, jeigu būtų sąlygos atitinkamos, būtų teisinis pagrindas, kažkokie kiti darbo įrankiai, programos, technika, kuri labai po mažu pas mus atsiranda, tiesiog ką gali parodyti, pristatyti. Reikia naujų bendradarbiavimo partnerių, nes tai yra labai svarbu, kita vertus mūsų funkcija nėra gydyti ar mokyti. Ta komunikacija su kitomis institucijomis yra labai svarbi, čia kaip tarpininkai pamotyvuojam, pašnekam. Jei galime padėti, padedam, priimam. Mes klausiam,-tu, žmogau, eisi? Mums sako, - eisiu. Na, gaunasi toks procesas su partneriais.

Pas mane darbe, na niuansai tokie, kad gali turėti kokių 10 asmenų su kuriais dirbi ištiesai, bet taip normaliai. Na, sakykim, 15. O dabar yra taip, kad ateina ir yra kitokių visokių reikalų: raštai, dokumentai, labai daug visokių atsiskaitymų, popierizmo ar priemonės kažkokias suorganizuoti, telefonais ar kažkokiais laiškais, tai tada su tuo žmogum, galima sakyti, padirbi taip paviršutiniškai. Na, daugiausia informacijos suteiki, patarpininkauji, suskambini, žodžiu pateiki žmogui visus kontaktus kur jis gali kreiptis dėl vienos ar kitos problemos. O su problemom ateina visokiom: sveikatos, priklausomybės, šeimos konfliktai, konfliktai su pareigūnu, pykčiai su policininkais, nepasitenkinimas kažkoks mūsų sistema ir reikia viska sugerti

Respondento darbo patirtis 2 metai
(Pataisos inspekcijos psichologė)

